

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў»

Выпуск №4–5 (жнівень)

Анонс

Галоўныя літаратурныя падзеі, навіны і даты месяца...	с. 2–3
Актуаліі: «Героі іх часу» і «Кніжніца» «Ф»	с. 4
Успамін Міколы Аўрамчыка пра Янку Брыля	с. 5
«Вайна з літаратурай»: артыкул Міхаса Скоблы	с. 6
Новыя вершы Анатоля Івашчанкі	с. 7
Проза Ніла Гілевіча	с. 8–9
«Вольная зорка»: пераклады Сяргея Законнікава вершаў Міхайлы Шаўчэнкі	с. 10
«Лекторый» ад Анатоля Вярцінскага	с. 11
Мікола Трафімчук пра літаратурны альманах «Гоман»; «Рэтрадрук»	с. 12
«Грамада»: «Раскольная паэма» Язэпа Палубяткі і «Рэакцыя» Таццяны Барысюк	с. 13
«Бібліятэка» «Ф»; з ліставання паміж Янкам Брылём і Алесем Белакозам	с. 14
Навіны з літаратурнага замежжа	с. 15
Конкурс, літакцыя	с. 16

ЮБІЛЕЙ

ТВОРЦА НЕ ДЛІА СЯБЕ

Алесь ПАШКЕВІЧ

Барыс Мікуліч увайшоў у літаратуру яшчэ падлеткам: нарадзіўся 6 жніўня 1912 года, а са жніўня 1927-га ўжо друкаваўся ў часопісе «Маладняк». Апублікаваў сем кніг, сотні рэцэнзій, артыкулаў, нарысаў, аглядаў. Прыехаў з Бабруйска (на той час акруговага), заваяваў літаратурны і дзявочы Менск, і ў 24 гады (25 лістапада 1936-га) быў арыштаваны і кінуты ў турму. Вярхоўны суд невіноўнаму літаратару вынес вырак: 10 гадоў ГУЛАГу...

Барыс Мікуліч — адзін з найменш прачытаных беларускіх творцаў, адзін з самых адораных — і не раскрытых, не ўвасобленых у тэкстах.

Ён — адзін з самых стыльных, рытмічных пражайцаў. Пражайцаў, які б мог яшчэ задоўга да Караткевіча ўвекавечыць у гістарычным раманах Кастуся Каліноўскага. У часы, калі Максім Багдановіч быў «буржуазным», Барыс Мікуліч пісаў пра яго рамана, а аўтэнтычныя звесткі атрымліваў ад Змітрака Бядулі, з якім побач жыў і з сям'ёй якога сябраваў...

Умець, але не мець магчымасці зрабіць — гэта горш за катаргу ГУЛАГу. Гэта — катарга душэўная. Пасля вайны ў літаратуру прыходзяць дзесяткі маладых, а яму — вызваленаму — не дазваляюць друкавацца. Перапісваецца з даўно знаёмымі Лыньковым і Броўкам, дасылае ім свае рукапісы, чакае адказу — і атрымлівае: «Рэч варта, але ж за Вамі цягнецца «шлейф»... «Органы» забараняюць любімай жанчыне пісаць яму.

Апантана дамагаецца рэабілітацыі. Аднак і «апраўданага» яго не друкуюць. За няпоўныя чатыры гады адноснай свабоды Барыс Мікуліч піша аповесці «Цяжкая гадзіна», «Развітанне», «Палеская аповесць», «Вецер на святанні», першую кнігу рамана пра часы Напалеонаўскай вайны «Адвечнае». Гэтая проза — лепшае з напісанага беларускімі аўтарамі ў першыя пасляваенныя гады.

У той жа час (з 1946 па 1949-ы) Барыс Мікуліч сварае адметную

кнігу-дзёнік — «Аповесць для сябе», якая на сёння з'яўляецца найбольш вартасным і адметным ягоным творам. Гэта — і аўтарская споведзь, і ягоныя думкі пра чалавечы лёс у талітарнай дзяржаве, і трапныя (сучасныя!) характарыстыкі многіх пісьменнікаў ды тагачаснага грамадска-літаратурнага жыцця, кранальныя самарэфлексіі ды каларытныя ўспаміны пра Змітрака Бядулю, Янку Купалу, Барыса Пастэрнака, Міхаса Лынькова. «Я сведка і поўнага агалення чалавечай душы і ператварэння цывілізаванага чалавека ў «голага звер», сведка дзіўных эвалюцый — і ў адзін, і ў другі бок. Яркіх індывідуальнасцяў, па сутнасці, атрымалася мала, але для мастака было б цікава з асобных рысаў, што належаць розным асобінам, стварыць адзін ці некалькі тыпаў — яны маглі б прынесці славу і Гогалю, і Салтыкову-Шчадрыну, і Дастаеўскаму», — прызнаваў ён. Прысуды Барыса Мікуліча прайшлі праверку часам: «Што ўбачыў, пачуў і зразумеў я ў Менску і якім ён быў восенню 1930 года? Толькі што прайшла «чыстка» літ. шэрагаў... Так мне ніколі і не ўдалося бачыць і чуць «легендарных» Дубоўку і Пушчу, але іхняя абаяльнасць адчувалася вельмі моцна. Пачаўся бой па ўсім фронце. І як бывае ў азарце, усё створанае раптам было аб'яўлена крамолай. Паспрабавалі закрэсліць усё мінулае, у тым ліку і Багдановіча, і Цётку, і Багушэвіча. Царавалі Канакоцін, Бэндэ і К...БелАПП — гэта была не толькі арганізацыя, гэта была паласа, «перыяд», вельмі шкодны. Не дзіва было тут закружыцца!». Характа-

Умець, але не мець магчымасці зрабіць — гэта горш за катаргу ГУЛАГу. Гэта — катарга душэўная

рыстыкі Барыса Мікуліча застаюцца афарыстычнымі і сёння: «Купала быў поўнай супрацьлегласцю Якубу Коласу, педантычнаму, сухаватаму, дзелавітаму атрутна-пранікнёнаму. Было нешта ў натуры Купалы ад разгульнай польскай шляхты, у той час як Колас — настаўнік, які выбіўся з нізоў, але з тыповай мужыцкай кемлівасцю і хітраватасцю. Купала здзяйсняў тысячы безраз-

Барыс Мікуліч

важлівасцяў. Колас узвешваў усё, а раз зрабіўшы ацэнку ці выказаўшы думку, — ніколі іх не мяняў і ахоўваў ад «рэвізіі». Купала — само натхненне, маса экспромтаў, усё ў парываннях; Колас — у карпатлівай працы, у «выседжванні», у стараннай

важлівасцяў. Колас узвешваў усё, а раз зрабіўшы ацэнку ці выказаўшы думку, — ніколі іх не мяняў і ахоўваў ад «рэвізіі». Купала — само натхненне, маса экспромтаў, усё ў парываннях; Колас — у карпатлівай працы, у «выседжванні», у стараннай

важлівасцяў. Колас узвешваў усё, а раз зрабіўшы ацэнку ці выказаўшы думку, — ніколі іх не мяняў і ахоўваў ад «рэвізіі». Купала — само натхненне, маса экспромтаў, усё ў парываннях; Колас — у карпатлівай працы, у «выседжванні», у стараннай

важлівасцяў. Колас узвешваў усё, а раз зрабіўшы ацэнку ці выказаўшы думку, — ніколі іх не мяняў і ахоўваў ад «рэвізіі».

Канец быў недалёка: праз тры гады пасля вызвалення Барыса Мікуліча зноў арыштоўваюць і высялаюць у далёкі Краснаарскі край, у пасёлак Машукоўка. Следчы перад этапам будзе здэквацца: «Сколько заплатил за то, что с тебя сняли судимость?». «Машуковак такіх — цыма, — пісаў ён у сваіх лістах. — Урад павінен ведаць, што калі б ліквідавалі гэтыя Машукоўкі, у краіне б наступіла вясна».

Вясны ў сваім жыцці нявольніка Барыс Мікуліч не дачакаўся. У высілцы ён жаніўся, нарадзіў сына — і ў 42 гады 17 чэрвеня 1954 года адышоў у нябыт. Адышоў — яшчэ на доўгія дзесяцігоддзі.

Дэтэктыўны не толькі лёс пісьменніка, але — і ягоных твораў. Дзёнік Барыса Мікуліча — «Аповесць для сябе» — дзіўным чынам вызваліў са спратаў КДБ калега-пісьменнік

Сяргей Грахоўскі, — з нечаканай дапамогай тагачаснага начальніка беларускай школы КДБ. У 1970 годзе «Аповесць для сябе» збіраўся апублікаваць макеўскаўскі «Нёман». Было расчытана і перадрукавана 100 машынапісных старонак, якія неўзабаве «супрацоўнікі ў штацкім» канфіскавалі разам з рукапісам. Публікацыі — творага ўваскрэшэння — Барыса Мікуліча не адбылося. Толькі ў 1987-м «Нёман» апублікаваў першую частку «Аповесці для сябе», другую ж — больш чым праз год...

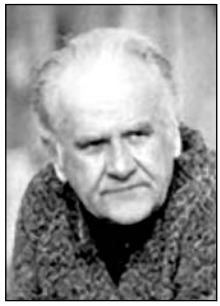
Ягонае цела засталася на абшарах краснаарскай тайгі. «Мне часта з суровай і заветнай сібірскай далечы чуецца пранікнёны голас Барыса Мікуліча, — прызнаваўся ў пасляслоўі да публікацыі «Аповесці для сябе» Сяргей Грахоўскі. — Там пад крышталёвым саркафагам у вечнай мерзлаце — яго адзінокая магіла і жыве добрая памяць удзячных яму людзей».

Сёння школьнікі Машукоўкі, сярод якіх няма нашчадкаў колішніх сталінскіх зэкаў, пад ачолам настаўніка гісторыі Міхаіла Захарцова даглядаюць магілу Барыса Мікуліча, збіраюць звесткі аб ім у школьны краязнаўчы музей, вядуць актыўную перапіску з Саюзам беларускіх пісьменнікаў, членам якога Барыс Мікуліч быў ад самага заснавання — з 1934 года. Па просьбе гэтай творчай арганізацыі Беларусі з боку губернатара Краснаарскага краю абяцалася дапамога ў захаванні памяці пра беларускага пражайца-пакутніка.

На Радзіме ж, мяркуючы па сучаснай ідэалагічнай кан'юнктуры, не зважаючы на юбілей, згадак пра Барыса Мікуліча няма. Калі не сказаць больш жорстка. Апошняя ягоная публікацыя была 14 гадоў таму. Аднак — верыцца — апошнія сваё слова беларускі пісьменнік Барыс Мікуліч яшчэ скажа: у цалкам апублікаванай і прачытанай літаратурнай спадчыне. А таксама застаецца спадзяванне, што ягоны прах — як і парэшткі знішчаных на этапах Сібіры Уладзіміра Жылкі ды дзесяткаў іншых класікаў нашай літаратуры — вернецца ўрэнне на Беларусь, дзе знойдзе свай супакой у нацыянальным Пантэоне.

Бо ўсе яны пісалі і жылі — усё ж — не для сябе...

МЕСЯЦАСЛОЎ

ВЫСТАВА МЕСЯЦА

2 жніўня ў Музеі гісторыі беларускай літаратуры, які месціцца ў Мінскім Траецкім прадмесці, адкрылася выстава, прысвечаная 90-годдзю з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі Янкі Брыля. На прэзентацыі выставы прынялі ўдзел каля паўсотні чалавек, сярод якіх былі родныя і калегі пісьменніка, літаратуразнаўцы, музейныя супрацоўнікі, а таксама чытачы. Сваімі згадкамі і ўспамінамі пра Я. Брыля, а таксама ўражаннямі ад экспазіцыі падзяліліся Ніл Гілевіч, Анатоль Вярцінскі, Алесь Пашкевіч, Васіль Жуковіч, Міхась Скобла, Анатоль Сідарэвіч. Мастацкія тэксты Я. Брыля прачытала народная артыстка Беларусі Марыя Захарэвіч.

МЕМАРЫЯЛ МЕСЯЦА

Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа адзначае 40-годдзе са дня заснавання філіяла «Мікалаеўшчына», які знаходзіцца ў Стаўбцоўскім раёне Мінскай вобласці. Да гэтай даты абноўлена стала экспазіцыя літаратурна-мемарыяльнага комплексу «Смольня». Юбілею прысвечана і адкрыццё дзвюх тэматычных выстаў з фондаў музея «Пад Нёманскім сонцам» (гістарычная рэтраспектыва жыцця філіяла за чатыры дзесяцігоддзі) і «Незабыўная сустрэча» (да 95-годдзя з дня першай сустрэчы Коласа і Купалы). Асновай экспазіцыі сталі мастацкія партрэты песняроў ды рэдкія фотаздымкі.

КНИГА МЕСЯЦА

Пабачыў свет пяты том 23 тамовага Збору твораў народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча (Вільня, «Наша Будучыня»). Гэта нечарговая па агульным ліку кніга пісьменнікага творчага набытку, якая складаецца з так званых літаратурных містыфікацый, сярод якіх — кананічны тэкст беларускага бестэлера другой паловы XX стагоддзя «Сказ пра Лысую гару» (сам жа пяты том выйшаў накладам у 100 асобнікаў), апублікаваныя раней пад рознымі псеўданімамі ў перыядычным друку паэмы «Ачмурэнне», «Гэй, наперад! Гэй, назад!», «Сказ пра ватнік», «Пісьмо правядырам», «Сказ аб незвычайнай эпідэміі ў старажытнай Тутэміі», «Сказ пра Лігу Чыстакроўных», «Сказ пра самых страшных у Беларусі злачынцаў», «Гол», а таксама тры гумарыстычныя паэмы «ранняй юнацкай пары». Увесь пазмабор разам становіцца адмысловым паэтычным гратэскава-сатырычным летапісам нашай эпохі. Том узабагачаны змястоўным «Дадаткам».

ІНІЦЫЯТЫВА МЕСЯЦА

Жыхар Віцебска Барыс Хамайда распачаў збор пад зваротам за наданне адной з вуліц Мінска імя народнага пісьменніка Беларусі Янкі Брыля. Падобную ініцыятыву праводзяць і сябры Віцебскага Таварыства беларускай мовы. Подпісы будучь перадавацца старшыні Мінскага гарвыканкама Міхаілу Паўлаву.

СУД МЕСЯЦА

19 жніўня ў Брэсце падчас прэзентацыі сваёй кнігі «Лісты з лесу» быў арыштаваны малады палітык і літаратар Павел Севярынец. Разам з ім было затрымана 28 чалавек. Аўтар пакараны на 15 сутак арышту паводле артыкула Адміністрацыйнага кодэкса — за «паўторнае парушэнне Закона аб сходах і масавых мерапрыемствах». Суд Маскоўскага раёна Брэста прысудзіў Паўлу Севярынецу 15 сутак арышту.

Павал Севярынец — аўтар кніг «Дыджэй Адраджэння» (1998 г.), «Пакаленьне «Маладога фронту» (2002 г.), «Нацыянальная ідэя. Фэміналегія Беларусі» (2005 г.) і «Лісты з лесу» (2007 г.), якую пісаў у няволі — на «хіміі».

Калі за прэзентацыю кнігі арыштоўваюць — не «квітнее» не толькі літаратура, але і сама дзяржава...

ПРАЕКТ МЕСЯЦА

НАЦЫЯ.SOS. Пад такой назвай у Інтэрнэце па ініцыятыве аргкамітэта Года Памяці неўзабаве адкрываецца сайт. Ён прысвечанаецца найактуальным пытанням грамадскага жыцця і лёсу краіны. Структурай сайта прадугледжваюцца чатыры раздзелы:

«**Рэпрэсаваная Беларусь**» — дакументы, кнігі, лісты, факты, якія асвятляюць і паглыбляюць уяўленне чытачоў аб маштабах ліхіх падзей на Беларусі;

«**Адвечнае**» — культурна-гістарычная спадчына, здабыткі і страты, яе развіццё і паглыбленне ў ворах літаратуры і іншых відаў мастацтва;

«**Беларусь у свеце і дома**» — палітыка, экалогія і нацыянальнае жыццё, дэмакратычныя каштоўнасці і разняволенне душы народа;

«**Творы**» — найбольш адметнае ў творчасці беларускіх пісьменнікаў, культуралагаў, сацыёлагаў, філосафаў надзённай нацыянальна-патрыятычнай тэматыкі.

Прымаюцца прапановы для размяшчэння на сайце матэрыялаў, артыкулаў, кніг, нататак, лістоў, якія адпавядаюць тэматыцы, пазначанай вышэй. (Адрас кантактавання: 220064, п/с 128, Коваль Ірына; e-mail: tut-mail@list.ru, маб. тэл.: 8 375 297767713.)

ЛІТНАВІНЫ

БРЫЛЁЎСКІЯ СУСТРЭЧЫ-2007

4 жніўня, у дзень 90-годдзя з дня нараджэння народнага пісьменніка Беларусі Янкі Брыля Саюзам беларускіх пісьменнікаў закладзена традыцыя правядзення Брылёўскіх чытанняў у наднёманскім Крынічным, якія з паловы 80-х гадоў сталі для пісьменніка творчым летнім скітам. Успомніць творцу і падзяліцца сваімі згадкамі пра яго з Мінску разам з родзічамі пісьменніка прыехалі Генадзь Бураўкін, Анатоль Верабей, Анатоль Вярцінскі, Наталля Давыдзенка, Алесь Жук, Сяргей Законнікаў, Анатоль Кудравец, Алесь Пашкевіч, Барыс Пятровіч, Анатоль Сідарэвіч, Сяргей Сідаровіч, Міхась Скобла, Міхась Шавыркін, Антаніна Хатэнка.

Літаратуразнаўца Анатоль Верабей прачытаў даклад пра лёс і творчасць Янкі Брыля і ягонага малодшага сябра Уладзіміра Караткевіча. Расповеды ўсіх прысутных былі сардэчнымі

У Крынічным — «Брылёўскія сустрэчы»

і спавядальнымі. Над берагам Нёмана на падворку Брылёўскага лецішча гучалі вершы і проза, а таксама гукі старадаўняй дуды.

У гэтай гістарычнай мясціне адбылася і прэзентацыя двух вы-

пускаў «Літаратурнай Беларусі» з газетай «Новы час».

(Матэрыялы, прысвечаныя Янку Брылю, чытайце на стар. 5 і 14 «Літаратурнай Беларусі».)

Наш. кар.

УШАНАВАЛІ ПАМЯЦЬ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ

9 жніўня знакамітай беларускай паэтэсе-пакутніцы споўнілася 6 97 гадоў. У зэльвенскай Свята-Траецкай царкве прайшоў малебен за Ларысу Геніюш. Святар чытаў літургічную частку малебну па Евангеллі, якое паэтэса падарыла царкве яшчэ ў савецкія часы. У сваім казанні да прыхаджан святар назваў Маркса і Леніна сатаністамі. (На цэнтральнай плошчы Зэльвы стаіць помнік Леніну.)

Потым усе арганізавана кіраваліся на могілкі, дзе таксама чыталі малітву каля помніка Ларысе і Янку Геніюшам. Да пом-

ніка беларуская моладзь усклала кветкі.

«Сёння ў грамадскім жыцці, у палітыцы, у нашай эліты не стае моцы духу, стойкасці, прынцыповасці. Усім гэтым валодала Ларыса Геніюш, — адзначаў адзін з актывістаў руху «За Свабоду», які арганізоўваў гэтую акцыю, Павал Мажэйка. — І таму хочацца сюды прыехаць у такі дзень, схіліць перад ёю галаву, і гэтым самым дакрануцца да святасці й зачэрпаць той энергіі, якая пануе ў Зэльве».

Паводле Радзё Свабода

Беларуская моладзь на магіле Ларысы Геніюш

ВІЦЕБСКІ КОНКУРС

Віцебскае аддзяленне Саюза беларускіх пісьменнікаў правяло абласны конкурс маладых паэтаў, прысвечаны 125-годдзю Янкі Купалы.

Фінал адбыўся ў Купалаўскіх Ляўках, дзе пераможчы чыталі свае вершы. Няхай прызы не вылучаліся раскошай, затое панавала ўвага да здольнасцяў і таленту. Арганізатары конкурсу і імпрэзы старшыня аддзялення СБП Франц Сіўко і вядомая полацкая паэтка Лера Сом зрабілі ўсё, каб адшукаць тых, на каго, не выключана, будзе спадзявацца беларуская літаратура ў будучым. Пераможцамі сталі Аляксандр Замкоўскі з Полацка, новапалачанка Ірына Бельская, Ірына Барысенка і Сяргей Сіманенка з Віцебску. Вельмі розныя, непадобныя адзін да аднаго, ні на старэйшых творцаў...

У маладосці вершы пішуць многія, але паэты нараджаецца няшмат. Бо паэзія — гэта стан душы, гэта здольнасць адчуваць жыццё. Паэзія не трымае хлусні. Уявіць паэтам чалавек, які на святым месцы будзе чытаць вершы з чужынскім менталітэтам вельмі цяжка, немагчыма. Як пісаў пра тое Аляксандр Замкоўскі:

... Як немагчыма, каб гара трымала некалькі Ісусаў. Як крыж, што ззяе скрозь вітраж, Ня можа стаць звычайным

плюсам.

Вадзім Баршчэўскі

ДЗЕВЯНОСТАГОДДЗЕ ПІМЕНА ПАНЧАНКІ

23 жніўня споўнілася 90 гадоў з дня нараджэння народнага паэта Беларусі, ветэрана Вялікай Айчыннай вайны Пімена Панчанкі. Сваімі кнігамі — ад «Франскага дзённіка» да «Горкага жолуда» — ён перадаваў натхнёнае майстэрства ў выяўленні свайго ўнутранага свету, непадробную занепакоенасць станам грамадскай самасвядомасці сваёй нацыі. Выцясненне беларускай мовы з грамадскага ўжытку і абез-

духаўленне народа былі ягонымі асноўнымі праблемамі. Нават смерць Пімена Панчанкі з сённяшняга дня выглядае сімвалічнай: ён адшоў за паўтары месяцы да ганебнага рэфэрэндума па нацыянальнай сімваліцы і дзёвяхомоўю... Пахаванне народнага паэта Беларусі прайшло на агульнадзяржаўным узроўні. Пад афіцыйным некралогам паставілі подпісы прэзідэнт А. Лукашэнка, старшыня Вярхоўнага

Савета М. Грыб, а таксама больш сарака беларускіх пісьменнікаў.

Праз 12 гадоў юбілей паэта прайшоў па-за дзяржаўнай увагай. У жнівеньскі спякотны дзень каля магілы П. Панчанкі на Усходніх могілках сабраліся ягоныя родныя, калегі і чытачы. На мітынгу выступілі пісьменнікі Г. Бураўкін, А. Вярцінскі, У. Някляеў, А. Пашкевіч і Л. Дранько-Майсюк.

С. Ганаровіч

11 (3)

ПАДЗЕІ

▶ ДАТЫ

ЛІТАРАТУРАЗНАЎЧАМУ КАЛУМБУ – 75

7 жніўня споўнілася 75 гадоў славу таму даследчыку беларускай літаратуры, нястомнаму энцыклапедысту Адаму Восіпавічу Мальдзісу.

Ён нарадзіўся ў вёсцы Расолы былога Віленска-Троцкага павету (цяпер — Астравецкі раён). Будучы прафесар пайшоў у школу толькі з пятага класа (у Гудагайскую сямігодку), з пачатковай адукацыяй дапамагаў бацька. Яшчэ ў школьныя гады пачаў пісаць допісы і вершы. Скончыў журфак БДУ, быў па размеркаванні накіраваны адказным сакратаром у Радашковіцкую раённую газету. Пасля аспірантуры Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН Беларусі з 1963 г. працаваў малодшым, старшым навуковым супрацоўнікам, загадчыкам сектара ўзаемасувязей літаратур, загадчыкам аддзела.

40 гадоў назад Адам Восіпавіч стаў сябрам Саюза пісьменнікаў, у 1987-м абараніў доктарскую дысертацыю, з 1990 г. — прафесар. Ён — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Я. Коласа (1980), «Заслужаны для польскай культуры» (1982).

З 1991 г. Адам Мальдзіс стаў дырэктарам Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны. Быў прэзідэнтам Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, старшынёй мемарыяльнай камісіі Саюза пісьменнікаў і сябрам Рады (на мінулым з'ездзе Саюза беларускіх пісьменнікаў

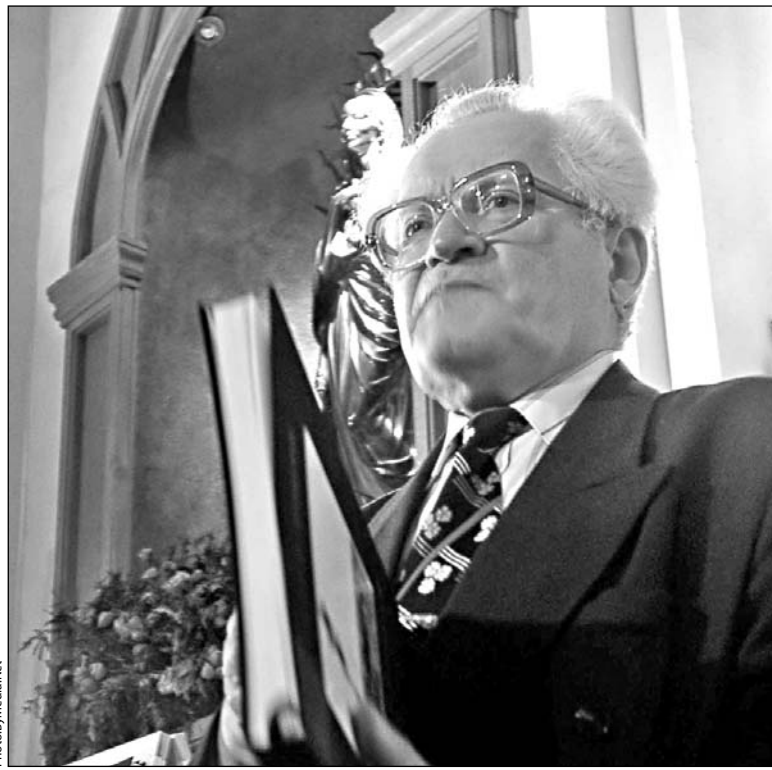

Photo by Media.net

узяў самаадвод па стане здароўя). Некалькі гадоў ачольваў Беларускі ПЭН-цэнтр. Мае шэраг дзяржаўных узнагарод.

Найбольш значныя кнігі Адама Мальдзіса наноў адкрывалі нацыянальную літаратуру з нябыту архіваў, а праз тое — і саму Беларусь: «Падарожжа ў XIX стагоддзе», «Таямніцы старажытных сховішчаў», «Беларусь у лустэрку мемуарнай літаратуры XVIII стагоддзя». Культывай стала ягоная кніга «Жыццё і ўзнясенне Уладзіміра Караткевіча».

Адам Мальдзіс — кіраўнік навуковай тэмы па складанні шматтомнай працы «Беларускія пісьменнікі: біябібліяграфічны слоўнік». Ён — як нястомны летапісец-храніст — стаў аўтарам тысяч публікацый, у якіх адкрываў і ўвекавечваў нацыянальную культуру.

Рада Саюза беларускіх пісьменнікаў віншуе свайго нястомнага літаратуразнаўчага Калумба з юбілеем і шчыра жадае яму яшчэ соцэн вандраванняў і тысяч адкрыццяў!

2008-ы — ГОД ДУНІНА-МАРЦІНКЕВІЧА

Гарадская суполка Таварыства беларускай мовы прапанавала Бабруйску гарвыканкаму 2008 год правесці пад знакам 200-гадовага юбілею беларускага пісьменніка Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча.

Актывісты прапанавалі ўсталяваць у Бабруйску помнік Дуніну-Марцінкевічу, перайменаваць

вуліцу Карла Лібкхнехта ў вуліцу Дуніна-Марцінкевіча, а таксама на працягу ўсяго года выкарыстоўваць юбілейную тэматыку ў аздабленні вуліцаў Бабруйска.

Беларускі драматург Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч нарадзіўся 4 лютага 1808 года на Бабруйшчыне ў фальварку Панюшкавічы. Хрысцілі Дуніна-Марцінкевіча ў Бабруйскім кафедральным касцёле. У Бабруйску ён скончыў павятовую школу.

Напрыканцы 80 гадоў XX ст. у Бабруйску ўжо збіраліся ўсталяваць помнік Дуніну-Марцінкевічу, але справу не давялі да канца. Помнік скралі... Замест яго паставілі непрыкметны бюст. Вуліцы з імем Дуніна-Марцінкевіча ў Бабруйску няма. Раней у яго гонар быў названы тэатр, які месціцца на вуліцы Карла Лібкхнехта.

Паводле Радзіё Свабода

▶ МУЗЕЙ

Ужо некалькі гадоў у Гародні дзейнічае грамадскі Музей Васіля Быкава, які апыкуе Гарадское грамадскае аб'яднанне ветэранаў вайны, працы і ўзброеных сіл. У Музеі Быкава (пакуль адзіным на Беларусі) захоўваюцца сотні арыгінальных дакументаў і матэрыялаў, ён становіцца адметным культурна-асветніцкім асяродкам горада: у ім адбываюцца вечарыны, выдаецца бюлетэнь «Праўдай адзінай». Арганізатар і кіраўнік Музея — Мікола Мельнікаў, ветэран Вялікай Айчыннай вайны, сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. «Паважаныя супрацоўнікі «Літаратурнай Беларусі! — напісаў нядаўна спадар Мікола нашай рэдакцыі. — Віншую з выхадам нашай газеты. Гэта значная падзея ў культурным жыцці Беларусі. Добрую справу зрабілі ў імя шматпакутнай Беларусі. Вялікі дзякуй за адданасць і мужнасць». У лісце быў і матэрыял пра Быкаўскі музей, які і друкуем ніжэй.

БЫКАЎ З НАМІ

Імя Быкава стала для кожнага свядомага беларуса ўвасабленнем мужнасці, незалежнасці, высокага патрыятызму. Пісьменнік усё жыццё быў салдатам, радавым на перадавой. Ён падаваў прыклад жыццёстайкасці. Яго творы, як свежы глыток вады, як прыветны агеньчык, што даюць ратаванне знявераным.

Я быў на пахаванні Васіля Быкава. Ubачанае ўскалыхнула мяне сілай болю, ахапіўшага ўсіх, хто прыйшоў развітацца з вялікім пісьменнікам. А іх было не менш 70 тысяч. Людзі прыйшлі на развітанне, каб прасіць прабачэння, адкупіць сваю віну перад чалавекам, які заклікаў «устаць з каленяў», ісці ў агонь за гонар Айчыны. Людзі ішлі за труной, аваяныя бел-чырвона-белымі сцягамі...

Па прапанове ветэранаў вайны, выказанай імі 7 ліпеня 2003 года на сходзе Гродзенскага гарадскога грамадскага аб'яднання ветэранаў вайны, працы і ўзброеных сіл, быў

створаны музей Васіля Быкава. Гэта, па сутнасці, першы крок на Гродзеншчыне па ўвекавечванні памяці нашага вялікага земляка, сусветна вядомага творцы. Музей імкнецца раскрыць людзям веліч Васіля Быкава для Бацькаўшчыны, зрабіць вядомымі асноўныя старонкі яго жыцця і творчасці — і такім чынам садзейнічаць у нейкай ступені фарманню ў грамадзян такіх якасцяў і каштоўнасцяў, як чалавечнасць, працалюбства і справядлівасць, высокая грамадзянскасць, адказнасць перад сваім сумленнем, якія высока цаніў і якімі даражыў Васіль Быкаў.

Мне хочацца, каб Васіль Быкаў жыў у душы кожнага беларуса. Бо ён — гонар беларускай нацыі, ён — сумленне беларускага народа, ён — праўда беларускай гісторыі, ён — настаўнік і прарок зямлі беларускай.

І хай свеціцца імя яго!

Мікола Мельнікаў

У Музеі Васіля Быкава ў Гродне

▶ МОВА

«КАМПУТАРНЫ СЛОЎНІК» У ІНТЭРНЭЦЕ

У Інтэрнэце з'явіўся адкрыты ангельска-беларускі слоўнік тэрмінаў у галіне ІТ. На сайце пададзена каля дзвюх тысячаў слоўнікавых артыкулаў па тэмах «Агульнакампутарная лексіка», «Інтэрнэт і мабільная сувязь», «Графіка і вэб-дызайн», «Праграмаванне», «Аўдыё і відэа», «Гульні». Слоўнік мусіць дапамагчы беларусам у стварэнні ды ўнармаванні кампутарнай тэрміналогіі ў роднай мове. Для карыстання слоўнікам неабходна толькі зарэгістравацца на сайце www.kamputerm.belarushosting.org.

ШКОЛЬНЫЯ БІБЛІЯТЭКІ — БЕЗ БЕЛАРУСКІХ КНІГ

Пра катастрафічны стан з замовамі і набыццём беларускай кнігі школьнымі бібліятэкамі (якія сёла не купілі ніводнага праграмага і пазпраграмага твора па беларускай літаратуры) распавёў на прэсавай канферэнцыі дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Уладзіслаў Мачульскі. Па ягоным шчырым прызнанні, «школьныя бібліятэкі самаадхіліліся ад таго, каб задавольваць дзяцей праграмай літаратурай». «У мінулым годзе бібліятэкі сістэмы Міністэрства адукацыі замовілі васемнаццаць

назваў кніг, але практычна нічога не выкупілі», у гэтым жа годзе «наогул нічога не замовілі», прызнаўся ён у інтэрв'ю БелаПАН.

Дырэктар «Мастацкай літаратуры» таксама паведаміў, што напрыканцы лета выдавецтва выдаць аўдыёдыск з запісамі твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Творы будуць чытаць самі аўтары, а таксама сын Якуба Коласа, Уладзімір Караткевіч ды беларускія акцёры. Пачынанне выдатнае і неабходнае. Толькі ці дойдзе яно ў беларускія школы — пытанне да Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь.

У КАРЛАВЫМ УНІВЕРСІТЭЦЕ — МОВА СКАРЫНЫ

Два семестры студэнты філасофскага факультэта старэйшага ў Цэнтральнай і Усходняй Еўропе Карлавага ўніверсітэта ў Празе будуць вучыць беларускую мову.

— Ідэя была ўспрынята на «ўра», — распавёў мовазнаўца Юрась Бушлякоў, які будзе выкладаць беларускую мову. — Запісацца могуць студэнты ўсіх курсаў. За наведванне нашых заняткаў студэнты будуць атрымліваць дадатковыя балы... Заняткі пачнуцца ў кастрычніку. Мая задача — каб пасля курса студэнты маглі хаця б прыстойна чытаць па-беларуску. Гэта для іх будзе адносна проста: чэшская і беларуская мовы ў многім падобныя.

Вядомы ва ўсім свеце Карлаў універсітэт быў заснаваны ў XIV стагоддзі. Паўтысячагоддзя таму як вольны слухач у ім студыяваў беларускі першадрукар, пісьменнік і асветнік Францішк Скарына. Да гэтага часу ў Карлавым універсітэце вучылі мовы ўсіх суседзяў Беларусі: польскую, украінскую, расійскую, літоўскую, латышскую. Цяпер чэшскія студэнты змогуць чытаць Янку Купалу і Максіма Багдановіча ў арыгінале.

Глеб Лабазенка

БОГАСЛУЖЭННЕ ПА-БЕЛАРУСКУ

Інфармацыйнае агенцтва Беларускай Праваслаўнай Царквы выпусціла два новыя дыскі з запісамі богаслужэнняў на беларускай мове. На адным запісана літургія Іаана Залатавуста, на другім — у фармаце mp3 з літургіяй запісаны малебен, паніхіда, ранішня і вячэрняя малітвы (чытае протаіерэй Сяргій Гардун) і багаслужэнні.

Спеы выконваюць моладзевы і брацкі хары Свята-Петра-Паўлаўскага сабора Мінска, дзе богаслужэнні па-беларуску адпраўляюцца штотыдзень па суботах са студзеня 1999 года. Богаслужбовыя тэксты і малітоўныя правілы перакладзены на беларускую мову членам Беларускай Біблійнай камісіі кандыдатам багаслоўя протаіерэем Сяргіем Гардуном.

А. Акуліч

▶ погляд

ГЕРОІ ІХ ЧАСУ

Юрый АНДРЭЎ

Думаў, што ўжо нічым не здзіўлюся — за гады журналісцкай працы набачыўся ўсякага! Але памыляўся.

Як паведаміў на мінулым тыдні «Беларускі партызан», у найблізкія дні ў мінскіх кінатэатрах адбудзецца прэм'ера дакументальнага фільма «Дарогі і судьбы. Николай Чергинец». 37-хвілінная стужка знятая ў Беларускім відэацэнтры рэжысёрам Сяргеем Агеенка па сцэнарыі Георгія Марчука. Герой фільма на сябе на экране паглядзеў і застаўся вельмі задаволены...

У народзе ў такіх выпадках гавораць: ад сціпласці не памрэ! Мяркуючы па ўсім, не пагражае гэта і старшыні Камісіі па міжнародных справах верхняй палаты Нацыянальнага Схода Рэспублікі Беларусь Мікалаю Іванавічу Чаргінцу. У апошнія гады ён мільгоча ў электронных і друкаваных СМІ ледзь ці не часцей, чым сам прэзідэнт. Незлічоныя інтэрв'ю і заявы з крытыкай заходняй дэмакратыі, цыклы тэлевізійных перадач і мастацкія фільмы на тэмы гераічнага мінулага, дэтэктыўныя раманы...

Не-не, я далёкі ад думкі, што сенатар злоўжывае сваім службовым становішчам! Вядома ж, выдаўцы і рэжысёры становяцца да яго ў чаргу за наступным творам па ўласным пякучым жаданні! Відавочна, перакананы, што Мікалай Чаргінец больш буйная фігура ў літаратуры, чым, напрыклад, Васіль Быкаў або Уладзімір Караткевіч. Нездарма ж ён узначальвае Саюз пісьменнікаў Беларусі. Не той, дзе сабраліся літаратары са сваімі, часяком крамольнымі, думкамі, а іншы — хоць калібрам і паменш, затое з адзіным, «правільным» меркаваннем, якое, па шчаслівай выпадковасці, заўсёды супадае з меркаваннем Аляксандра Лукашэнкі...

Зразумела, што фільм пра Мікалая Чаргінца зняты не без ягонай згоды. Можа быць, нават з найвысокага дазволу. Як дадатковая

Мікалай Чаргінец

ўзнагарода за вернасць. І гэта мімаволі наводзіць на разважанні...

У кожнага часу — свае героі. У СССР імі былі працаўнікі. Імёны шляхетных перадавікоў — такіх, як Аляксей Стаханаў, Валянціна Гаганова — ведала ўся бязмежная краіна. Па папулярнасці яны не саступалі, мабыць, нават касманаўтам і знакамітым артыстам.

Аб іхніх дасягненнях у розных сферах народнай гаспадаркі распавядалі СМІ, ім прысвячаліся кнігі і фільмы, яны займалі ганаровыя месцы ў прэзідыумах найважных форумаў; тым, хто ўдастоіваўся звання двойчы Героя Сацыялістычнай Працы, на радзіме пры жыцці ўсталёўваўся бронзавы бюст. Вядома, часам культ чалавека працы меў часткова штучны характар. Зда-

ралася, на пастамент узносіліся не зусім годныя людзі. Але гэта прыватнасці. І яны не змянялі сутнасці — галоўныя сацыяльныя палёгкі (і трэба сказаць, немальны!), самая вялікая пашана і павага прызначаліся ў Савецкім Саюзе менавіта тым, хто ствараў матэрыяльныя каштоўнасці.

Сёння працоўны ад станка, сельскі працаўнік, не гаворачы ўжо аб інтэлігенцыі, апынуліся на задворках прапаганды. Назавіце мне хоць бы аднаго працоўнага, хлебараба, настаўніка, лекара, якога ведала б, ад малога да вялікага, уся Беларусь! Не назавецце. Таму што іх няма. Як няма і ганаровага звання, якім адзначаліся б поспехі ў працы.

Праўда, ёсць званне «Герой Беларусі» — трэба меркаваць, калыка

са звання «Герой Савецкага Саюза». Ва ўказе прэзідэнта аб яго заснаванні сказана: «Званне «Герой Беларусі» з'яўляецца вышэйшай ступенню адознення ў Рэспубліцы Беларусь і прысвойваецца за выключныя заслугі перад дзяржавай і грамадствам, звязаныя з подзвігам, здзейсненым у імя свабоды, незалежнасці і росквіту Рэспублікі Беларусь». На мой погляд, толькі медаль Героя Беларусі пад нумарам адзін адпавядала сэнсу гэтага высокага звання. Яно пасмяротна прысуджанае лётчыку Уладзіміру Карвату, які коштам свайго жыцця адвёў самалёт, што падаў, ад населенага пункта. Логіка ўсіх наступных узнагароджванняў мне незразумелая. Героямі Беларусі ў розныя гады сталі: генеральны дырэктар ПА «БелАЗ» Павел Марыяў, старшыня Гарадзенскага аблвыканкама Аляксандр Дубко (пасмяротна), старшыня праўлення агракамбіната «Сноў» Міхась Карчміт, старшыня СПК «Кастрычнік» Віталь Крамко. У сакавіку 2006 года да іх дадаліся мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт, мастак Міхась Савіцкі, канструктар аўтамабіляў Міхась Высоцкі, старшыня СГПК «Прагрэс-Верцялішкі» Васіль Равяка і старшыня Нацыянальнага банка Пётр Пракаповіч.

Усе гэта, безумоўна, паважаныя людзі, іх уклад у эканоміку і духоўнае жыццё Беларусі заслугоўвае высокіх працоўных узнагарод. Але пры чым тут подзвіг? А калі ўжо і прысуджаць вышэйшую ўзнагароду краіны за стойкасць духу і грамадзянскую мужнасць, што ў нейкай меры супастаўна з подзвігам, здзейсненым у імя свабоды і незалежнасці, дык чаму не названыя героямі Беларусі Пётр Машэраў, пісьменнікі Васіль Быкаў і Аляксей Адамовіч, чые імёны ведае не толькі ўся краіна — увесь свет?!

Пэўна, задаюць сабе гэтае пытанне і самі «героі». Ні разу не бачыў, каб хто-небудзь з іх насіў зорку. Хоць бы па вялікіх святых!

Не будзем хітраваць: пытанне гэтае — рытарычнае. Цяперашні кіруючы рэжым прызнае героямі толькі тых, хто лаяльны, хто служыць верай і праўдай не дзяржаве, а яе кіраўніку. І таму найбольшыя шанцы вызначыцца маюць сёння альбо людзі, далёкія ад палітыкі, якія не дазваляюць сабе публічных меркаванняў, альбо службоўцы.

Менавіта службовец стаў сапраўдным героем нашага смутнага

часу. А дакладней, Іх часу — тых, хто ўзурпаваў права гаварыць і дзейнічаць ад імя беларускага народа, ні ў грош не ставячы яго сапраўдную думку. Але не той сціплы кабінетны працаўнік, які, пералапачваючы штодня горы супярэчлівых нарматыўных дакументаў, ледзь стрымліваецца ад таго, каб не перайсці на ненарматыўную лексіку, а Службовец з вялікай літары. Той, які выказвае патрэбныя меркаванні і аддае патрэбныя каманды, каму афіцыйная ідэалогія замяніла Біблію.

Для людзей гэтага тыпу не маюць значэння ні прафесійныя веды, ні інтэлект, ні арганізатарскі талент, ні душэўныя якасці. Лепш усяго гэтага нават не мець. Таму што галоўнае патрабаванне да службоўца — умець слухаць і беспярэчна выконваць...

Будзь мая воля, я назваў бы згаданы вышэй фільм інакш — «Николай Чергинец как зеркало новейшей истории Беларуси». Не бясталанты чалавек: у маладосці зіхцеў на футбольным полі, у спелым узросце — адрозніўся ў барачбе за грамадскага зарадка, мастак генеральскага звання, — усе свае здольнасці ён накіроўвае сёння на абарону і прапаганду аўтарытарнага ладу, на наданне яму дэмакратычнага глянцу. Упэўнены, што і ў фільме аб сабе самім ён будзе натхнёна гаварыць... пра Аляксандра Лукашэнку.

Маральнае крэда гэтых людзей з дзіцячай непасрэднасцю выказала ў інтэр'ю адной з газет Ірына Дарафеева, прызначаная прэзідэнтам уасабляць афіцыйную Беларусь. На пытанне, як яна ставіцца да гэтай незвычайнай місіі, ніколькі не збянтэжыўшыся, спывачка адказала, што ў Рэспубліцы Беларусь ужо ёсць твар — сам Аляксандр Лукашэнка...

Я не ведаю, ці чыталі Мікалай Чаргінец, Ірына Дарафеева і тысячы іншых прапаведнікаў кіруючага рэжыму ў дзяцінстве казку Андэрсана пра голага караля. Падобна, што не. Нібы ілжэкраўцы, яны натхнёна ткуць для Аляксандра Лукашэнкі прапагандысцкі ўбор, пераконваючы і самога прэзідэнта, і народ, што ён ледзь ці не вышэй за самога Бога і што разумець гэта могуць толькі разумныя людзі. Як і ў казцы, натоўп маўчыць. Каму ж ахвотна праславіцца дурным!

«А кароль жа голы!» — здзіўіўся ў фінале казкі някемлівы хлапчук. І народ стаў відушчым.

www.camarade.biz

КНИЖНИЦА

Маракоў Леанід. Рэпрэсаваныя літаратары, навукоўцы, работнікі асветы, грамадскія і культурныя дзеячы Беларусі: энцыклапедычны даведнік у 10-х тамах. Т. IV. Рэпрэсаваныя настаўнікі. Кн. 1. Абметка — Мяшальскі. — Мінск, 2007. — 440 с.

«Энкавэдэсты Быхоўскі па мянушцы «садыст» і іншыя не менш адказныя таварышы падлічылі, што неабходна рэпрэсавалі кожнага чацвёртага настаўніка, а рэпрэсавалі кожнага трэцяга — перавыканалі план! Ніхто не хацеў рызыкаваць! Думалі, чым больш схопяць «ворагаў народу», тым лепш!», — зазначае ў прадмове да кнігі Леанід Маракоў.

валі кожнага трэцяга...

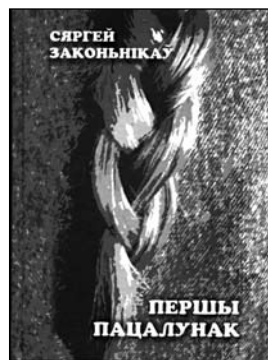
Адукаваныя людзі аказаліся самымі небяспечнымі для бальшавіцкага рэжыму. Ды і ці толькі яму?..

Наклад даследавання Леаніда Маракова мізэрны — 50 асобнікаў.

А ў т а р сабраў больш за тры тысячы біяграфій рэпрэсаваных настаўнікаў школ і вучэльняў. З іх быў расстраляны амаль кожны чацвёрты. Усяго ў Беларусі было амаль 12 тысяч педагогаў. Рэпрэса-

Законнікаў Сяргей. Першы пацалунак: Сто вершаў пра каханьне. — Мінск: «Кнігазбор», 2007. — 128 с.

Новая кніга паэзіі Сяргея Законнікава чакалася доўга і выйшла не ў дзяржаўным выдавецтве і — у класічнай граматыцы Б. Тарашкевіча. Вершаваны зборнік складаюць тры ўзнёсла-замілаваныя нізкі: «Дарунак долі», «Радкі маёй вясны» і «Прыступкі мілосці» — нібы пасвячэнні з трыяды спас-

ціжэння чалавечай інтымна-лірычнай сутнасці. Кніга паэта, голас якога найперш асацыіруецца з грамадзянскай паэзіяй, прысвечана самаму загадкаваму і велічнаму пачуццю — каханню. Свет, дзе валадарыць узвышаныя пачуцці і настроі, дзе шчыра і адкрыта журбуюць, пакутуюць і радуецца Яна і Ён ды супольна ідуць у шчаслівую вечнасць, раскрываецца ў «Першым пацалунку» Сяргея Законнікава. Ён заўсёды першародны — і ў сур'ёзнасці, і ў гарэзнасці:

Стаю на прадзьматнай

вятрамлі плятформе.

Яна не прыехала...

Хоцаца выць...

Шукае ўвесь свет мадэрновыя формы,

А сэрца і сёння

Клясычна баліць.

Аздабляе кнігу арганічнае мастацкае афармленне Алены Бохан.

13 (5)

ЛЮДЗІ

▶ УСПАМІН

ПАЭТ У ПРОЗЕ

Мікола АЎРАМЧЫК

У беларускай літаратуры Янка Брыль займае месца, адпаведнае яго знешняй мажнэйшай постаці.

Сярод пакалення пісьменнікаў, якія адразу ж пасля вайны ўваходзілі ў беларускую літаратуру, ён не быў пачаткоўцам. Невыпадкова ўжо да другой кнігі яго апавяданняў «Нёманскія казакі» прадмову напісаў тагачасны патрыярх беларускай літаратуры К. Крапіва.

Што ні возьмеш з твораў Янкі Брыля: ці напісаную для маленькіх дзяцей «Ліпку і клёнік», ці «Лазунка» — для падлеткаў, ці яго раманы і апавесці, — на іх ляжыць адбітак рукі сталага майстра з паэтычнай натураю.

Сам аўтар крытычна ставіўся да сваёй апавесці «У Забалотці днее», якая ў свой час была адзначана Дзяржаўнай прэміяй Савецкага Саюза. Але для мяне гэты твор застаўся блізім і дарагім менавіта паводле сваёй паэтычнай узнёсласці.

Нават неспрактываванае вока наглядна ўбачыць паэзію ў Брыльвых апавесцях, апавяданнях і, асабліва, у «Жмені сонечных промняў».

Як вялізнае трумо нават у пахмурнае надвор'е адлюстроўвае на сцяну або столь святло, што падае з аконнага праёму, гэтак творы Янкі Брыля выпраменьваюць на чытача паэтычныя іскрынікі і сонечныя зайчыкі.

Асабіста я адчуваю паэзію нават у самой стылістыцы яго мовы. Янка Брыль — выдатны стыліст. Многія сказы з яго навелаў і лірычных мініяцюраў я люблю перачытваць і смакаваць, як удалыя паэтычныя радкі з добрых вершаў.

Прыгадваю, з якім хваляваннем я калісьці чытаў яго апавесці «Расчараванне», «На Быстранцы», «Золак, убачаны здалёк» і «Ніжнія Байдуны». Апошняя выклікала ў мяне не толькі захапленне і добрую сяброўскую зайздасць, але і прыемнае здзіўленне. Бо ў аснове яе ляжыць усяго толькі якая-небудзь пятая частка жыццёвых падзеяў, пра якія аўтар раскаваў мне на працягу многіх гадоў нашага сяброўства. Дык колькі ж яшчэ цудоўных твораў магло з'явіцца з-пад ягонага піра...

Алесь Адамовіч, Янка Брыль і Уладзімір Калеснік разам напісалі ўнікальную дакументальную кнігу «Я з вогненнай вёскі», падобнай да якой, напэўна, няма ў сусветнай літаратуры. У ёй адлюстраваны не толькі жаклівыя дакументы фашысцкага вандалізму на беларускай зямлі, але і запісаныя галасы ды сфатаграфаваныя абліччы многіх ацалелых ахвяраў гітлераўскіх карнікаў.

Прыяцелі аўтараў ведалі, у сувязі з якой «мышынай» валтузняю некаторых усесаюзных чыноўнікаў ад літаратуры гэтая кніга не атрымала ў свой час найвышэйшай літаратурнай узнагароды былога Савецкага Саюза.

...Некаторыя мае калегі прызнаваліся мне, што заўсёды

Я. Брыль і М. Аўрамчык на Усходзе

бянтэжацца перад унушальнай постацю Янкі Брыля не толькі як пісьменніка, але і як чалавека. Прызнацца, і ў мяне таксама было гэткае ж адчуванне ў часе першых сустрэчаў з Янкам. Хутчэй за ўсё гэта ад таго, што пры ўнушальнай мажнэйшай постаці твар Янкі таксама выглядаў для незнаёмага занадта строгім, калі не суровым. Але Янка быццам добра ведаў і адчуваў, якое ўражанне на незнаёмага робіць яго постаць: некалькіх неазаўважна ўмеў развезць разгубленасць новых знаёмых. Мяне дык ён адразу ж літаральна абязброіў сваёй шчырасцю і ўвагаю.

Помню, як пасля нашага знаёмства ён прывёз мяне з Вільні падарунак: тры шыкоўныя, вытканыя ў народным стылі гальштукі. Адзін з блакітным, як васількі, арнаментам, другі — зялёны з чорным, а трэці — з залацістымі каласамі на ружовым фоне. А потым яшчэ прывёз з Масквы вушанку з трусінага футра. Дагэтуль памятаю, як ён, між іншым, смеючыся, раскаваў, што падымаўся ў ліфце гасцініцы «Масква» разам з Паўлом Тычынаю, які з пахвалою зазначыў: — «Які гарны шапкі! Одна — на галові, а другая — в руцях!».

У далейшым мяне з Янкам болей зблізіла тое, што мы разам пачалі працаваць у створанай тады «Малодосці». Ён — як намеснік галоўнага рэдактара і загадчык аддзела літаратуры, а я — літсупрацоўнік, які вёў паэзію. Напэўна, як у кожнага таленавітага чалавека, у яго я ніколі не адчуваў сябе падначаленым.

Фактычна ў маім жыцці менавіта Янка быў першым прэзідам, які не тэрэтычна, а на практыцы прывучаў літсупрацоўніка авалодваць прэзіцым словам, якое чамусьці заўсёды выклікала ў мяне боязь. Хоць я і пачынаў у раннім юнацтве пісаць апавяданні, але тыя патугі былі яшчэ не зусім усвядомленай працаю... Янка закасаў рукавы, садзіў мяне побач з сабою, браў у рукі самапіску і паказаў, як трэба працаваць над сказам, адкідваючы лішнюю непатрэбшчыну, выпраўляючы недакладныя словы і няўдалыя выразы. Рабіў папраўкі Янка як майстра, а я толькі нясмела дапамагаў яму, як чалавек. Але гэта надавала мне большай упэўненасці ў авалоданні мастацкім словам у прозе.

Аднойчы, у першыя пасляваенныя гады, Янка запрасіў А. Бялёвіча, У. Карпава і мяне паехаць

на сваю «малую» радзіму. Мы тады наведаль яго родную Загару, гасцявалі ў сем'ях ягоных братоў Мікалая і Міхася, выступалі перад вучнямі школы і жыхарамі мястэчка Мір.

Янкавы партызанскія сябры, кіраўнікі мясцовага спіртзавода, запрасілі нас азнаёміцца з працаю іхняга прадпрыемства. Ужо два тыдні як завод стаяў на рамонце. Я здолеў прайсці ўсяго толькі два цэхі, вокны якіх былі насцеж расчынены. Але, надыхаўшыся спецыфічна настоеным паветрам, адчуў сябе вельмі кепска. Вымушаны быў дачасна закончыць экскурсію, выйшаў і сеў на беразе сажалкі. А мае калегі абшлі ўсе астатнія цэхі і, адвдаўшы канчатковай прадукцыі прадпрыемства, дапамаглі мне ачмацца, каб пайсці на чарговае выступленне. Пасля тае паездкі А. Бялёвіч не раз раскаваў у Мінску калегам пра тое, як я асараматцаўся перад Янкавымі партызанскімі сябрамі...

Разам з Янкам я нямала паездзіў па былым Савецкім Саюзе. Дзе мы толькі ні бывалі?! Самалётам ляталі на Урал, у Сібір і ва Узбекістан. Праз лесастэп, тайгу, тундру і вечную мерзлату па Енісеі ад Краснаярска да Запалля'я праплылі на цеплаходзе «Рубінштэйн», капітан якога раскаваў, колькі ён перавазіў гэтым водным шляхам зняволеных — і нікога не прывозіў назад.

У час нашых супольных паездак я часта быў сведкам таго, як Янка сваімі паводзінамі вельмі хутка выклікаў да сябе сімпатую мясцовых кіраўнікоў або незнаёмых яму дзеячоў культуры і пісьменнікаў братніх рэспублік. Прыгадваю, як мы невялікай групай беларускай інтэлігенцыі некалькі дзён ездзілі па Узбекістане і як у выніку гэтай паездкі да яго па-сьноўнаму, з замілаваннем пачалі ставіцца народныя паэты гэтай рэспублікі Аскад Мухтар, народны артыст Беларусі Спывак Леанід Бражнік і народны артыст нашай рэспублікі саліст балету Валеры Міронаў. Або як у час нашага плавання па Енісеі гэтак як і мы, беларусы, яго паціва пачалі называць татам расійскія паэты Ірына Валабуева і галоўны рэдактар часопісу «Наш сучасны» Сяргей Вікулаў.

Нязмушаныя, вельмі натуральныя паводзіны, умельства ненавязліва весці рэй, прадстаўляць аўдыторыі сваіх калегіаў, раскаваць штосьці вясёлае, небанальнае вы-

лучалі Янку сярод іншых і выклікалі да яго асабліваю сімпатую. У гэтым сэнсе яны з М. Танкам у любой дэлегацыі выглядалі сапраўднымі еўрапейцамі. Прычым, у адрозненне ад Максіма, які быў абаяльным і незаменным раскаваўкам, але і па-еўрапейску ўмеў ігнараваць чарку і ўхіляцца ад абвясчэння тостаў, Янка паваславянску прыгожа рабіў і тое і другое дый у дадатак у застоллі яшчэ ўмеў хараша заспяваць. А спяваў Янка вельмі хараша. У яго быў прыгожы голас. Я не помню ніводнага выпадку, калі б ён адмовіўся заспяваць што-небудзь па маёй просьбе. Асабліва ён любіў на польскай мове «Галубку», польскія салдацкія, расійскія, украінскія і беларускія народныя песні. Дома ў яго быў спецыяльны столік-шафка, у сярэдзіне з прайгравальнікам і каробкамі з кружэлкамі...

Часцей за ўсё мы з Янкам вандравалі па роднай Беларусі. Ва ўспамінах «Беларускі рамантык» я раскаваў пра тое, як Янка неаднойчы вазіў мяне з Уладзімірам Караткевічам у Брэст да свайго сябра вядомага літаратуразнаўцы Уладзіміра Калеснікі, які наладжаў цікавыя сустрэчы са студэнтамі і выкладчыкамі мясцовага педінстытута ды арганізоўваў наведванні Брэсцкай крэпасці і Белаежскай пушчы.

Міне то аднаго, то з Нілам Гілевічам, то з Сяргеем Грахоўскім Янка пастаянна браў з сабою ў Вілейскі і Лідскі раёны, ад якіх выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета Беларусі некалькіх скліканняў. У тых раёнах мы выступалі перад вучнямі і настаўнікамі. Асабліва хвалючыя сустрэчы для нас ўмеў наладжаць першы сакратар Лідскага райкома партыі Міхаіл Гаўрылавіч Мінкевіч, які пазней быў міністрам адукацыі. Ён вазіў нас у самыя глыбінныя школы свайго раёна, знаёміў з цікавымі настаўнікамі калектывамі. Аднайчы, калі ён сам павінен быў праводзіць у Лідзе нейкую важную нараду і даручыў загадчыку ідэалагічнага аддзела супраджаць нас у паездцы па раёне, адбыўся смешнаваты выпадак.

У той дзень мы прыехалі з Мінску. Для нас былі заказаныя месцы ў гасцініцы, і мы, не заходзячы ў яе, паехалі ў раённую глыбінку. Выступалі ў некалькіх школах. Вярнуліся толькі апоўначы. Дзяжурная ў гасцініцы палічыла, што мы яшчэ не прыехалі з Мінску, і пасяліла ў прызначаны для нас нумары вясковых жыхароў, якія не ўправіліся са сваімі справамі і вымушаны былі значаваць у раённым цэнтры.

Збянтэжаная, яна хацела разбудзіць іх сярод начы. Але Янка ўпраціў жанчыну не рабіць гэтага. Маўляў, людзі здарожыліся, спяць моцным сном. Не трэба іх раскатухваць...

Загадчык ідэалагічнага аддзела ўгаварыў нас пайсці начаваць да яго на кватэру. А раніцою, як прыкладны служака, вядома, далажыў начальству пра прыкрую прамашку гасцінічнай абслугі. Калі мы ўвайшлі ў кабінет да Міхаіла Гаўрылавіча, ён першым чынам пацікавіўся, як мы адпачылі? Янка адказаў, што нармальна ўладкаваліся і як след паспалі. Міхаіл Гаўрылавіч недаверліва паглядзеў на яго, незадаволена ўхмыльнуўся, але нічога не сказаў. А я, глянуўшы на крыху сканфужанага Янку, сам сабе надумаў тады, што іншы слуга народу зрабіў бы строгую вымову дзяжур-

най гасцініцы за яе недагляд дый загадаў бы разбудзіць звычайных смяротных, каб вызваліць пакоі для сябе і сваёй світы.

Сярод маіх сяброў Янка вылучаўся прастаюй і даступнасцю. Яму не ўласцівы былі адасобленасць і замкнёнасць, якія характэрныя для большасці талентаў. Ён разумеў гумар і ўмеў дасціпна жартаваць. Мяне ён чамусьці называў сваім вясёлым сябрам, хоць я сябе гэтак ніколі не лічыў.

У «Жмені сонечных промняў» я часам пазнаваў некаторыя паэтычныя занатоўкі, якія з'явіліся ў Янкі ў выніку нашых супольных вандровак, і здзіўляўся, што яны ўзніклі ў яго як бы з нічога. Помню, як некалькі разоў наведванні цікавай рыбнай гаспадаркі мы абодва, узрушаныя, амаль адначасова выказалі захапленне ўбачаным, што само напрошвалася ў мастацкі твор. Янка не ўявіў скнараю. Ён па-сяброўску сказаў: «Уступаю табе гэтую тэму». Праўда, у мяне яна так і засталася нявыкарыстанай. Праз два ці тры дзесяцігоддзі Янка далікатна папракнуў мяне за гэта. Перада мною ён застаўся джэнтльменам, гаспадаром дадзенага слова...

...Аднайчы Янка напісаў мне: давай хоць калі-небудзь пасварымся з табою. Мне зрабілася няёмка. Я прыгадаў, як Янка некалі аднаму з першых даваў мне прачытаць рукапіс рамана «Птушкі і гнёзды». Напэўна, хацеў, каб не толькі як сябра, але і як чалавек, які ведае Нямецчыну знутры, выказаў яму сваё ўражанне аб гэтым творы. Прызнацца, тады ягоны раман выклікаў у мяне нямала заўвагаў і прэтэнзіяў, якія я і выказаў аўтару. Памятаю, што яны вельмі збянтэжылі Янку.

Значна пазней я двойчы перачытваў «Птушкі і гнёзды», і яны выклікалі ў мяне захапленне. Не ведаю, ці таму, што Янка кампазіцыйна крыху перапрацаваў раман, ці таму, што прайшло шмат часу і густ мой болей абстрактны, дый сам я многае зразумеў па-іншаму. Як бы там ні было, але Янка ніколі не прыгадаў мне пра тую нашу даўнюю размову...

Апошнія дзесяцігоддзі амаль кожны тыдзень мы тэлефанавалі адзін аднаму, абменьваліся думкамі пра жыццё-быццё і пра літаратурныя навіны, бо значна радзей наведвалі літаратурныя вечары і рэдакцыі газет ды часопісаў. Жартаўліваму напрамку нашых праяўляўся размоў заўсёды задаваў тон Янка. Часцей за ўсё ён з гумарам называў мяне на нямецкі лад: калі звяртаўся пяшчотна «Ніко», я лагодна зваў яго «Ёган», а калі называў мяне «Нікалаусам», я таксама сур'ёзна зваў яго «Іяганам».

Аднаго разу пасля тэлефонага званка здымаю трубку — і чую ў ёй спачатку «Аўрэмул», а потым, пасля кароткае паўзы, нясмелае:

— У вас гэтак гаварылі?..

— Вядома, гаварылі, Янкель, — адказаў я і растлумачыў, што ў маёй вёсцы яўрэйскія маці гэтак звалі сваіх малых сыноў.

Гэтак чынам у адказ на ягоны намек пра яўрэйскае падабенства ў маім прывітчы, я таксама на яўрэйскі лад перайначыў ягонае імя. Праўда, калі Янка нярэдка заканчваў нашу тэлефонную размову жартаўліва-пяшчотным: «Вот так, дарагі мой Колецка», у мяне не паварочваўся язык, каб назваць гэтага блізкага і дарагога чалавека Ванечкам...

ПУБЛІЦЫСТЫКА

14 (6)

▶ БОЛЬ

ВАЙНА З ЛІТАРАТУРАЙ

Міхась СКОБЛА

Штораніцы Беларусь прачынаецца і штоночы кладзецца спаць пад харавы спеў: «Мы беларусы — мірныя людзі». Але гэта няпраўда, дзяржаўны гімн хлусіць. Стагоддзямі беларусы вымушаныя ваяваць: у паўстанцкіх і партызанскіх атрадах, у сваім, а часцей у чужым войску, конна ідуць у пагоню на захад, ці з гарадской сцяны льючы вараную смалу на галовы захопнікаў з усходу. Калі б мы насамрэч былі мірнымі людзьмі, нас ужо даўно са свету зжылі б.

І не так істотна, які характар мае гэтая бясконца вайна — абарончы ці агрэсіўны. Вайна ёсць вайна, і яе ўдзельнікі з любога боку — не мірныя людзі. Рэфлекс самазахавання не даваў беларусам стацца пацыфістамі. Мы сапраўды — ваеннаабавязаная нацыя ў літаральным сэнсе.

Лучы на вайну, беларус мусіў прыхапіць зброю, хоць бы тую, што пад рукой. І становіцца касец — касіерам, паляўнічы — стральцом, а дудар — баявым сурмачом. Дудка і сурма рабіліся гэтакім самым вайсковым рыштункам, як сапёрная лапатка ці патранташ. Што гэта былі не проста музычныя інструменты, можна пераканацца, працягваючы праграмы верш Францішка Багушэвіча: «Эх, скручу я дудку! / Такое зайграю, / што ўсім будзе чутка / ад краю да краю! / Каб аж вушы драла, / каб зямля скакала, / каб скакалі горы, / як хвалі на моры, / каб аж пыл курюся, / каб свет заваліўся... / Кіну ж дудку тую, / а зраблю другую, / жалейку смутную, — / ды каб так зайграла, / каб слязімі прабрала, / каб аж было жудка, / ото мая дудка!»

Змяняюцца часы — змяняюцца і спосабы вайны. Амерыканскіх індзейцаў каланізатары спойвалі вогненнай вадой. «Сапраўдныя арыўцы» ўсіх неспраўдлівых трупілі ў газавых камерах. Ваяўнічыя мусульмане перанялі досвед японскіх камікадэ, накіроўваючы ў хмарачосы самалёты, кіраваныя лётчыкамі-смяротнікамі... Няма ліку гэтым д'ябальскім спосабам.

Як сфармуляваў адзін міністр адукацыі-акупацыі (ёсць і такая), у арсенале акупанта павінна быць абавязковая трыяда: штык,

царква і школа. Дзе немагчыма дамагчыся перамогі штыком, захопнік дзейнічае каззілам. Калі і царкоўнае каззіла малаэфектыўнае, на дапамогу святару прыязджае настаўнік. І пад выглядам добрага, разумнага і вечнага сее бацлы самаадрачэння і бяспамятства. Так было ў паднявольнай Беларусі вякамі, гэтак — ці не парадокс! — засталася і ў Беларусі незалежнай.

Вось ужо гадоў дзесяць у нашай краіне ідзе неаб'яўленая вайна з беларускай літаратурай. Зрэшты, чаму неаб'яўленая? Вайна аб'яўленая, і аўтару гэтых радкоў нават давалося прысутнічаць пры яе аб'яўленні. Я маю на ўвазе першую і, відаць, апошнюю сустрэчу кіраўніка краіны з пісьменнікамі, якая прайшла 5 ліпеня 1998 года ў вядомым будынку на вуліцы Карла Маркса, 38. Усё адбывалася, як і належыць у падобных выпадках, напружана і цырымонна. Па адзін бок даўжэзнага стала сядзелі пісьменнікі, па другі бок — высокія дзяржаўныя чыноўнікі. У галавах — той, ад каго залежала, быць міру ці вайне. Перамовы працягваліся чатыры гадзіны, з якіх тры з паловай гаварыў гаспадар кабінета. Ён напорыста перабіваў загадзя падрыхтаваныя пісьменніцкія выступы пра любоў да радзімы і павагу да роднай мовы і ўпарта скіроўваў іх на сцэжку вайны. Спачатку ён параўнаў літаратуру з вялікай палітыкай, і стала зразумела, што людзей па абодва бакі стала ён разглядае як змабілізаваных у сваё палітычнае войска жаўнераў. А ў войску не пярэцца, а выконваюць каманды.

Пісьменнікі наіўна папрасілі звольніць аднаго палкоўніка-ідэолага, які лічыў беларускую нацыю гістарычнай памылкай балышавікоў. У адказ прагучала катэгарычнае «нет». Чарговым разам спыніўшы яшчэ адзін міралобны выступ, кіраўнік краіны ваяўніча прамовіў: «Писательское перо — острое оружие. Я понимаю это и готов поддержать тех писателей, которые поддерживают власть». У паветры адчувалася запахла порахам.

Паразважаўшы на тэму «літаратура і школа», галоўнакамандуючы ў цывільным кінуў яшчэ адну невыпадковую фразу: «Учебник должен быть, как с хорошей стали отточенный меч». І ўсім прысутным адрозна стала ясна, што літаратуры, якая не жадае станавіцца «ва фронт», беларуская ўлада аб'яўляе вайну. І пачнецца гэтая вайна са змагання з пісьменнікамі на старонках школьных падручнікаў.

Так яно і сталася. У тым жа 1998 годзе ва ўсе аддзе-

Непераможны друкарскі варштат

лы адукацыі паступіла распараджэнне выкінуць са школьных падручнікаў творы Ларысы Геніюш і Наталлі Арсенневай... Лёс Геніюш увогуле паказальны ў вайне беларускай улады з літаратурай. У 1995 годзе зэльвенскія раённыя ўлады прынялі рашэнне ўсталяваць помнік сваёй слаўтай зямлячцы. Сам старшыня выканкама вазіў мяне паказваць прызначанае месца і паважна вымяраў крокамі пляцоўку перад гарсаветам. А неўзабаве падпісаў другое рашэнне — з матывацыяй, што помнікі людзям такога маштабу павінны зацвярджацца Саветам Міністраў. Савет Міністраў гадоў пяць разглядаў пададзеную заяўку. Аж пакуль помнік без дазволу свецкіх уладаў не паставілі каля Троіцкай царквы, за царкоўнай агароджай. На другі дзень пасля гэтага мне патэлефанаваў настаўніцтва царквы айцец Аляксандр і распачна паведаміў, што ў райвыканкаме яму загадалі тэрмінова дэмантаваць помнік. Уявіўшы бульдозеры на царкоўным цвінтары, я тэрмінова паслаў у Зэльву факс з уласнаручным дэбраслаўнем мітрапаліта Філарэта на ўсталяванне помніка. Дапамагло. Праўда, хутка айца Аляксандра перавялі на другі прыход, а новапрызначаны бацюшка цяпер пільна сочыць, каб крыў Божа ля помніка Геніюш не збіраліся людзі і

не чыталі вершаў. Калі збіраюцца, дык праганяе...

Чарговы этап вайны ўлады з літаратурай распачаўся пасля стварэння новага пісьменніцкага саюза, куды залічылі ўсіх жадаючых — ад кіраўнікоў раённых літаб'яднанняў да касманаўтаў. Згодзен, апошнія — людзі адукаваныя, высока ўзляталі, многае з вышынні пабачылі, але ўсё ж «Зорку Венеру» напісаў не касманаўт, а Максім Багдановіч. Але гэта так, да слова.

Стварыўшы новы саюз, улада рашуча пайшла ў наступ на стары. У 2006 годзе ў Вярхоўным Судзе разглядаўся зыск Міністэрства юстыцыі аб ягонай ліквідацыі. Адамо належнае суддзям: тым разам яны адмовіліся вынесці чаканы ад іх прысуд. Саюз беларускіх пісьменнікаў быў апраўданы.

Тады наступ на яго распачаўся з другіх акупаў і другімі відамі зброі. У тым самым 2006-м міністр адукацыі А. Радзькоў разаслаў у падведмасныя ўстановы адмысловае распараджэнне, якое забараняла сустрэчы вучняў і студэнтаў з пісьменнікамі, што належалі да «няправільнага» Саюза пісьменнікаў. У тым жа міністэрскім рэскрыпце рэкамендавалася наладжваць сустрэчы з «правільнымі» літаратарамі. Па-мойму, гэта самы ганебны дакумент, які выходзіў калі-небудзь са сценаў Міністэрства адука-

цыі. Вымалёўвалася проста абсурдная сітуацыя: школьнікі вывучаюць на ўроках творчасць народных паэтаў Рыгора Барадуліна і Ніла Гілевіча, а сустракацца мусяць з графаманам N, які за ўсё жыццё тры разы надрукаваўся ў раёнцы, але ў праўладны Саюз пісьменнікаў быў прыняты без прапаруджання.

Старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Алесь Пашкевіч быў змушаны звярнуцца да міністра па тлумачэнні. Але на афіцыйны ліст сп. Радзькоў не адказаў, адмовіўся ён і ад сустрэчы з сябрамі пісьменніцкай Рады. Стваралася ўражанне, што міністр сядзіць у міністэрстве, як у непрыступнай крэпасці, і выношвае новыя планы змагання з беларускай літаратурай. Не адрэагаваў сп. Радзькоў і на законную, хоць і далікатную, заўвагу пракуратуры «скарэктываваць раней дадзенае ўказанне адносна дзейнасці Грамадскага аб'яднання Саюз беларускіх пісьменнікаў з улікам патрабаванняў заканадаўства». Паўтараю, міністр не звярнуў увагі на просьбу пракурора. Міністр, відавочна парушыўшы закон, адмакнуўся ад пракурора, як ад назойлівай мухі! І пачаў рыхтавацца да новага сакрушальнага ўдару па гэтак ненавіснай яму беларускай літаратуры...

А цяпер давайце паглядзім, ад якіх «крамольных» твораў чыноўнікі вырашылі пачысціць падручнікі. Магчыма, неўзабаве вучні не будуць вучыць на памяць верш Р. Барадуліна «Бацьку». А важнасць гэтай тэмы разумеў яшчэ Францішак Скарына, калі пакідаў нашчадкам свой заповіт: «Помні дні святых свяціці, айца і матку чціці». Але калі напы чыноўнікі пракурора не баяцца, то што ім Скарына! Хай едзе ў свой Піцер...

Не будзе ў новай праграме і «Песні пра Радзіму» Г. Бураўкіна. Замест яе, відаць, уставаць што-небудзь пачутае на «Славянскім базары» наکشталт: «Эта мама моя — Белоруссия».

Знікне з праграмы і «Чарнобыльская малітва» С. Алексіевіч. На Чарнобыль увогуле лепш забыцца, у радыяцыйнай зоне ўжо і сеюць, і жнуць, і ўраджаі небывалыя збіраюць.

Не знойдзецца месца ў новых школьных хрэстаматых і для аповесці В. Патавай «Прадслава» — пра асветніцу Ефрасіню Полацкую. Не будуць вучні чытаць і раман у верхах Н. Гілевіча «Родныя дзеці».

Трэба ж вызваляць гадзіны для нахрапістых твораў, якія не саромеюцца самі абіваць парогі міністэрства і прапагоўва-

ць свае неўміручыя творы для вывучэння ў школе. Якія? Можа, неўзабаве ў падручніку апынецца верш пад назвай «Трактарыст», які належыць п'яру аднаго з актывістаў новастворанага саюза: «З-за нікчэмнай прэміі — ватоўкі, што табе па праву не далі, нібы дзертыр вінтоўку, ты пакінуў трактар на раллі...»

«А што вы хочаце? Каб пісьменнікі-апазіцыянеры вывучаліся ў школах!» — чую я злараднае хіхіканне нядаўніх калегаў па п'яры, што прысягнулі на вернасць уладзе. Але няўжо вы, пільнавокія і чуйнавухія, не бачыце, што ўлада ваюе не з імёнамі, не з «няправільнымі» аўтарамі, а з літаратурай?

Што, Купала — апазіцыянер сённяшняй уладзе? Ды не, проста ў «Тутэйшых» ён вывеў на святло рампы прыставаўца і праідзісвета Мікіту Зноска, і чыноўнікі, меджу протчым, пазналі ў ім сябе. А каму ахвота глядзець у крывое лостэрка?

Сёлета выдавецтва «Беларуская навука» (хвала яму!) распачало выданне Збору твораў Якуба Коласа ў 20 тамах. Як не парадавацца з гэтай нагоды — праз некалькі гадоў мы атрымаем практычна поўнага Коласа, як да гэтай пары атрымалі амаль поўнага Максіма Багдановіча і поўнага Янку Купалу! Але не атрымліваецца радасці. Наклад коласаўскага збору твораў чыноўнікі вырашылі пачысціць падручнікі. Гэта значыць, што новае выданне трапіць толькі ў кожную дзесятую (!) бібліятэку Беларусі. Цікавая лічба для параўнання: Збор твораў Коласа ў 14 тамах (гады выдання 1972-1978) выйшаў накладам 18 000 асобнікаў. Дык што, колькасць беларускамоўных чытачоў за прамінулы час скарацілася ў дванадзяць разоў? Ды не, я перакананы, прыхільнікаў роднай літаратуры пабольшала. Проста ў 1970-я гады ўлада не ваявала з беларускай літаратурай.

На пачатку 1990-х у выдавецтве «Мастацкая літаратура» запачаткавалася кніжная серыя «Спадчына» — дзеля выдання забытых твораў і вяртання ў літаратуру панішчаных пісьменнікаў. У серыі паспела выйсці нямала вартасных кніг: Алесь Гаруна, Язэпа Лёсіка, Лукаша Калюгі, Максіма Гарэцкага... Дзе сёння гэтая серыя? Скасаваная. Тое ж выдавецтва распачынала серыю «Галасы беларускага замежжа». Чытач паспеў атрымаць кнігі Наталлі Арсенневай, Кастуся Акулы, Янкі Юхнаўца... І гэтую серыю прыкрылі. Там жа апынулася выдавецкая серыя «Паэзія

15 (7)

ПАЭЗІЯ

народаў свету». Спынена факсімільнае перавыданне помніка беларускага пісьменства — тыднёвіка «Наша ніва». Ліквідавана адзінае ў краіне выдавецтва «Юнацтва», якое спецыялізавалася на літаратуры для дзяцей і падлеткаў...

А як забыцца на незавершаныя выданні збораў твораў Алеся Адамовіча і Вячаслава Адамчыка? З часу, калі выйшлі першыя тамы, прайшло ўжо дзесяць гадоў, а пра наступныя — і гаворкі няма...

«Пераклад ёсць самаабарона нацыі», — напісаў у свой час наш выдатны перакладчык і паэт Юрка Гаўрук. І сапраўды, «беларускія» Тагор і Шэкспір, Сервантэс і Гётэ, Уолт Уйтмен і Дантэ гатовыя стаць поплеч з Купалам на абарону загнанай у падполле беларушчыны. А таму не шукайце іх у кнігарнях, і днём з агнём не знойдзеце. Па той самай прычыне быў спынены выхад альманахаў замежнай літаратуры «Далягляды» і «Братэрства». У ізаляцы ад сусветнай культуры «тэўтэйшая» літаратура мусіць хутчэй сканаць — гэтак, відаць, разважылі чыноўнікі, якім даручана ганебная роля далакопаў беларускага прыгожага пісьменства.

Распачатая імі вайна працягваецца. На яе перадавых пазіцыях не грывяць гарматы. Затое пагрымваюць друкарскія варштаты, якія ў мільёнах асобнікаў друкуюць літаратуру ўсіх часоў і народаў, зразумела, па-расійску. Зайдзіце ў любую кнігарню — і вы пабачыце, як шматлікія паліцы з расійскамоўнай літаратурай узялі ў аблогу і заціснулі ў куток некалькіх палічак з беларускімі кніжкамі. Як поўныя зборы твораў Пушкіна насядаюць на асобныя томікі Купалы, Коласа і Багдановіча. Як шматтомны Талстой прыдушыў тоненькі зборнік Янкі Брыля «Парастак». Як незлічоныя марыніны, дашковы і пацёмкіны літаральна засланілі ад воч чытачоў нашу сучасную паэзію...

Ідзе вайна, вайна з беларускай літаратурай. А асаблівасць любой вайны ў Беларусі ў тым, што беларусы, як правіла, ваююць па абодва бакі фронту. У нас што ні вайна — то грамадзянская. Не стала выключэннем і вайна з літаратурай. І вось галоўны рэдактар тыднёвіка «Літаратура і мастацтва» (ад нядаўняга часу — афіцыйны рупар чаргінцоўскага СПБ) Анатоля Казлоў ходзіць па нейтральнай паласе і крычыць у мегафон у бок выселенага з Дома літаратара, але няскоранага Саюза беларускіх пісьменнікаў: «Кіраўніцтва краіны падтрымлівае нацыянальную літаратуру, развіццё роднай мовы і кніжнай справы, надае прыярытэтнае значэнне культуры...»

У Максіма Гарэцкага ёсць апавяданне «Дурны настаўнік». У ім настаўніка-бязбожніка-васковіяпады-

ванцы дражняць: «Плюнь на царкву — дам бублік». І той пляваў, і атрымліваў «бублік». Ці не апынуліся сёння ў ролі гэтых «настаўнікаў» і некаторыя «правільныя» пісьменнікі, якія на загад зверну, у чаканні «бубліка» гатовыя назваць чорнае белым, а рыдлёўку далакопа — лапатай клапатлівага садоўніка...

У 1942 годзе ў пражскую кватэру Ларысы Геніюш заявіліся два нямецкія афіцэры і прапанавалі «propagande machen» (рабіць прапаганду). Паэтка выгнала іх вон, рызкуючы трапіць у Асвенцым. Чым сёння рызкуюць Казлоў і кампанія? Дабрабытам? Месцам у чарзе да варштата Скарыны? Пагадзіцеся, рэчы — несувыммерныя.

Мой знаёмы літаратар, які ўступіў у праўладны саюз, каб не страціць працу, пры сустрэчы апраўдваўся, маўляў, я служу ў дзяржаўным выдавецтве, значыць — служу дзяржаве. Што можна сказаць на падобныя апраўданні? Пісьменнік павінен служыць Радзіме, а дзяржаве хай служыць КДБ і АМАП. Бо Радзіма — усё ж катэгорыя этычная, а дзяржава — імператывая.

У выдатнага расійскага паэта Барыса Слуцкага ёсць страшныя радкі пра дзяржаву: «Государь должны государить, / государство должно есть и пить, / и должно, если надо, ударить, / и должно, если надо, убить».

І, «калі было трэба», дзяржава не раздумваючы забівала ўласных грамадзянаў. Сёлета мы адзначаем «чорны юбілей» — семдзят гадоў таму, у 1937-м, дзяржава за адну ноч забіла 25 (дваццаць пяць!) беларускіх пісьменнікаў. Пра гэтую варфаламееўскую ноч у гісторыі айчыннай літаратуры паведамляецца ў цяперашніх школьных падручніках. А вось заўтрашняя, што будучы складзеныя паводле новых праграмаў, пра гэта хутчэй за ўсё прамаўчаць. Бо цыркуляр Мінадукацыі катэгарычна патрабуе: «Выключыць негатывныя палітызаваныя ацэнкі літаратуры 30-х гадоў».

Да ўлады ў мяне пытаньняў няма. Сваю антыбеларускую, антыкультурную сутнасць яна паказала даўно і з тае пары не прыхоўвае. Але мне хочацца спытацца ў тых неабдзеленых талентах пісьменнікаў, якія сёння пішчом лезуць у школьныя праграмы, якія выдаюцца ў дзяржаўных выдавецтвах, выступаюць па дзяржаўным радыё і тэлебачанні, якіх міністр Радзькоў пускае ў школы, якія ўзначальваюць рэдакцыі і пайшлі прадаваць цэнзарамі (ёсць, аказваецца, ужо і такія), якія атрымліваюць узнагароды з рук улады: калегі, а калі паглядзець на ўсё гэта з гледзішча вечнасці? А калі ўзважыць вашу раптоўна пацяжэлую літаратурную вагу на шалых сумленні? Няўжо вы не ведаеце, што вайна з літаратурай працягваецца.

Галгофу? Так было і ёсць у жыцці, гэтак і ў літаратуры. Няўжо вы думаеце, што з назапашаных за пазухай камянёў можна збудаваць сабе надзейны пастамент? Разваліцца ён, і грывнецеся вы долу, як было ўжо не раз у гісторыі ў падобных выпадках. І вы пра гэта ведаеце. Ведаеце, і працягваеце «propagande machen» па камандзе тых, хто распачаў вайну з беларускай літаратурай. Толькі дарэмныя іх высілкі. Бо «на шыбы вечнасці ўжо лягло яе дыханне і яе цяпло». Бо ваяваць з літаратурай — як страляць па зорках з рагаткі і пельшца, і пляскаць у ладкі, калі падае зічка. Падае яна не ад чыйгосяці трапнага стрэлу, ды і не зорка гэта.

У фашыскай Германіі таксама змагаліся з літаратурай і нават палілі кнігі на плошчах. Прыкладна ў той самы час у двары менскай турмы-амерыканкі таксама гарэлі вогнішчы з кніг. Паўтары тысячы назваў. Былі там кнігі і Максіма Багдановіча, і Язэпа Пушчы, і Уладзіміра Дубоўкі, і Вацлава Ластоўскага, і Уладзіміра Жылікі... Жудаснае відовішча — агонь гартае і ператварае ў попел белыя старонкі. Пра гэта напісаў адзін паэт, якога ўлады таксама выкідалі са школьных падручнікаў. Звалі яго Бертольд Брэхт.

*Калі загадалі нацысты
публічна спаліць
кнігі са школьным зместам,
Калі адусюль цягнулі валы
да кастроў*

*Павозкі з кнігамі,
Адзін ганімы паэт,
адзін з самых лепшых,
Прачытаўшы спіс
спаленых, жаснуўся,
Чаму яго кнігі забыты.
Акрылены гневам,
Ён падбег да пісьмовага
стала*

*І напісаў ліст да тых,
у каго ўлада.*

*«Спаліце мяне!
Не зневажайце мяне!
У спіс уключыце мяне!
Хіба я ў сваіх кнігах не пісаў
шчырую праўду?
Чаму ж вы ставіцеся
да мяне, як да лгуна?»*

Не дай Божа, каб на беларускую зямлі зноў запалалі кніжныя аўтадафы. Але забіць кнігу можна не толькі пільмам. Можна парэзаць на макулатуру, можна прыгаварыць да пажыццёвага зняволення ў бібліятэчным спецфондзе, можна нявыдадзены рукапіс скарміць мышам. Шкада, што за збойства кніг не прадугледжана кримінальная адказнасць. Але шкада таксама, што тыя беларускія пісьменнікі, якія «не ўнесены ў спіс», абьякава паглядаюць на тое, як улада затыкае рот не толькі іх паплечнікам па пры, але і класікам, якія сябе абараніць ужо не могуць.

Штож паробіць, калі ліхадзям ад улады ў спалучэнні словаў «Купала Янка» чуецца «лаянка». Вось і вядуць яны сваё апантаннае змаганне за Беларускім Словам.

Вайна з літаратурай працягваецца.

Анатоля ІВАШЧАНКА

НЕЗАВЕРШАНЫЯ ВЕРШЫ

Жанчына з шклянымі вачыма
Прысвячаецца «чэснай»
журналістыцы

*Жанчына з шклянымі
вачыма
блукае па сутарэннях.
Жанчына з шклянымі
вачыма
шукае сабе найменне.
Жанчына з шклянымі
вачыма
кратае сцены рукамі,
з-пад рук распаўзаюцца
шчыліны
Жанчына з шклянымі
вачыма
нільнуе дзіцячыя энкі.
Жанчына з шклянымі
вачыма —
іржавыя пашчэнкі.*

*Яна зазірае ноччу
у вокны вашых дамоў,
патухлыя вочы сочаць
за сполахамі сноў.*

*А зранку яна, магчыма,
ўваскрэсне у хворых
радках.
Жанчына з шклянымі
вачыма —
вірусы ў мазгах.*

*Жанчына з шклянымі
вачыма
становіцца болей штодня.
Іх памнажае з айчынных
тэлеканалаў хлусня.*

*Калі ля свае кватэры
яе заўважыш ты,
памятай, што цяперака
не абярэшы бяды.
Жанчына з шклянымі ва-
чыма
блукае па сутарэннях.
Жанчына з шклянымі
вачыма —
д'ябальскае стварэнне.*

***

*Шэрыя гмахі.
Чаканне.
Менскія птахі,
з вяртаннем.*

*Нас з небыцця
уваранне.
Хутка вясна.
Прывітанне.*

Ты

*Ці памятаеш, быў туман,
як ты прыйшла.
І месяц цэлы
ты праз яго на свет
глядзела,
і снілася табе зіма.
Ці памятаеш?
Пэўна, не, —
зіма пасля была на яе.
Яна табе спявала: «Ave!»,
каб мецца саступіць вясне.*

*Вясной у татавых вачах
плылі сумёты ды намёты.
На снезе белы птах
свабоды
да нас з'яўляўся па начах...*

*А потым у належны час,
забыўшыся на першамову,
ты вывучала нашы словы,
а мы вучыліся маўчаць.
Ці памятаеш, быў туман,
як ты прыйшла. А сёння
— свята
тваё і пралетарыята,
і сон на яе, і зіма.*

6–7 лістапада 2006.

Па-за кантэкстам

*па-за кантэкстам
стужак без дужак
тушак без душаў
вершаў пра сээээксы
па-за кантэкстам*

*цёмных і сіёбных
новых хрэновых
тэкстаў гратэскных
па-за кантэкстам*

*спінаў асліных
твараў і хараў
ма(і)рных пратэстаў
па-за кантэкстам*

*доўгіх тырадаў
важх выпей іаду
чысто по дезу
па-за кантэкстам*

*маршаў-на-фаршы
фашаў пад гашам
брэйку без дансу
па-за кантэкстам*

*скрыпкафоніі
дзяржфілармоніі
інсектавых сектаў
па-за кантэкстам
па-за каляінай
кандовай краіны
пантоў пантамімных
(чакалі голімых)
псеўда канцэпцый
па-за кантэкстам*

*я па-за кантэкстам
я «пазл»*

Незавершаны верш

*Парушаючы законы
і руйнуючы законы
у імя былое жэрсіці,
не турбуйся, што заганай
тое ёсць, што закаханы
ты ў сваё няшчасце.*

*Безуважны да маркоты,
смочкаш рыфмавы
наркотык,
бы нацваю жменю.
Пачуваешся пры гэтым
то лайном, то туалетам,
то царквою, то мячэтам,
то верлібравым паэтам
з боскае кішэні...*

*Ты сядзіш за маніторам
і на ўсё паклаў
з прыборам —
сачыняеш опус.
У мазгах пульсуюць
рытмы,
за вакном курсуюць рыбы
і пусты аўтобус.*

*Незавершаныя вершы
патрабуюць свежай ежы
і крышкы сілы волі.
Адпусці ты іх на волю,
клічні «save» і стань
травой*

... *

* на гэтым верш раптоўна
абрываецца

ПРОЗА

16 (8)

Ніл ГІЛЕВІЧ

НАТАТКІ НАРОДНАГА ПАЭТА БЕЛАРУСІ НІЛА ГІЛЕВІЧА — ПРА ЧАСЫ СВАЙГО ЛІТАРАТУРНАГА І ГРАМАДЗЯНСКАГА СТАЛЕННЯ, КАЛІ З ЛІТАРАТУРЫ РАБІЛІ-ВЫХОЎВАЛІ АПТАЦЫЙНУЮ СЛУЖКУ. ГЭТА ЗГАДКІ ПРА МНОГІХ ВЯДОМЫХ У МІНУЛЫМ «ЛІТАРАТУРНЫХ АКСАКАЛАЎ», ПРА ІХНІЯ НОРАВЫ І ГУСТЫ, ПРЫСТАСАВАЛЬНІЦТВА І НЕПАДКУПНАСЦЬ...

НА ТРЭЦЫЙ УСЕСАЮЗНАЙ У МАСКВЕ

3 кнігі «ЗАБАЎНЫЯ ГІСТОРЫІ»

Летам 1955-га я атрымаў з Саюза пісьменнікаў ліст: «Вы рэкамендаваны на III Усксаюзную нараду маладых пісьменнікаў, якая адбудзецца ў верасні г. у Маскве...» Узрадаваўся незвычайна. Якая выдатная магчымасць пазнаёміцца з лепшымі паэтамі-равеснікамі з іншых рэспублік, асабліва — з расійскімі і ўкраінскімі (з лепшымі, вядома, бо на ўсесаюзную нараду горшых не пасылаюць, — так мне тады думалася). Паводле беларускай квоты на нараду былі рэкамендаваны: паэты Сцяпан Гаўрусёў, Пятрусь Макаль, Ніл Гілевіч, празаікі Аляксей Карпюк і Пятро Васілеўскі, драматург Алесь Махнач, ад пісьменнікаў, што пішуць для дзяцей, — Артур Вольскі. Прыемнае, хвалючае чаканне маскоўскіх сустрэч і знаёмстваў расцягнулася, аднак, надоўга, амаль на паўгода. У канцы жніўня з СП паведамлілі дадаткова, што Трэцяя ўсесаюзная пераносіцца на пачатак студзеня 1956-га. Ну што ж! Гэта не за гарамі. Значыць, Новы год пачнецца ў маім жыцці са значнай падзеі.

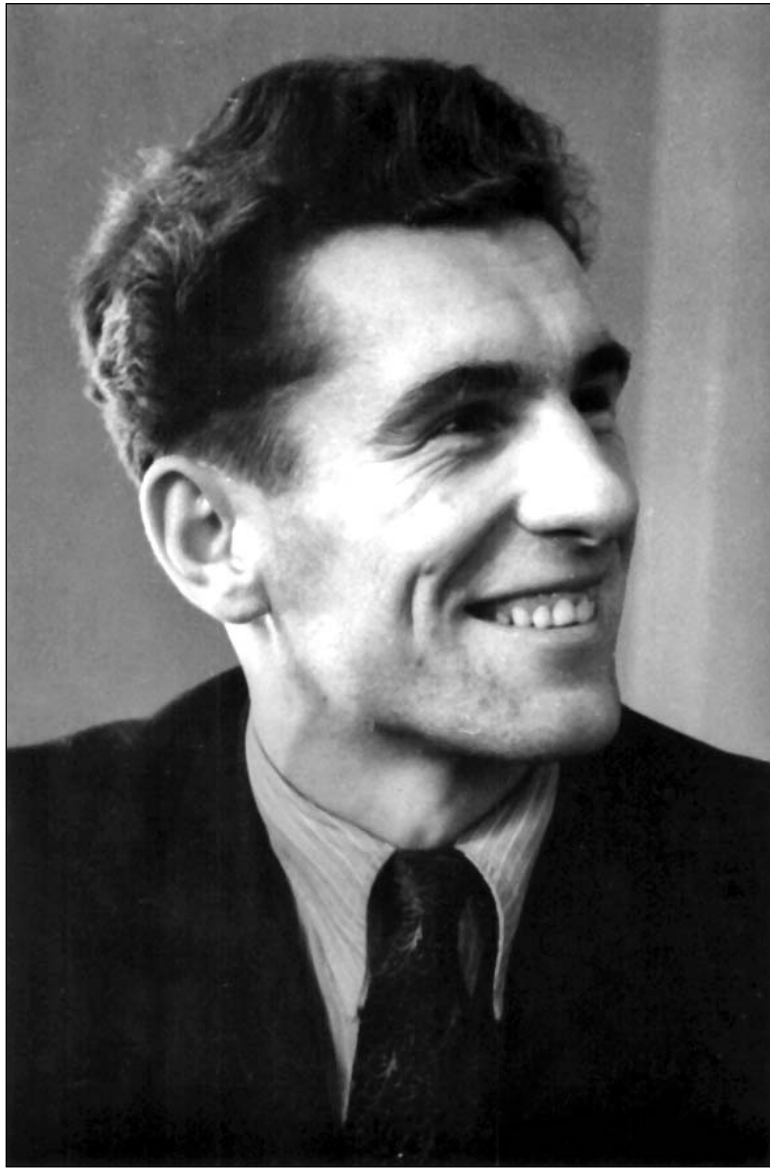
Памятнай аказалася ўжо сама дарога да Масквы. Разам з маладымі ехалі на нараду, у якасці настаўнікаў, і сталыя майстры слова Аркадзь Куляшоў і Пятрусь Броўка (такое было з СП СССР патрабаванне). Настаўнікі, помню, пасяліліся ў другім купэ, мы з Гаўрусёвым — па суседству, побач (Макаль з намі не ехаў, ён служыў тады ў Падмаскоўі ў войску і далучыўся да нас на нарадзе). У купэ настаўнікаў «загаманілі» ўжо на перагоне ад Мінску да Смалевічаў. У нас было ціха, тым больш што практыкі дарожных пасядзелак у мяне, ды і ў Сцяпана, яшчэ не было ніякай. У Барысаве цяжкі спыніўся на хвілін пяць, а можа, і на болей, бо, выйшаўшы з купэ, я ўбачыў праз вакно, як некаторыя пасажыры рванулі ў памяшканне станцыі. Паперадзе ўсіх, амаль бягом, крытык Алесь Кучар, — аказваецца, і

— Ты паглядзі, паглядзі на гэту сцэрвозу Кучара! Колькі ён каньяку валачэ з буфету! Ёлкі-маталкі! Цікава, як ён, курдупель, узлезе з гэтымі бутэлькамі на падножку!..

ён едзе, пры пасадцы ў Мінску яго я не бачыў. Падшыоў і стаў побач Сцяпан, услед і Пятро Васілеўскі. Спытаў, колькі стаяць будзем, і тут жа, не чакаючы адказу, усклікнуў:

— Ты паглядзі, паглядзі на гэту сцэрвозу Кучара! Колькі ён каньяку валачэ з буфету! Ёлкі-маталкі! Цікава, як ён, курдупель, узлезе з гэтымі бутэлькамі на падножку!..

Бутэлек у «курдупеля» было сапраўды мнагавата: па адной тырчэла з кішэняў расхінутага паліто і штучкі чатыры ці пяць — як абярэмак дроў — ён сціскаў абедзьвюма кароткімі рукамі-ла-

Аўтар у перыяд апісаных падзей

памі каля грудзей. З яго ростам і без нічога ў рукаў узабрацца на падножку няпроста, а з такім каштоўным шклянным грузам... Цікава! Казалі, чуў у «асяроддзі», што ўвышкі гэты крытык быў метр сорок, але, відаць сябры-пісакі трохі хлусілі, думаю, што паўтара метра ён усё-ткі быў. Ды ў плячах амаль метр.

— Вось гэта размах! Як і мае быць у класікаў! — зазначыў Сцяпан. — І да Масквы не па'юць.

Да Масквы было яшчэ далёка. Яшчэ не даехалі да Оршы, калі той жа Кучар уткнуў галаву ў наша купэ і голасна абвясціў:

— Зайдзіце, хлопцы, да нас, Пятрусь і Аркадзь просяць, толькі вас, паэтаў. Хуценька! Па чарцы каньяку дадзім!

Для мяне было дастаткова гонару і ад таго, што з жывымі класікамі еду ў адным вагоне. Ну а тут — нават разам пасядзець за чарчыннай? Гэта ўжо Бог ведае за што такая ўзнагарода!.. Канешне ж, чакаць нас мы сваіх настаўнікаў не прымусілі: імгненна апынуліся ў суседнім купэ. Нам далі месца прысесці, і Пятрусь Усцінавіч шчодра пляхнуў у вялікія чайныя шклянкі каньяку.

— Во, цяпер і пагутарым іначай. А то мы ўжо ўсе тэмы вычар-

палі, — па-сяброўску падахвоціў нас пятрусь Усцінавіч.

— Праўда, закускі вам ужо амаль не засталася, — спачувальна ўсміхнуўся Аркадзь Аляксандравіч.

— Чакайце! — схмянуўся Пятрусь Усцінавіч. — Там жа ў мяне ў партфелі павінны яшчэ каўбаскі быць! Алесь, — павярнуўся да Кучара, — падай сюды партфель. Сам бачыў, як Лёля клала ладны скрутак каўбасак — свайго вырабу, цешча мая спецыялістка па іх, Аркадзь і многія хлопцы гэта ведаюць, якія яна робіць каўбаскі, вот і вы будзеце ведаць...

Скрутак у прамасленай (глухая!) паперы апынуўся на стала. Пабег, «ні стуча, ні груча, па жылачках шчыкача», каньчок, пайшлі — не пайшлі, а паляцелі, аж загрузацелі, — каўбаскі, пацякла-палілася гамонка... Каўбаскі, навелічкі — як ладныя яловыя шышкі, былі незвычайнай смакаты, і я хацеў працягнуць руку да скруткі яшчэ раз, дыя запыніўся, засаромеўшыся, маўляў, трэба ж і меру знаць. Броўка найначай як заўважыў гэту маю нерашучасць, падчапіў ёмку, у застылым тлушчы, каўбаску на відэлец, працягнуў мне і загадаў:

— Еш! Бо ты вельмі худы. Чаму ты гэтакі худы? Такі таленавіты — і такі худы! Гэта ненармальна!..

З усяго, пра што гаманілі ў купэ, запомнілася як найбольш важнае тое, што нам сказаў пры

гэным століку Пятрусь Усцінавіч, — пакуль мы са Сцяпанам яшчэ добра не захмялелі.

— Галоўнае, хлопцы, вы там, на нарадзе, не вытыркайцеся, не лезце. Вы — здольныя і таленавітыя, але — трымайцеся сціпла. Нас паважаюць і любяць за сціпласць, за тое, што мы не вытыркаем. І вы не вытыркайцеся. Бо там, ведаеце, могуць быць усякія гаваруны, вы з іх прыкладу не бярыце... Я вам даю разумную параду, во хай і Аркадзь скажа, — павёў ён рукою ўбок Куляшова.

— А я скажу: лезце, хлопцы, і вытыркайцеся! — хітра падміргнуў нам і весела засмяяўся Аркадзь Аляксандравіч.

— А я так скажу: на агародзе першай вырываюць тую моркаўку, што вытыркаецца, — парываваў і зарагатаў з уласнай дасціпнасці Броўка.

«На агародзе — гэта праўда, — падумалася тады мне. — А ў літаратуры? І што значыць — вырываюць? Нейкія страшныя асацыяцыі. Пра «вырваных» гаварылася ў апошні час усё часцей і ўсё больш адкрыта... Многія «вырваныя» пачалі вяртацца ў літаратуру, тым лікам і ў нашу беларускую».

Значыць, не вытыркацца. Не лезці і не вытыркацца. Таксама — урок вучням. Яшчэ маладым, хоць ужо і не «зялёным».

* * *

Правядзенне нарады было мэтазгодна спалучана з Другім пленумам Праўлення СП СССР, прысвечаным выхаванню літаратурнай моладзі. Гэтаму выхаванню (ідэйна-эстэтычнаму, маральнаму, прафесійнаму) тады, як і пазней, надавалася вельмі вялікае значэнне. Адкрыццё супольнага пасяджэння адбылося 9 студзеня а 17-й гадзіне ў ДOME культуры «Правды». Захаваўся нататнік удзельніка нарады, у якім я рабіў зусім сціплы дзённікавы запіс сваіх уражанняў і заўваг да ўбачанага і пачутага — як у вялікай зале, так і ў пакоі, дзе збіралася наша паэтычная секцыя.

Уступнае слова на Пленуме — палымнае, пафаснае — сказаў першы сакратар Праўлення СП СССР Аляксей Суркоў. Імя, вядомае мне з даваеннага часу па любімых у нашай хаце песнях «По военной дороге» і «На седых уральскіх кручах» (пра гібель Чапаева). Асабліва, помню, кранала мяне і трагічным зместам і яркімі паэтычнымі вобразамі гэтая апошня: «На седых уральскіх кручах / Вороны кричат. / По Заволжью черной тучей / Стелется Колчак». (Дарэчы, калі мяне, студэнту педвучальні, трэба было правесці ў пачатковай школе практычны ўрок па спевах і развучыць з дзецьмі якую-небудзь песню, я прапанаваў менавіта Суркоўскую «На седых уральскіх кручах», — настолькі яна ўсё яшчэ падабалася мне і як музыка і як верш. Кіраўніца практыкі здзівілася, што я вы-

браў не новую (цудоўных новых песен тады, у канцы 1940-х, было безліч), а старую, даваенную. Але паколькі пра Чапаева — не запырчыла.)

Праз колькі хвілін, як нарада пачалася, на сцэну з-за куліс выйшаў Міхаіл Шолахаў. (Вялікія так і павінны рабіць, паяўляцца са спазненнем, а не ў кучы з меншымі.) Выйшаў — у гімнасцёрцы, у галіфе, у ботах (1956 год!). Невысокага, можа, нават трохі ніжэй сярэдняга росту, русявенькі, коратка — па афіцёрску — падстрыжаны. Яшчэ не дайшоў да прэзідыума (сцэна — шырачэзная), як у зале ўспыхнулі, напачатку разрозненныя, воплескі. Напэўна, не ўсе з нас, удзельнікаў нарады, у першы момант пазналі яго, але так доўжылася імгненне, а тады — раптам — выбухнуў гром апладысмантаў. У зале ўсе падняліся. Убачыўшы такую бурную радасць, Міхаіл Аляксандравіч у знак прывітання і ўдзячнасці прыклаў руку да сэрца і сеў у трэцім радзе прэзідыума з самага краю. «Ужо можна лічыць, што ў Маскву мы прыехалі недарэмна», — напэўна сказаў я Сцяпану. Углядаюся ў аблічча славутага пісьменніка: хударлявы, вузкія пакатыя плечы, пасівельныя вусы. Пераводжу позірк на іншых. Усе — у строгіх гарнітурах, пад гальштукам, а ён — у гімнасцёрцы. Чаму? Усе — багатыя, а ён — бедны? Ды не, канешне! З-за сціпласці? Па звычцы? А адкуль звычка? Яшчэ з часоў «грамадзянскай»?

Даклад сакратара праўлення СП В. Ажаева — галоўны даклад на нарадзе — меў назву «Маладыя сілы савецкай літаратуры і задачы СП СССР у галіне выхавання маладых літаратараў» (Ох, гэтае «у галіне»! Ну чыноўнікі! Па-пісьменніцку звязаць словы не могуць!) мне, правінцыялу, слухаць яго было цікава, асабліва яго ацэнкі канкрэтных твораў маладых празаікаў (паэзіі ён амаль не крануў). Я ўсіх слухаў вельмі ўважліва — і дакладчыкаў, і прамоўцаў, бо з такой унутранай устаноўкай прыехаў на нараду. Думалася і верылася, што шмат чаго каштоўнага пачую, даведаюся, паднабярэ розуму, пададукуюся. Таму і пачаў запісваць у нататніку павучанні, сентэнцыі, афарызмы, якія цытаваліся ў дакладах і прамовах, накітатт: «Я не знаходжу ў сваім творы недахопаў, значыць, мой талент вычарпаўся», або: «Галоўнае, што мне замінае пісаць, — я сам».

Садаклад аб паэзіі зрабіў вядомы літаратурны крытык А. Макараў. Майму маладому самалобству ён дагудзіў: у пераліку імён таленавітых маладых назваў і маё імя. З беларускіх — адно. Тады (можа, і цяпер?) гэта вельмі прымалася пад увагу: названы ў дакладзе сярэд лепшых ці не названы? Не дзіўна, што калі я вярнуўся вечарам у гасцініцу і зайшоў у пакой, мой «сукватарант» вядомы якуцкі

17 (9)

ПРОЗА

паэт Інакенці Эрцюкаў адразу ж выгукнуў: «Віншую! Вас назваў Макараў у сваім дакладзе!»

У спрэчках па дакладзе і са-дакладах першым узяў слова «наш», — так амаль заўсёды было і пазней — на ўсіх пісьменніцкіх з'ездах, пленумах, сходах і іншых усеаюзных форумах. Да ўсякай вялікай размовы «наш» любіў што называецца зрабіць запейку. Ведаў, што і ў прэзідыуме і «там» яго запейка спадабаецца, бо ў ёй будзе ўсё, што трэба: і сцвярджалны пафас, і шчырая ўдзячнасць за клопат, і ўмеранае прызнанне недахопаў, і — яшчэ адна прысяга на вернасць. Так і на гэты раз: Пятрусь Усцінавіч паведаміў аб поспехах беларускай літаратуры, адзначыў, што ў творчым росце маладых скараціўся «вегетацыйны» перыяд — адразу выходзяць у прафесіяналы, што мала пасылае маладых у брацкія рэспублікі... «А потым да канца — агульшчына», — гэта ўжо я даю ацэнку яго выступу.

Масціты ўкраінскі прэзаіт Юры Смоліч сказаў: «Кепска, калі рэдактар робіць за маладога аўтара, даводзіць кнігу да «літаратурнай дабрапрыстойнасці» і пускае ў свет. Аўтар прывыкае і застаецца «вечным старычком», развіваючы гэту тэму, Смоліч прапанаваў прымаць у Саюз пісьменнікаў толькі пасля другой ці нават трэцяй кнігі. (Мой каментар у нататніку: «Ну, гэта ты ўжо загнуў, таварыш Смоліч! Можна і за дзесятак вершаў прыняць, а іншага і пасля пяці кніг нельга».) Вельмі настроіўся слухаць, калі аб'явілі: слова мае Барыс Палявой. Ягонае кніга «Аповесць пра сапраўднага чалавека» ў канцы 1940-х была адной з маіх любімых кніг. Але запісаў з ягонае прамовы не шмат і не Бог ведае якія прамудрасці: трэба працаваць у часопісах і газетах і вывучаць жыццё; а яшчэ: нельга чарніць станоўчага героя якой-небудзь заганай...

Наступным выйшаў на трыбуну высокі прыгожы грузін Іраклій Абашыдзэ. Як бы прырэчаны Смолічу, сказаў: «Малады паэт можа і ў дваццаць гадоў быць прафесіяналам — як Лермантаў, як Пецяфі («Або як наш Багдановіч», — дапаўняў я ў нататніку яго пералік і далей пішу: «Ва ўсю хваліць сваіх грузінаў — удзельнікаў нарады, за пэўныя выдатныя якасці. Не тое, што «наш», які сваіх беларусаў толькі назваў, пералічыў, а чым хто з іх цікавы — ні слова».)

Рэдактар часопіса «Звезда» І. Друзін выказаў незадавальненне, што часта творчасць маладых ацэньваюць у друку самі маладыя. Мой каментар у нататніку: «Ну і што? Абы слухна, справядліва і таленавіта».

Пасля Друзіна — Сяргей Міхалкоў. Высачэзны, статны, з моцна прыгладжанымі амаль чорнымі валасамі, з акуратна падстрыжанымі вусікамі, з трыма медалямі Сталінскага лаўрэата на грудзях. Ягонае імя мне адно з самых вядомых. Па-першае, сааўтар «Гімна Савецкага Саюза». А гэта не жартачы! Па-другое, у мае педвучылішчыны гады надта папулярнымі былі некаторыя яго байкі, асабліва «Заяц во хмелю» і «Две подруги». Апошнюю даводзілася тады чуць амаль не на кожным эстрадным канцэрце ў парку імя Горкага, бо ішла барацьба з касмапалітамі, з «нізкапаклонствам перад

заграніцай», і Міхалкоў надта ж дагадзіў:

*Мы знаем, есть ещё семейки,
Где наше хают и бранят,
Где с умилением глядят
На заграничные наклейки...
А сало... русское едят!*

Ох, гэта «рускае сала»! Як тады любілі яго ўспамінаць-цытаваць тысячы партыйных агітатараў і прапагандыстаў! У сваёй прамове Міхалкоў таксама спыніўся на тэме ўзросту. «Маладыя могуць быць спелымі літаратарамі ў 20 — 25 гадоў». (У нататніку і мой каментар да гэтага: «Напэўна, мае на ўвазе

«Добры літаратурны густ — з'ява больш рэдкая, чым талент. Густ, паводле Пушкіна, у пачуцці «соразмерности и сообразности»

і сябе: у дваццаць тры атрымаў ордэн Леніна! — за паэму для дзяцей «Дядя Стёпа».) Уразіла мяне адна нестандартная думка Міхалкова: «Пра сабаку і кошку можна напісаць больш па-сучаснаму, чым аб пад'ёмным кране». Мне здалося, што гэта досыць смела.

Маскоўскі крытык А. Дзяменцьеў, на маё вялікае здзіўленне, разнёс ушчэнт аповесць удзельніцы нарады Лідзіі Абухавай «Глубынь-городок». Я чытаў гэтую кнігу пра наш Давыд-Гарадок, і мне спадабалася, а тут — Божа мой! І «рытарычны рамантызм», і «ўяўная паэтычнасць», «высаканарнасць, вычурнасць, квяцістасць мовы», і «ўпрыгожанне», «празмернасці».

Моцнымі воплескамі правяла зала да трыбуны сівагаловага Максіма Рыльскага. Гаворыць мудрыя рэчы, і я стараюся самае галоўнае занатаваць. «Добры літаратурны густ — з'ява больш рэдкая, чым талент. Густ, паводле Пушкіна, у пачуцці «соразмерности и сообразности». Далей: «Трэба мець вялікі запас ідэй, чаго мала ў маладых украінскіх паэтаў». І яшчэ: «За адзін свежы радок можна дараваць шмат дрэнных». І яшчэ: «Толькі тая паззія добрая, якая — твая, а не перапеўная». Ну але ж і сапраўдны мудрэц, гэты славуць не толькі на Бацькаўшчыне, але і ва ўсім славянскім свеце Максім Тадзевіч!

З выступлення малдаўскага паэта Емельяна Букава зразумеў, што становішча з выданнем кніг маладых у Малдовіі такое ж трагічнае, як і ў нас, у Беларусі. Пасля Букава за трыбуну выйшаў ленынградзец Сяргей Арлоў — у зграбным касцюме, з акуратнай рыжаватай бародкай і такой жа акуратнай расліннасцю на шчоках. (На фронце гарэў у падбітым танку і з таго часу хаваў страшныя сляды апёку.) «У Ленінградзе, — сказаў Арлоў, — 235 членаў СП, а маладых, каму няма трыццаці, — ніводнага». Далей мой каментар: «Ох, і хваліць жа сваіх, ленынградскіх! О, калі б гэтак выступіў Броўка!» Колькі глядзеў на Арлова — столькі круціліся ў галаве геніяльныя радкі ягонага франтавога верша: «Его зарыли в шар земной. А был он лишь солдат». Трэба ж — так здорава сказаць! Пра маўзалеі салдата.

Вельмі цікава і смела выступіў татарын Мусаінаў — наконт становішча нацыянальнай культуры ў іх аўтаномнай рэспубліцы. Пасля яго невядомы мне армян-

скі пісьменнік Мелік-Кумаран. (Мой каментар у нататніку: «Ну, пайшоў хваліць сваіх — аднымі кампліментарамі сыпле!») Цікава расказаў пра армянскіх рэпарыянтаў з Турцыі (дакладней — турэцкай Арменіі), з Грэцыі, з Егіпту, з Ірана. Чатыры такія перасяленцы — маладыя пісьменнікі — тут, на нарадзе. Пасля нейкага недарэкі (у нататніку: «Ну і нясе! Ну і гародзіць! Аказваецца, і такія прыхалі на нараду!») слова далі Валянціну Авецкіну. У зале імгненна ўсталаялася цішыня. Ведаюць, хто выйшаў за трыбуну. Чыталі! У

мае студэнцкія гады (1953–1955) я зачытваўся на рысамі В. Авецкіна «Районные будни». Гэтак жа, як і мае сябры, жыхары аднаго інтэрнацкага пакою, Анатоля Вяцінскі і Яўген Крыскавец. Колькі было ў нас разоў! — без спрэчак, а толькі з воклічамі захаплення яго грамадзянскай пазіцыяй, яго мужнасцю гаварыць праўду! І тут, на нарадзе (а яна ж адначасова і Пленум СП!) ён вывіў тыя ж выдатныя якасці пісьменніка-грамадзяніна, — поўную бескампраміснасць наконт права пісьменніка не хлусіць.

«Пара спыніць усякія размовы аб станоўчым героі! — Авецкін гаварыў горача, напорыста, рэзка. — Калі мастак пачынае думаць, колькі даць працэнтаў станоўчасці, — ён памірае як мастак». Сёння здаецца проста неверагодным — кідаць такое з высокай трыбуны тады, у той час, калі яшчэ і ХХ з'езд КПСС не прыдчыніў аддушчыну. (Дарэчы, варта пра гэта помніць тым сённяшнім дэмакратам-разумнікам, якія няспынна чаўпуць, што ўсе пісьменнікі савецкай эпохі думалі і пісалі на адзін капрыт. Глупства!) Цікава наварыў Авецкін і пра многае іншае. Напрыклад: «Хто мае патрэбу ў рэцэптах — той не пісьменнік». (Мой каментар у нататніку: «Во малайчына! Во праўду-матку рэжа!») Наконт вельмі папулярнай, упадабанай мільёнамі глядачоў кінакарціны «Не ко двору», па аднайменнай аповесці У. Цендракова, Валянцін Уладзіміравіч сказаў: «Хто прымусяў аўтара прысабачыць шчаслівы канец? Быў бы добры фільм, дык не — трэба было наваліць у канцы калясак, сосак, пялёнак, каструлек... Упэўнены, што Цендракова прымусяў гэта зрабіць».

Пасля Авецкіна... нарэшце! Нарэшце будзе гаварыць сам Шолахаў! Мы ўжо былі занепакоіліся: вось-вось, паводле графіка работы, выступленні скончацца, а яму слова не даюць. Няўжо адмовіўся? Няўжо нічога нам, маладым, не скажа? І вось — увага! У зале — абсалютная цішыня.

«Цяжка гаварыць пасля Сіманова, ну, а пасля Ажаева хіба лягчэй? (Махнуў рукой. У зале рагатнулі.) Ажаеў цяпер дзярэ лыка з асфальту вуліцы Вароўскага, а пачаў калісьці драць далёка ад Масквы. (Намёр на пасаду Ажаева ў сакратарыяце СП СССР на вуліцы Вароўскага і на яго многа хвалены раман

«Далеко от Москвы».) З асфальту лыка не дзярэш. Вот, вот! (Ківае галавой і зноў махае рукою. Ці не на падпітку ён? Занадта ж некавольна пачуваецца?) Ёсць такая катэгорыя дзёвак, якія не выходзяць замуж, — перастаркі. І ў літаратуры яны бываюць. Дык вось: не заставайцеся да старасці ў кароткіх дзіцячых штанцах. Абдымаю вас, дарэгі людзі!» І працягнуў рукі да залы. Кіўнуў галавой і... пайшоў за кулісу. Коротка — і... і... Як бы нешта не тое. Расчараванне, ці што? Праз колькі хвілін па радах пайшла запіска: «И кучу юных олухов Обнял с трибуны Шолохов».

Праз нейкія тыдні два «Літаратурная газета» надрукавала слова М. А. Шолахава на Усеаюзнай нарадзе маладых пісьменнікаў. Пазней яно ўвойдзе ў 8-ы том яго пасмяротнага Збору твораў. Яно — і не яно, ці — не зусім яно. Абкарнана так, што засталіся толькі рожкі ды ножкі. Ні Сіманова, ні Ажаева, ні лыка, ні асфальту на вуліцы Вароўскага, ні дзёвак-перастарак, — нічога не засталося. Затое дабавілася шмат трывіяльнай партыйна-савецкай рыторыкі. Вось і вер пасля гэтага газетным рэпартажам з месца падзеі! Калі б не быў сам сведкам і не мой нататнік з запісам — мог бы і паверыць, што так посна, так банальна сказаў сваё слова М. А. Шолахаў.

Апошнім прамаўляў выдатны казахскі прэзаіт Габіт Мусрэпаў (народны пісьменнік, акадэмік, лаўрэат). І — «ох жа якая хамская публіка ў зале! Проста плююць, каб не сказаць менш, на цацкаў. Ну хіба яму не крыўдна гаварыць пры такім шуме? Не пустое ж гаворыць! Я, здаецца, не вычэрпеў бы, плюнуў бы і пайшоў прэч — далей ад гэтых сяброў і пабрацімцаў». Так запісана ў маім пурпуровым

Вось і вер пасля гэтага газетным рэпартажам з месца падзеі!

Калі б не быў сам сведкам і не мой нататнік з запісам — мог бы і паверыць

нататніку. Балюча ўспрымаў вялікадзяржаўнае хамства. Балюча. Ужо тады. А чым далей — тым балючэй.

12 студзеня пачалося абмеркаванне творчасці маладых у семінарах. Усіх паэтаў падзялілі на восем груп. Мы, беларусы (Гаўрусёў, Макаль і я) трапілі ў апошнюю, у восьмую, — пад кіраўніцтва не надта шанаванага намі паэта-песенніка Льва Ашаніна. Іншымі семінарамі кіравалі П. Антакоўскі, М. Святлоў, Л. Мартынаў, К. Сіманаў, І. Сельвінскі... Нам, беларусам, «пашанцавала» — нам дастаўся Ашанін. У групе, апрача нас, значыліся: У. Котаў (масквіч, аўтар папулярнай у 60-я гады песні «Не кочегары мы, не плотники», Віт. Бакалдзін, настаўнік з Краснадара, М. Найдзіч са Свядлоўска, капітан А. Дракахруст з Хабараўска (праз гадоў колькі пераехаў у Беларусь). Беларускую «троіцу» абмяркоўвалі на другі дзень, 13-га. Усцешыла трохі тое, што намеснікам старшынні семінара была знакамітая, мудрая Сільва Капуцікян, хоць слова яна амаль і не брала. У ліку «настаўнікаў» былі: Я. Хелемскі, В. Ганчароў, С. Мушнік (Украіна), М. Старшынаў і, як і было задумана, нашы, свае — А.

Куляшоў і А. Кучар. Абмеркаванне маіх вершаў ішло добра, спакойна, спагадліва, пакуль не ўзяўся за мяне Кучар. Дам слова пурпуроваму нататніку: «Не пашанцавала мне, як і тады, у 1953-м, у Мінску: з'есць з кішкамі! Во пракляцце на маю галаву!.. Ну, давай, давай, Айзік! Можна, папярхнешся нарэшце. Але ж і гад! І сюды прыехаў з'есці мяне! Дома было мала!» А. Куляшоў як майстар-прафесіянал зрабіў некалькі канкрэтных па маёй творчасці заўваг, але ад Кучараўскай лютасці ні словам не абараніў. Ну, нічога. Мы ж не грузіны, не армяне, не татары... Мы — беларусы. Нас «паважаюць і любяць».

На заключным пасяджэнні Пленума СП былі падведзены вынікі нарады. Выступілі некаторыя кіраўнікі семінараў паэзіі і прозы і тыя члены праўлення, хто ў першы дзень узяў слова не змог. Заадно з ацэнкамі твораў маладых былі выказаны цікавыя думкі аб пісьменніцкай працы і зноў жа дадзены нам карысныя парады. С. Кірсаў сказаў (цытую па нататніку): «Калі я размаўляў з Маякоўскім, адчуванне было такое ж, як і ад чытання ягоных вершаў. І наадварот. Трэба актыўна чытаць і разумець іншыя аўтараў, асабліва — класікаў. Паэт павінен ведаць паззію вельмі добра. Дапамога маладому збоку — шкодная». П. Антакоўскі: «Чаго не ўзяў, чаму не навучыўся ў маладосці — пасля ўжо не навяртаеш. Трэба браць змоладу. І — трэба вывучаць мову, на якой пішаш, ва ўсіх адносінах». С. Васільеў: «Паэты павінны вывучаць і вывучаць прозу — гэта не менш важна». С. Антонаў (вельмі сімпатычны чалавек, на рэдкасць сімпатычны!) — талкова і канкрэтна гаварыў пра майстэрства ў прозе. Л. Собалеў: «З'явы першага і другога

слою ў мастацкім творы. Першы — што ўбачыў і адчуў, другі — што з кніг, з літаратуры». Затым вынікі ўсёй размовы на працягу двух дзён Пленума падвёў А. Суркоў, але вельмі бегла, у спешцы. Я занатаваў толькі тое, што ён сказаў пра Шолахава: «Міхаіл Аляксандравіч выступіў у занадта малой ролі эстраднага дасціпніка. Максім Горкі так не паступіў бы. Бо ў яго было вялікае пачуццё адказнасці перад будучым нашай літаратуры». Як толькі ён гэта сказаў, у зале пачалі крычаць «хопіць!» і пляскаем зганяць Суркова з трыбуны. «Страх, што робіцца. Яшчэ ніколі такога ў пісьменніцкай аўдыторыі я не бачыў».

У той апошні дзень, вечарам, мне трэба было выступаць у ЦДЛ на сустрэчы чыгачоў з маладымі паэтамі, удзельнікамі нарады. У вялікай каліровай афішы значылася маё прозвішча, але хлопцы (Сцяпан і Артур) угаварылі махнуць рукою і дзеля гэтага не заставацца яшчэ цэлы дзень, да заўтрашняга вечара, у Маскве. І я паехаў разам з імі дадому. Так ляснула ў мяне першая і апошняя магчымасць пачытаць свае вершы масквічам — болей за ўсё жыццё такога выпадку не надарылася.

ПЕРАКЛАД

18 (10)

ПАД ШЧОДРЫМ ЯБЛЫЧНЫМ СПАСАМ

Ён нарадзіўся ў 1947 годзе ў маляўнічым сяле Абтавое на Сумшчыне жніўнай парой, калі ўтомленая зямля святкуе вынікі вольнай вясновай квецені і руплівай людской сяўбы, сваёй спаконвечнай надзеі на шчодры ўраджай. Якраз у гэты шчаслівы час яна сама ўяўляецца спелым яблыкам, у якім прасвечваюцца зярняты дабрны, любові і веры ў лепшую будучыню.

Да свайго наліўнога Спаса ўкраінскі паэт Міхайла Шаўчэнка прыйшоў з важкім набыткам — дваццацю кнігамі. Ён — знаны, шануемы чытачамі майстар слова, лаўрэат многіх літаратурных прэмій, заслужаны дзеяч мастацтваў Украіны.

Я даўно заўважаў, што мова братняга народа надзвычай эмацыйная. А ў непаўторным пераплаве, прапушчанага праз чуйнае, збалелае сэрца і мянежную душу Міхайлы яна набывае яшчэ большую сілу ўздзеяння, экспрэсіўнасць. У пранікнёнай лірыцы ён смела, безаглядна выказвае асабістыя пачуцці, паўстае таленавітым выразнікам характава роднага краю, песняром ратавальнай жыццёвай стойкасці, мудрасці, пяшчоты і прыгажосці ўкраінскай жанчыны — маці, сястры, каханай, а ў пальмяных публіцыстычных творах — непахісным заступнікам імкнення свайго працавітага і мужага народа да свабоднага, годнага жыцця.

Мне пашчасціла пазнаёміцца з Міхайлам Шаўчэнкам яшчэ ў 1976 годзе ў далёкім ад нашых краёў Душанбэ на фестывалі паэзіі, а затым разам праехаць, прайсці пехатой шляхамі і сцежкамі яго слаўнай зямлі ад Палесся да Чорнага мора, ад Слабажаншчыны да Закарпацця. Згадкі пра вандроўкі дасюль цешаць і грэюць мяне. Асабліва помніцца даверлівая гаворка пра лёс Украіны і Беларусі ва ўнікальным месцы, падобнага якому няма больш нідзе на планеце — у Халодным Яры, а таксама тое, як апоўначы на беразе Дняпра-Славуціча, ля падножжа Чарнечае гары, дзе спіць Вялікі Кабзар, мы ў дружнай інтэрнацыянальнай сяброўне спявалі неўміручы, вядомы ўсяму свету «Заповіт». У гонар сябра напісаўся прысвечаны яму верш:

НЕБЯСПЕКА

Зноў на праспекце —
Паводка дзязочая:
Смех мілагучны, надзей галасы.
Дзіўна, але Дастаеўскі не збочвае
З памяці тут — у разгуле красы.
Класіку веру, а існасць упартая
Тое прароцтва ўспрымае, як ёсць:
Можжа ўратае ўвесь свет,
Ды інфарктамі
Век мой уласны
Даб'е прыгажосць.
Згінуць заўчасна баюся да змогі я,
Нават калі б мне свяціў маўзалеі...
Рыжвалосыя і даўганогія,
Вы абягайце мяне, як далей!

Сардэчна віншуючы даўняга і шчырага сябра беларускай літаратуры з днём народзінаў, пажадаем яму добрага здароўя і новых таленавітых кніг.

Сяргей Законнікаў

Міхайла
ШАЎЧЭНКА
ВОЛЬНАЯ ЗОРКА

Вялікі кірмаш

Народзе мой, зіма, зіма, зіма...
Нас абступіла немінуча, грозна.
З чала твайго сам Бог рашыў знімаць
Сваю дзясніцу,

помнячы,

што позна

Маліцца там, дзе хлусы слёзы льюць,
Дзе клёкатна, дзе тлуста і злачынна,
Дзе рытуальна-хціва прадаюць

Па бартэру: за вотчыну — Айчыну.

Дзе глуха, як у склепе, у душы,

Дзе вольна злату і задушна мове,

Дзе гандляры братоў за барышы

Старгоўваюць на клятвах у любові.

Народзе мой, снягі, снягі, снягі...

Адлігі, гул завейнае карцечы.

І божы свет на кончыку тугі

Трымае сіратлівую малечу.

Усё стаўклося ў дзікі вавілон.

Вучыцель і падступны пракуратар

Удвух рыхтуюць праведны закон.

Закон на кон выносіць правакатар.

І валяць валам сцягтыя ў арду

Зачынічыкі, абранцы і «прароки».

Ты марыш мець свайго Скавараду?

Не прыйдзе ён ні зблізку, ні здалёку.

Цяперашнім месіям ты — чужы.

Яны вшчуюць наступ цёмных сілаў,

Народным імем свенцяць зноў нажы.

І гэта — ратавальнікі-месіі?

Народзе мой,

вясна вядзе вясну.

Знясе паводка бруд гандлярскіх «цудаў».

Абудзішся нарэшце ты са сну,

Сарвеш з сябе падманную аблуду.

У вотчыне пакаеца адзін,

Другі заенчыць у барышным змроку.

Мы убачым тых, хто ў душах

наслядзіў, —

Грахоўных лжэмесіі і лжэпрарокаў!

Але кірмаш! Што можжа ведаць ён?

Бурліць, гудзе, рыдае і смяецца.

Над ім плыве непераможны звон,

Каб тых узняць з калень, хто ўпаў у сон,

Ды не гандлюе

і не прадаецца.

Сам

Не лісцем засытала сэрцазлом,
Не дол скавала марозам,
А след размывае глухім дажджом,
А боль вымываюць слёзы.
А ноч прагне зорна мігцець і гукаць,
І знічкі ляцяць, як птахі.
Ды птушак ішурляе без жалю рука
На далягляд, як на плаху.

І коцяцца крылы, як шэры пыл,
Вішчаць, як дзеці з правіны.
І пыркае чырванню сам небасхіл
З-пад грознае гільяціны.

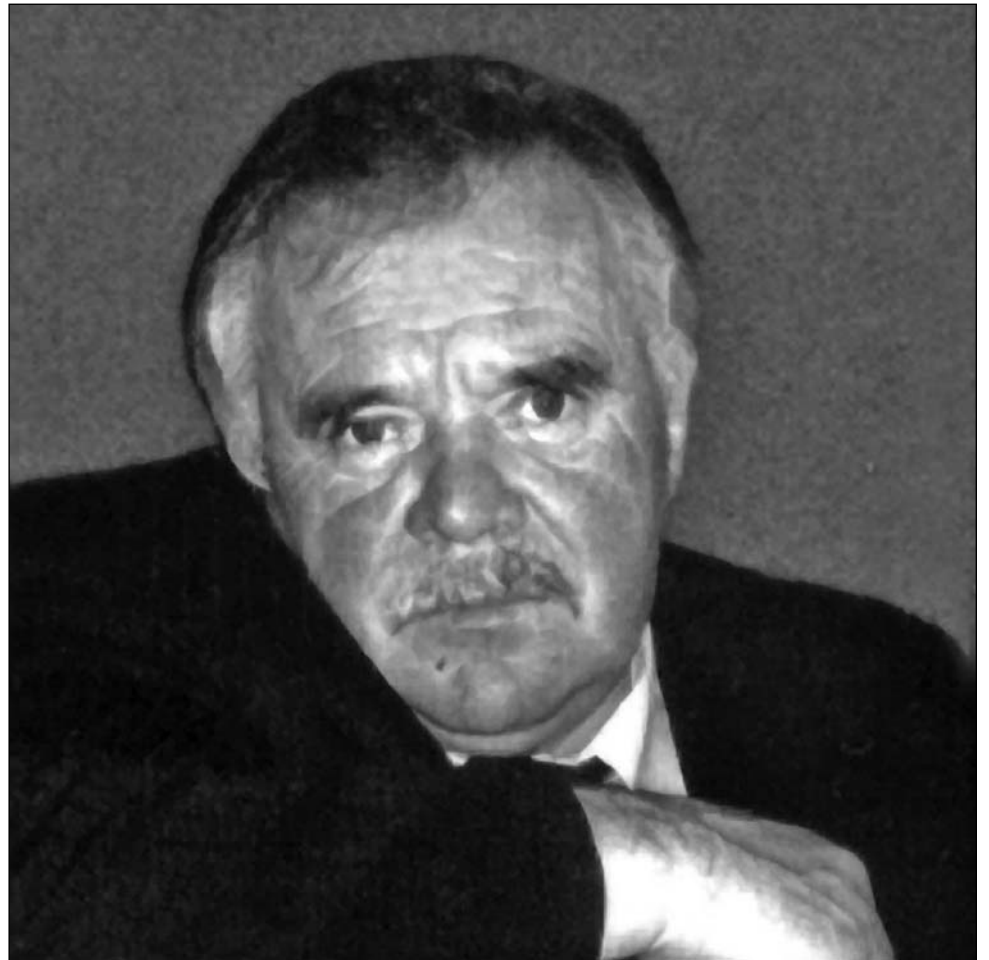
Аглянешся ўранку — далеч курыць.
Пабачыш — не стала брата.
Ягоная зорка крывёй гарыць
У золкіх руках Сакрата.

А мрамур не крышыцца, не дрыжыць,
Слязьмі не залыецца горка.

І толькі ў грудзях сцюдзёна трыміць
Не сэрца — вольная зорка.

Раманс апоўначы

Няма ў свеце белым ні праўды, ні волі.
Ёсць сэрца адно,
што збянтэжана злом.

Ёсць птушка ў нябёсах.

Ёсць вецер у полі.

І клічуць яны,

і збіваюць крылом.

У свеце няма ні любові, ні здрады.

Ёсць толькі ў душы — боль і стогны

заўжды.

Падманнае ішчасце,

падманная радасць...

Куды ж ты ірвецца?

Спяшаеш куды?

Нішто не прачнеца,

нішто не ўваскрэсне.

Як рукі,

згарнуліся кветкі надзей.

Мой дружка,

ці чуеш ты голас нябесны?

Мой Божжа,

ці бачыш ты слёзы людзей?

Няма ў свеце белым ні праўды,

ні волі...

Сны

Данясеца здалёку: «Любы!»
Чую слова, і блізка так
Пальмяна трапечуць губы,
Быццам майскі адважны мак.

У вятрыстым шуме акацый,
У агні вярцінь
я адзін

Пралячу міма вешчых станцый
Па бялявай душы сцяжын.

Там ёсць ты, бо коцяцца голас,
Нібы яблычак, з нематы.
Русы вус свой наставіць колас:
«І чаго ж расхадзіўся ты?
Зноў салоўкам цёхнула згадка
І пад лыжачкаю пячэ?
Забывай. Зламаліся кладкі,
Слёзы выцеклі ўсе з вачэй.

Не вяртацца па тых дарогах
Макацветнай твайёй вясне...»
...Стала пуста.

Чыста.

І строга,

Як у сне.

***

Божжа мой, як соладка! Да млосці.
Як пяшчотна! Да слязы ў вачу.

Ты прыйшла маёй апошняй госцяй,
Больш такога я не прашаць.

Болей не прылашчу я ў знямозе
Хцівых сцёгнаў, вуснаў трапяткіх.
На спякотнай спасавай дарозе
Мне сустрэць не выпадзе такіх.

Спакушай жа вуснамі і станам,
Лі па венчык. Выпівай да дна.
Ты прыйшла — найлепшай

і астатняй.

Ты — усеаблічна і адна!

Позняе каханне

Я вясёлы, як трава
На вясновым ветры ў полі.
Не злысела галава,
А сыны даўно не ў школе.

І вызвоньвае матыў
Слова срэбленае ўсцешна.
Глог ссівелы прасвятліў
Мне да будучыні сцезжку.

Там праменяць у хадзе
Ножкі смуглыя надзею,
Аб якой люд загудзе,
Але я сказаць не смею.

Не зваяйма на чужых,
Покуль цвет не збіла змога...
Дзе твой смех — прабачу ўсіх.
Да мяне ім — як да Бога.

***

Сцежачка ў жытах яшчэ бяжыць.
Качаня між асакі плюскочацца.
...Цяжка паміраць, як хочаш жыць,
Цяжка жыць, калі ўжо жыць
не хочацца.

Мала ў свеце зон для дабрны.
Толькі без яе — шыбае холадам.
Смерць яшчэ ніхто не адмяніў —
Беражы жыццё штохвілю змоладу.

І калі ў зняможаным быцці
Ты ўпадзеш,
як птах,

крыло ламаючы,
Будзеш ведаць — дорага плаціў,
Кожны раз пра цэны не пытаючы.

Пераклад С. Законнікава

19 (11)

ЛЕКТОРЫЙ

У ПАДМУРАК СВЕТЛАГА ХРАМА

Анатоль ВЯРЦІНСKI

Атрымалася так, што воляй абставін (ці, можа, самога лёсу?) Новы, 2006 год я сустрэкаў, можна сказаць, пад знакамі Украіны, яе славуных песняроў ды нашых беларуска-ўкраінскіх літаратурных узаемін. Атрымалася цікава, амаль па-каляднаму дзівосным чынам... Узяўшыся напрыканцы года старога навесці парадак на некалькіх кніжных паліцах, я раптам, нечакана для самога сябе ўбачыў нечым непадобную на іншыя, забытую чамусьці кніжку. Адну з тых, да чытання якіх усё не даходзіла чарга. Узяў, адгарнуў вокладку, прабежавачыма тытульны ліст. Зборнік малавядомых і зусім невядомых да гэтага матэрыялаў, звязаных з дзейнасцю Лэсі Украінкі як змагаркі за волю свайго народа, — матэрыялаў, рупліва сабраных і падрыхтаваных шмат гадоў таму да выдання ў серыі «Українознаўства дыяспоры» эмігрантам-літаратуразнаўцам Пятром Адарчанкам. Кінуліся адразу ў вочы радкі, якімі адкрываўся зборнік: «З гострога зброю — палкім поетичным словам выходить Леся на бій проти пасивности, проти рабскої психіки, проти приженности, проти покори, проти невільницького духу своїх земляків. Тяжким докором і одночасно закликком боротись за «свою хату» — незалежну українську державу — звучать такі рядки...» Далей цытаваўся невядомы, ва ўсякім выпадку мае асабіста, верш: «Ми навіть власної не маєм хати...» І я зразумеў, што ў маіх руках, не помню, як і калі прыдбаная ці некім падораная, кніжка, якую трэба абавязкова прачытаць.

Не паспеў дачытаць кніжку П. Адарчанкі «Леся Украінка», як неўзабаве пазванілі з музея Максіма Багдановіча і запрасілі на імпрэзу, у якой, як удакладнілі, прыме ўдзел Раман Лубкіўскі. Рамана Лубкіўскага прадстаўляць мне не трэба было: адзін з маіх украінскіх сяброў, вядомы паэт і грамадскі дзеяч, даўні прыхільнік і перакладчык нашай паэзіі. Два гады таму ў музеі адбылася прэзентацыя цудоўна выдадзенай у перакладзе на ўкраінскую мову кнігі твораў Максіма Багдановіча «Страты-лебідь». З удзелам ініцыятара выдання, укладальніка і аднаго з перакладчыкаў Рамана Лубкіўскага. На гэты раз ён таксама прыехаў з дарагім падарункам — прывёз яшчэ адну, выдадзеную львоўскім выдавецтвам «Світ» кніжку «Шевченкова дорога в Білорусь» — літаратурна-публіцыстычны зборнік, прысвечаны святкаванню Года Тараса Шаўчэнкі ў нашай краіне. Знаёмячыся падчас сустрэчы ў музеі з кнігай, знайшоў у ёй і сваю «лепту», свой, змешчаны пад рубрыкай «У вянок генію», верш «На паклон да Кабзара». Перакладзены выдатна на ўкраінскую тым жа Раманам Лубкіўскім.

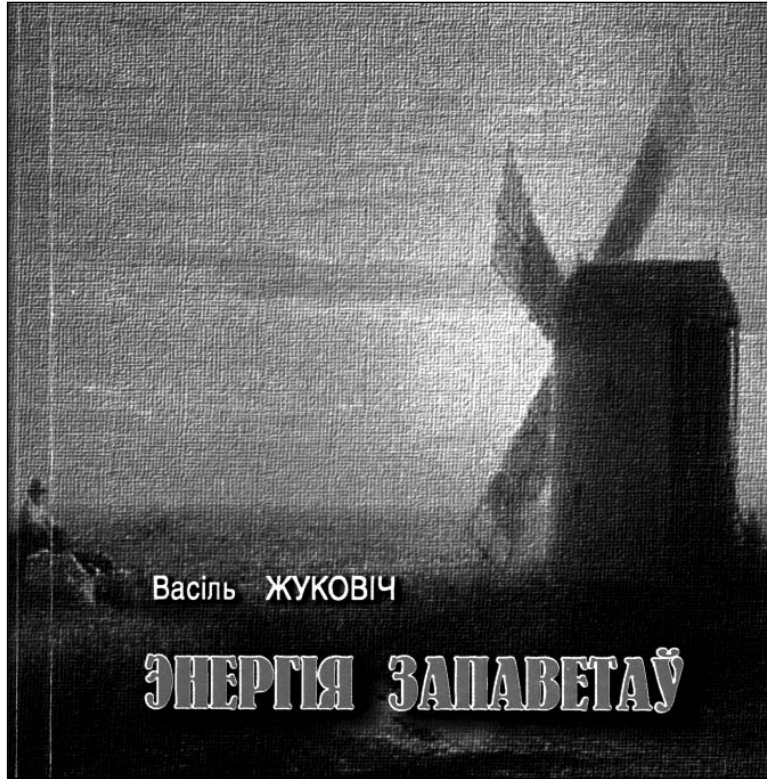
Але гэта яшчэ не ўсё. Далей — болей. Пад самы ўжо Новы год, пад самыя Каляды атрымоўваю поштаю з Кіева пасылку — некалькі асобнікаў кнігі сваіх вершаў і паэм у перакладзе на тую ж братавую, тую ж родна-сваю ўкраінскую мову. Зрабіў пераклады, склаў старанна кніжку

і дамогся яе выдання пад назвай «Білоруський годинник» дасведчаны знаўца і прыхільнік нашай паэзіі Алекса Палійчук. Цікава, нават па-свойму сімвалічна, што пачатак нашага з ім сяброўства і творчага супрацоўніцтва быў у свой час асвечаны імём Кабзара. Бо пазнаёмліся мы менавіта падчас сумеснага ўдзелу ў традыцыйным вясовым Шаўчэнкаўскім свяце паэзіі, па дарозе з Кіева ў Канеў, да Тарасавай гары.

Атрыманне пасылкі-падарунка з Кіева супала ў часе з яшчэ адной падзеяй, якая ўзмацняла ці нават, так бы мовіць, канчаткова замацоўвала ўкраінскі чынік у маім святкаванні Новага года. Мой добры малодшы сябра і таварыш, выдатны паэт і перакладчык Васіль Жуковіч сказаў пры сустрэчы ў ДOME літаратара, што падрыхтаваў да друку зборнік перакладаў з украінскіх класікаў. І дадаў: Хацеў бы, каб вы напісалі прадмову». Я згадзіўся. Падумаўшы, праўда, пры гэтым, што не маю адпаведнага досведу, што яшчэ ні разу не даводзілася пісаць пра пераклады з украінскай паэзіі.

Праз некалькі дзён Васіль перадаў мне рукапіс, і такім чынам першай маёй працай, ці, дакладней кажучы, першым чытаннем у сёлетнім годзе стала знаёмства з украінскай паэтычнай класікай, узноўленай сродкамі беларускай мовы. Увогуле для мяне не было нечаканым тое, што Васіль Жуковіч здзейсніў такую справу. Пра свае пераклады з украінскай ён мне казаў колькі гадоў таму, калі разам ездзілі ў Белаазёрск да Ніны Мацяш і гаварылі па дарозе з захапленнем, як пра творчы подзвіг, пра той факт, што яна па-майстэрску пераклала паэму-пасланне «І мёртвым, і жывым...» Тараса Шаўчэнкі і гістарычны раман у вершах «Маруся Чурай» Ліны Кастэнка. Праз нейкі час сталі часцей з'яўляцца ў перыёдыцы і звярнулі на сябе ўвагу чытача і пераклады В. Жуковіча — паасобных вершаў Тараса Шаўчэнкі і Лэсі Украінкі. Разам з Валерам Стралко ён актыўна спрычыніўся — у якасці укладальніка і перакладчыка — да выдання зборніка вершаў Л. Украінкі «Мелоды журбы і надзеі» (Мінск, 2003). Дарэчы, у згаданай вышэй кнізе «Шевченкова дорога в Білорусь» надрукаваны і яго пераклад знакамітага «Заповіту», а таксама яго арыгінальны «Белы верш», які ўяўляе сабой цікавую спробу стварыць літаральна ў некалькіх строках паэтычны партрэт Кабзара. Вось яго заключная строфа: *Тарас Шаўчэнка, мужны, мудры, сльынны, З вялікім сэрцам, з яснай галавою Ды з самаробным шыйткам за халівай Быў самы вольны на ўсім белым свеце.*

Замучаны, ён стаўся неўміручы. Як бачым, рашэнне паэта выдаць зборнік сваіх перакладаў з класічнай украінскай паэзіі ўзнікла зусім невыпадкова і зусім, як кажучы, не на голым месцы — наадварот, на месцы свядома абраным і даволі грунтоўна падрыхтаваным. Варта згадаць тут яшчэ, што менавіта Васіль Жуковіч звярнуў у друку ўвагу на такую адметную старонку беларуска-украінскіх стасункаў, як выхад

у свет кнігі «Імем няўмольным свабоды» (Мінск, 2002), дзе Алесь Траяноўскі змясціў свае пераклады паасобных вершаў украінскіх паэтаў, творчы і жыццёвы лёс якіх склаўся надзвычай драматычна.

Ну ды звернемся непасрэдна да самога зборніка. Аўтар перакладаў назваў яго: «Энергія заветаў». (Гл.: Жуковіч В. А. Энергія заветаў: Перакл. з укр. паэзіі (Да 135-х угодкаў нараджэння Л. Украінкі і 150-годдзя з дня народжэння І. Франка). — Мн.: Выд. В. Хурсік, 2006. — 136 с.) Гэта — перастварэнне сродкамі роднай мовы вершаў трох вялікіх украінцаў, трох нацыянальных геніяў, трох, кажучы словамі аднаго з іх, «апосталаў праўды і навукі», — Тараса Шаўчэнкі, Івана Франка і Лэсі Украінкі (Ларысы Косач-Квіткі). Аддадзім належнае ўжо самой смелай ідэі перакладчыка — сабраць іх усіх разам пад адной беларускай «страхой», гэта значыць — пад адной вокладкай. Ідэя наколькі смелай і высокароднай, настолькі і адказнай. Усе яны, як вядома, і ў сваёй творчасці, і ў пэўныя моманты свайго жыццявага лёсу так альбо інакш прычыняліся да Беларусі, да яе гісторыі і культуры. Але кожны ў свой час і паасобку. Васіль Жуковіч рашыўся сабраць іх разам. І калі пагадзіцца з азначэннем філосафа, што «мова ёсць дом быцця, у жытле мовы жывуць людзі», то ў дадзеным выпадку Кабзар, Камяняр і Украінка сабраліся па волі перакладчыка ў хаце беларускага быцця.

Другі істотны момант. Знаёмячыся з кнігаю (не без алоўка ў руках), я не раз лавіў сябе на думцы, наколькі няпростая стаяла перад перакладчыкам задача — што, якія менавіта творы трэба адабраць для дадзенага выдання з велізарнай спадчыны «украінцаў слаўных». Адносна некаторых, хрэстаматыйна вядомых твораў, такіх, напрыклад, як «Заповіт» ці «Реве та стогне Дніпр широкий» Т. Шаўчэнкі, паэма «Мойсей» І. Франка альбо, скажам, «Сім струн» Л. Украінкі, пытанне як быццам прадвырашалася апроры. Іх абыйсці было немагчыма. Але ж гэта толькі частка справы. І перакладчыку трэба было вызначыцца з асноўным прынцыпам, з пэўнымі крытэрыямі выбару пераважнай большасці твораў.

Задача ўскладнялася, як я мяркую, яшчэ і тым, што ў асобах Т. Шаўчэнкі, І. Франка і Л. Украінкі мы маем не толькі геніяльных прадстаўнікоў украінскага прыгожага пісьменства, але і волатаў нацыянальнага духу, змагароў за волю ды лепшую долю свайго народа. Не выпадкова ж менавіта на гэтую адметнасць звярнуў увагу, на гэтым акцэнтаваў у сваіх вершах, прысвечаных памяці Т. Шаўчэнкі, наш Янка Купала:

*Дух збудзіў свайму народу
Свайм гучным словам,
Навучыў любіць свабоду,
Родны край і мову!*

Гэтыя словы, вядома, можна аднесці з аднолькавым правам і да творчай і грамадскай дзейнасці двух іншых будзіцеляў — І. Франка і Л. Украінкі.

Васіль Жуковіч, пэўна, справіўся тут з цяжкавырашальнай задачай: зборнік «Энергія заветаў» дае уяўленне як пра багацце мастацка-вобразнай палітры, так і пра ідэйны змест, пра духоўна-патрыятычнае гучанне паэзіі ўкраінскіх класікаў. Пра гэта сведчаць шматлікія радкі перакладаў.

Наш вядомы літаратуразнаўца і ўкраїніст, лаўрэат міжнароднай прэміі імя Івана Франка Вячаслаў Рагойша піша ў сваім «Паэтычным слоўніку»: «Класікі беларускай паэзіі пакінулі нам у спадчыну свае перакладчыцкія прынышчы, асноўныя з якіх наступныя: перакладаць неабходна толькі тыя творы, якія здольны ўзбагаціць родную літаратуру, культуру, развіць нацыянальную літаратурную мову; паэтычны пераклад ажыццяўляецца па любові, а не па разліку; перакладчык павінен дасканалы валодаць як мовай, на якую перакладае, так і мовай арыгінала; у паэтычным перакладзе павінен узаўяўляцца стыль паэта, асноўныя нацыянальныя асаблівасці першакрыніцы; паўнацэннасць паэтычнага пераклада — гэта не даслоўнасць, а дакладнасць у перадачы ідэйна-вобразнай структуры іншамовнага твора». Думаю, што народжаная не ў лёгкіх творчых намаганнях кніжка «Энергія заветаў» адпавядае ў асноўным гэтым прынцыпам. І ў выніку з'явіцца, калі гаварыць перафразаванымі радкамі вядо-

мага верша І. Франка, яшчэ адной цаглінкай у падмурак «храма людскіх змаганняў і работы», светлага храма-гмаха беларуска-украінскага літаратурнага сумоўя і духоўнага ўзаемаўзбагачэння.

Узнікла патрэба ў постскрыптуме. Успомніў, дапісваючы сваю прадмову, што апошні па часе выдання зборнік вершаў — не перакладных, а арыгінальных — Васіля Жуковіча мае назву, якая стыльва пераклікаецца са шмат якімі радкамі перакладзеных ім твораў вялікіх украінцаў. Вось гэтая назва: «У храме хараства і смутку».

З кнігі «ЭНЕРГІЯ ЗАПАВЕТАЎ»:

ТАРАС ШАЎЧЭНКА

(1814–1861)

*Мне ўсё адно, жыць зноўку буду
Ва Украіне я ці не,
Успомніць хто ці ўсе забудуць
Мяне ў халоднай старане —
Усё адно чамусьці мне.
Ў няволі вырас, між чужымі,
І, не аплаканы сваімі,
Ў няволі плачучы, памру
І ўсё з сабою забяру,
Малога следу не пакіну
На сцежках слаўнай Украіны,
На нашай — не сваёй — зямлі.
Не скажа потым бацька сыну:
«Сын, Бога за яго малі,
Век памінай, бо за Украіну
Яго замучылі калісь».
Усё адно мне, ён ці будзе,
Той сын, маліцца а ці не...
Не ўсё адно аднак жа мне,
Калі Украіну злыя людзі
Прысяць і, як агонь шугне,
Яе, абкрадзеную, збудзюць... —
Ох, гэта ліха для мяне!*

(У каземаце, 1847)

ІВАН ФРАНКО

(1856–1916)

*Дай мне, зямля, усёплодная маці,
Сілы, жыве што ў глыбінях тваіх,
Каб я мацней у баі мог трымацца,
Ў цяжкім баі!
Дай цеплыні, расшырае што грудзі,
Чысціць пачуцці, ўзнаўляючы кроў,
Што да народа бязмежную будзіць
Сэрца любоў!
Дай і агню, каб напоўніць ім слова,
Ўладу грамоў, каб мог душы
ўзрушаць,
Праўдзе служыць, а няпраўду сурова
Ўсю спапяляць!
Сілу рукам дай, каб знішчылі пумы,
Дай думкам яснасць, каб крыўды
прагнаць.
Дай працаваць да апошняй мінуты,
Ў працы сканаць!*

1880

ЛЭСЯ УКРАЇНКА

(1871–1913)

*Скрозь — плач, і стогны, і рыданні,
Гучанне поклічаў слабых,
На лёс пустэты нараканні,
Паглядзі, поўныя журбы.
Над ліхам даўнім Украіны
Мы тужым-жэлімся ўвесь час.
З плачам чакаем той гадзіны,
Калі спадуць кайданы з нас.
Нам слёзы развярэдзіць раны,
Ім загіцца не дадуць.
Ад слёз бяруцца рэжой кайданы,
Ніколі ж самі не стадуць.
Навошта марныя журбіны?
Даволі стогнаў і ныцця!
Змаганнем мы здаб'ём павінны
Шляхі да новага жыцця.*

1890

▶ ТРИБУНА Сёння за «трыбунай» «В» пра сваё выданне распавядае рэдактар і выдавец альманаха «Гоман» паэт Мікола Трафімчук

Мікола ТРАФІМЧУК:

«ПРАЕКТЫ, ВАРТЫЯ ХХІ СТАГОДДЗЯ»

Год 1937... Год 2007... Іх аддзяляе сем дзесяцігоддзяў. Як бачым, зноў лічба 7. Здавалася б, шчаслівае супадзенне. Толькі нам, беларускім пісьменнікам, зразумелая гэтка «іронія лёсу». Як і семдзят гадой таму, мы ў большасці сваёй пад «дамоклывым мячом» рэпрэсій.

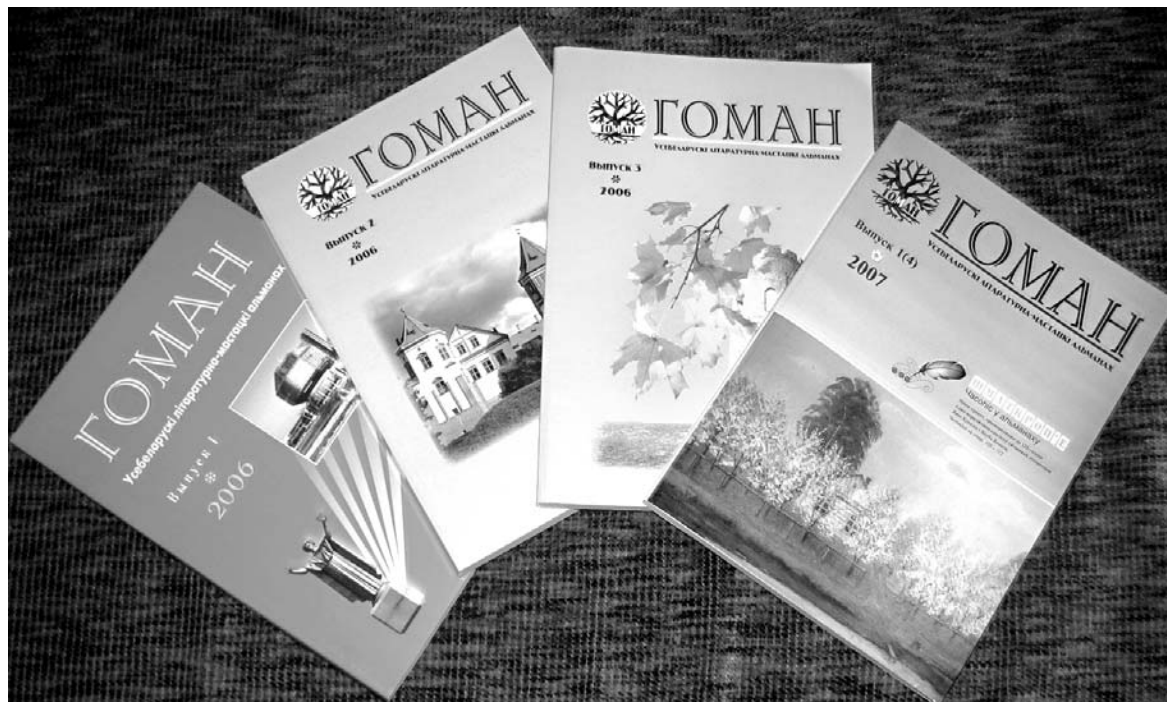
Уласная дзяржава — не чужая — патрабуе ад нас быць рабамі; свае — а не іншаземныя — чыноўнікі здзекуюцца з нас. Гэта так яны «дзячаць» за тое, што ў юнацтве іх выхоўвалі на лепшых літаратурна-мастацкіх узорах — творах Я. Купалы, М. Багдановіча, В. Быкава...

А на планеце ўжо дваццаць першае стагоддзе. У нашай, нарэшце, суверэннай Беларусі няма, на шчасце, ГУЛАГаў, але жыве яшчэ той жа дух непрымірмасці да гонару і іншадумства, які панавалі на адной шоста частцы Зямлі ў мінулым стагоддзі. Жывучы, нягоднік, нягледзячы на тое, што мы заўжды яго выкрывалі ды кліямлілі.

Аднак заўсёды ў часіны такіх фізічных і псіхалагічна-маральных выпрабаванняў іншы дух — дух вольнасці і высародства — загартоўваецца і найбольш актыўна працягвае сябе.

Пацверджаннем такіх высоў ёсць з'яўленне за апошнія некалькі гадоў пэўнай колькасці нездзяраўных літаратурна-мастацкіх выданняў. Гэта не што іншае, як экспрэсійная рэакцыя на захад чынавенства па скарачэнні-закрэнні выдавецтваў, газет, часопісаў. «Выжывайце, як можаце!» — здаецца, такім быў кліч сучасных манкуртаў, кінуты ў адрас рупліўцаў нацыянальнай культуры. Ім, як быццам бы, і няўцяма, што ў лобой цывілізаваанай краіне перш-наперш дзяржаўную падтрымку мае нацыянальная культура, а пасля ўжо ўсё астатняе...

Ну ды, як кажуць, Бог ім судзіць! Выжываць дык выжываць! А між тым вядома, што ў супрацьпастаўленні камерцыялізаваанай вульгарнай масавай культуры нацыянальнай выйграе толькі апошняя — у ёй захоўваюцца ўласціваці

элітарнасці: высакародства духу, узнёскасць думак, чысціня і культура мовы... Гэта якраз і закліканы яшчэ раз пацвердзіць праекты, рэалізаваныя ў дзвюхмоўным літаратурна-мастацкім альманаху «Гоман» і беларускамоўным «часопісе ў альманаху» «Шматкроп'е».

Яшчэ на пачатку 90 гадоў мінулага стагоддзя некалькі прадпрыемальных журналістаў-выдаўцоў вырашылі выпускаць газету «Графаман». Але калі пралічылі ўсе плось-мінусы — не рызыкнuli. І гэта пры тым, што выданне мелася выходзіць вялікім накладам і распаўсюджвацца па ўсёй постсаветскай прасторы. Была праведзена велізарная падрыхтоўчая работа, сабрана сотня, калі не больш, аўтараў, за кошт якіх павінен быў фінансавацца першы нумар газеты.

Мне давалося бачыць арыгінал-макет таго нумара... І па форме, і па змесце выданне мелася быць не толькі расійскамоўным, а, так бы мовіць, «прарасійскім» (нават назой стылізаваўся пад шырока распаўсюджаную ў пачатку мінулага стагоддзя гарнітуру з цвёрдым знакамнапрыканцы). Яўжо не кажу пра неадназначнасць самога назву: як-ніяк, слова «графаман» заўсёды мела перавернуты з ног на галаву сэнс... Гэта быў цалкам камерцыйны праект. З тае прычыны ён і не быў рэалізаваны: выдаўцы

разлічвалі не толькі на самаакупнасць, але і на добры прыбытак. Захады ж не былі беспадстаўнымі. Ужо тады выданне такога кшталту было запатрабавана, асабліва літаратарамі-пачаткоўцамі.

На жаль, выдавецкай справай я якпрадпрыемальнік пачаў займацца толькі тады, калі піянеры яе добра «награлі рукі», а нядаўна паўпустыя кнігарні ды кіёскі былі заваленыя кнігамі, газетамі, часопісамі на лобы густ. Прыбытку асаблівага я не меў, таму ідэя за кошт яго выдаваць такнеабходны новы літаратурны часопіс ці альманах доўгі час не магла быць рэалізаванай.

Рызыкнуў толькі ў 2005 годзе. Спачатку за свой кошт правёў рэкламную кампанію. Пасыпаліся лісты з вершамі, апавяданнямі, тэлефанаванні з усіх куткоў Беларусі. Вядома, памылкі быць не магло. Асабліва ў райцэнтрах, у вёсках творчыя людзі задыхаліся ад неразумення і абьякавых адносінаў да іхняй творчасці з боку чыноўнікаў і мясцовых выдаўцоў. А тут прапанова друкаваць іх творы, і не абы-дзе, а ў самой сталіцы! Людзей ужо не цікавілі ні ганарары, ні сума аплаты за свае публікацыі: за пятнаццаць год усе спасціглі сутнасць «рыскавага сацыялізму».

Неўзабаве была створана рэдакцыйная калегія новага выдання,

якая і стала яго заснавальнікам. Першы выпуск літаратурна-мастацкага альманаха «Гоман» здолеў змясціць 170 імёнаў творцаў — паэтаў, празаікаў, эсэістаў, драматургаў, крытыкаў, публіцыстаў, мастакоў, кампазітараў — і ўразіў перш за ўсё сваёй непаўторнасцю. На яго з'яўленне адгукнуўся «ЛіМ». Сярод аўтараў панавала эйфарыя. Пазней, калі рыхтаваліся наступныя выпускі, сярод іх у розных кутках знайшлося шмат сапраўдных рупліўцаў-заўзятараў. Яны прапанавалі літаральна ўсё: і безліч здольных, невядомых дагэтуль аўтараў, і ахвяраванні, і ўсялякія паслугі па выпуску і папулярнасці новага і такога змястоўнага альманаха.

А між тым сітуацыя ў літаратурным жыцці краіны хутка змянялася. Спачатку Грамадскае аб'яднанне «Саюз беларускіх пісьменнікаў» было пазбаўлена сваіх друкаваных органаў — утварыўся дзяржаўны «холдынг» «Літаратура і мастацтва». Далей — ужо афіцыйны падзел пісьменнікаў на «сваіх» і «чужых». Не за гарамі і той час, калі выданні, якія ўваходзяць у вышэйпамянены холдынг, будуць друкаваць толькі творы сяброў новага Грамадскага аб'яднання «Саюз пісьменнікаў Беларусі». Сябрам «стараго Саюза», вядома, даводзіцца цяпер

клапаціцца пра сваё выданні, свае сувязі з грамадскасцю.

З другога боку, факт, што ў краіне існуюць дзве афіцыйна зарэгістраваныя творчыя арганізацыі, мае і вядомыя плюсы. Цяпер у пачаткоўца ці ў маладога літаратара, асабліва калі ён жыве на перыферыі і марыць друкавацца ў сталічных выданнях, больш шанцаў быць заўважаным. Нават калі адна з іх не па законе (!) пераследуецца, для некаторых гэта тым больш прыягальна. Найбольш актыўныя з іх зразумелі, што «Гоман» — самае даступнае і галоўнае, своечасовае выданне, дзе іх заўважаць. Пры тым «платны» альманах — не часопіс, у якім за публікацыяй трэба пастаяць у чарзе нават таленавітаму. У «Гомане» кожны аўтар мае магчымасць друкавацца практычна кожны квартал. Многія і друкуюцца з выпуску ў выпуск. Вось чаму ў другі нумар альманаха трапіла ажно 270 аўтараў!

Вядома, у «Гомана» пакуль невялікі наклад — менш 300 асобнікаў. Гэта абумоўлена многімі прычынамі. Галоўныя з іх — неабходнасць змяніць выдаткі пры мізэрным «самафінансаванні», а таксама магчымасць выходзіць без афіцыйнай рэгістрацыі. Альманах у большасці набываюць самі аўтары. Але няцяжка ўявіць, колькі прыхільнікаў-чытачоў у кожнага з іх. Паколькі выданне рэдкае, яно ў асноўным «ходзіць па руках», і рэклама, пасутнасці, яму не патрэбная. Тым не менш, у рэдакцыю ўсё часцей звяртаюцца чытачы і бібліятэчныя работнікі з пытаннем, дзе і як яго можна набыць.

Калі ўсё будзе добра, нам, безумоўна, з цягам часу давядзецца і рэгістравацца, і павышаць наклад, і больш практычна вырашаць пытанні фінансавання і самаакупнасці.

Але і цяперашні «Гоман» не застоўваецца на месцы. У чакёртым, апошнім па часе выпуску «Гомана» рэалізаваны яшчэ адзін праект нашай рэдкалегіі — беларускамоўны часопіс «Шматкроп'е». Пакуль падвокладкай альманаха. «Часопіс у альманаху» задуманы з перспектывай стаць адным з элітарных літаратурна-мастацкіх нацыянальных выданняў. Але толькі час пакажа, што яму наканавана...

▶ РЭТРАДРУК

3 ліста Льва Талстога цару Мікалаю II:

«Ласкавы брат!

Такі зварот я палічыў найбольш дарэчным таму, што звяртаюся да вас у гэтым лісце не столькі як да цара, колькі як да чалавека... Траціна Расіі знаходзіцца ў становішчы ўзмоцненай аховы, гэта значыць па-за законам. Войска паліцыянтаў — відавочных і таемных — усё павялічваецца. Турмы, месцы высылкі і катаргі перапоўненыя <...> Цэнзура дайшла да недарэчнасцяў забарон, да якіх яна не даходзіла ў горшы час 40-х гадоў. Рэлігійныя ганенні ніколі не былі гэтак частыя і жорсткія, як зараз <...>

Усюды ў гарадах і фабрычных цэнтрах сканцэнтраваны войскі і высялаюцца з баявымі патронамі супраць народа. У шматлікіх месцах ужо былі братазайбойчыя кровапраліці, і ўсюды рыхтуюцца і непазбежна будуць новыя і яшчэ больш жорсткія <...>

Цары могуць быць і бывалі і каты і вар'яты, як Іван IV або Павел <...>

Вас, верагодна, прыводзіць у зман аб любові народа да самадзяржаўя і яго прадстаўніка — цара тое, што ўсюды пры сустрэчах вас у Маскве і іншых гарадах натоўп народа з крыкамі «ура» бягуць за вамі. Не верце таму, каб гэта было выразам адданасці да вас, — гэта натоўп цікаўных...

Часта ж гэтыя людзі, якіх вы прымаеце за выразнікаў народнай любові да вас, па сутнасці не што іншае, як паліцыйны сабраны і падстроены натоўп, які мусіць паказваць адданы вам народ...

Мерамі гвалту можна прыгнятаць народ, але нельга кіраваць ім <...>

Як ні вялікая ваша адказнасць за тая гады вашага валадарання, падчас якіх вы можаце зрабіць шмат добрага і шмат злага, але яшчэ большая ваша адказнасць перад Богам за вашае жыццё тут, ад якой залежыць вашае вечнае жыццё і якое Бог даў вам не дзеля таго, каб учыняць усякага роду злыя справы <...>

16 студзеня 1902 г.»

3 ліста Барыса Мікуліча Сталіну:

«Тав. Сталін!

Да Вас звяртаецца беларускі пісьменнік, у жыцці якога адбылося няшчасце, і цяпер яму ніхто не можа дапамагчы, акрамя Вас. З дзяцінства я марыў быць літаратарам, рыхтаваўся да цяжкага і адказнай працы <...> Але вось адбылася катастрофа. З вялікай групай беларускіх пісьменнікаў я быў арыштаваны і асуджаны за контр-рэвалюцыйную дзейнасць <...> Многа гадоў я правёў удалечыні ад радзімы, напісаў 150 заяў, у якіх прасіў перагледзець прыгавор. У выніку

вярхсуд перад вайной вырашыў перагледзець маю справу, але пачалася вайна. <...> мая справа згублена, а аднавіць яе не ўяўляецца магчымым... «з прычынаў ваеннага часу». <...> Некалькі месяцаў назад я атрымаў магчымасць зноў стаць грамадзянінам. <...> Той-сёй з беларускіх літаратараў мяне падтрымаў, але... мяне не друкуюць. Рэч у тым, што па суду я пазбаўлены выбарчых правоў на пяць гадоў, і гэтак абмежаванне стала перашкодай для маіх твораў. <...> Прашу Вас дапамагчы мне, таварыш Сталін, бо вельмі цяжка жыць без любімай справы.

11 красавіка 1947 г.»

21 (13)

ГРАМАДА

► МЕРКАВАННЕ

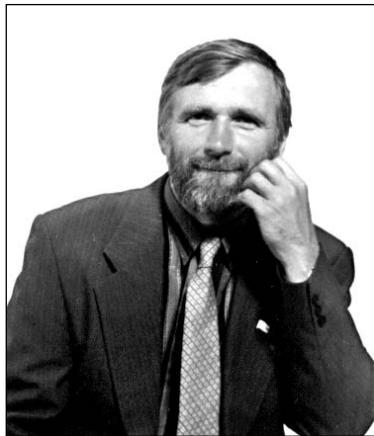
РАСКОЛЬНАЯ ПАЭМА

Язэп ПАЛУБЯТКА

Апошні падзел у пісьменніцкім асяроддзі ўвідавочкі паказвае, што беларускае грамадства працягвае дзяліцца па лініі «люблю – не люблю»... Калі гэтая хвароба ўжо ахапіла людзей творчасці, дык можна меркаваць, наколькі ўсе мы заражаныя вірусам «любаві–нелюбові» да першае асобы ў дзяржаве.

Людзей творчасці я параўноўваю з кошкамі: гуляюць, як хочучы. Толькі і яны дзеляцца на некалькі катэгорый: сіямскія з дзікім норавам; хатнія гарадскія, якія пазбаўлены геніталій і кіпцюроў ды адно й ведаюць: паесці смачна і паляжаць. Ёсць яшчэ вясковыя. Апошнія маюць свайго гаспадара, але мышы, пацукі ды дробную птушку для харчавання ловяць самі.

У пісьменніцкім асяроддзі спрадвеку існавалі групы ў кіраванні грамадскіх, творчых інтарэсах ды асабістай прыязнасці. Групоўкі былі не трывальныя і існавалі непрацягла час. Прыкладам таму – творчыя пісьменніцкія саюзы дваццатых гадоў мінулага стагоддзя, такія, як «Польмя», «Узвышша», «Маладняк» і іншыя. У трыццатых гадах таго ж стагоддзя савецка-сталінская ўлада паставі-

ла на мэце кіраванне ўсімі сферамі жыцця ў краіне, у тым ліку і творчасцю. Утвараецца Саюз савецкіх пісьменнікаў...

Сістэма ГУЛАГу касіла ўсіх, хто прагнуў вольнасці, а новыя творцы з перасярогі за сваё жыццё былі больш паслухмянымі. Тым болей, створаны Саюз усіх, хто быў прылічаны да яго, даваў магчымасць зарабляць на хлеб, асабліва не беручы да ўвагі значнасць твора. У большасці ўсё пісалася на заказ сістэмы. Яна заказвала – яна і сплочвала выдаткі, а дакладней – стымулявала халуйства.

Схема творчага гарэння была простая: напісаў некалькі дзесяткаў вершаў у гонар чарговага «вялікага», «скляпаў» кніжачку, выдаў яе ды атрымаў грошы. А ці будучы чытаць гэтую кніжку – творцу не цікавіла. Аднак і ў гэтым фармаце служэння дыктатуры не ўсе творцы ўладзе

пабеглі дагаджаць. Пэўна, гэта выцякае з псіхічных асаблівасцей першароднага чалавека, які нават у Эдэме – жыві вечна і ў поўным дастатку – паўстаў за права самому выбіраць свой лёс і будаваць сваё жыццё згодна са сваім разуменнем.

На Беларусі, пэўна, як і ва ўсіх саюзных рэспубліках савецкай імперыі, русіфікацыя зрабіла сваю справу. Тыя, хто стаў сябрам Саюза пісьменнікаў, займелі магчымасць больш вольна друкаваць свае творы ў часопісах, выдаваць свае кнігі, зборы твораў. І чым натхнёней ты лізаў боты высокім чыноўнікам ды славіў партыю, тым большы прыбытак давала літаратурная дзейнасць. Творы пісаліся, кнігі друкаваліся, ганары выплочваліся. Канвеем. «Шэрая» беларускамоўная літаратура ў кнігарнях не мела попыту. Яна пакрывалася пылам на паліцах бібліятэк. Праўда, тое датычыць не ўсіх беларускамоўных твораў. Сапраўдныя пісьменнікі і паэты былі запатрабаваныя. Нельга не ўспомніць, з якой хуткасцю разыходзіліся кнігі Васіля Быкава, Івана Мележа, Уладзіміра Караткевіча ды іншых. Але тым не менш: існавала табліца абраных, дакладней кажучы – зацверджаная ўладай ганарарная сістэма, і талент яна раўняла. Ганаровыя званні падтрымлівалі халуйства і давалі іх уладальнікам значны прыбытак.

Попыт мае сапраўдны літаратура. Яна нікому не служыць,

тым болей уладзе. Творцы хочучы быць самастойнымі і незалежнымі. Толькі цяперашняй ўладзе гэта не да спадобы...

Творчая вольнасць засведчыла пра сябе пад час гарбачоўскай перабудовы. Тады паўстала Таварыства Вольных Літаратараў. Але тут, як і ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі, былі свае крытэрыі сяброўства. ТэвэЛаўскія творцы размяркоўвалі выключна між сабою сваю літаратурную ўзнагароду – паганскага «Вялеса». Наколькі дзейснае гэтае літаб'яднанне, зараз скажаць цяжка, але яно было першай спробай у гісторыі новай Беларусі прывучыць пісьменнікаў і паэтаў быць адказнымі за сваю творчасць.

Прага вольнасці некалькіх чалавек не змагла разбурыць манумент творчай арганізацыі савецкіх часоў. Толькі тут пачаў адбывацца раскол у саміх пісьменнікаў. Яны праглі вольнасці ды адначасова хацелі захаваць старую сістэму выдання сваіх твораў, іх распаўсюду, атрымання ганарару за незапатрабаваны чытачом творы, якія выдаўцу не прыносяць прыбытку. І яшчэ... Паколькі большасць пісьменнікаў і паэтаў магла напісаць тое, што не адпавядае цяперашняй дзяржаўнай ідэалагічнай палітыцы, то, адпаведна, уладам не мела сэнсу браць на сябе клопат утрымання літаратараў. Яна памкнулася абмежаваць сферу выдання і распаўсюду твораў беларускіх «вальнадумцаў» нашага часу. Адпаведна

зменшыць іх прыбыткі і сродкі для існавання. Таму ўзнікла вальтузня вакол часопісаў «Крыніца», «Польмя», маёмасці арганізацыі, змены кіраўніцтва.

Вольга Іпатава на пасадзе кіраўніка Саюза зрабіла ўсё, каб згладзіць вострыя калыт-ворчыя вуглы творчых асобаў. Не апраўдаў намер уладаў на шчыльнае супрацоўніцтва з імі новы старшыня Алесь Пашкевіч. Нягледзячы на малады ўзрост, да яго гонару, у Саюзе пісьменнікаў былі захаваны здабыткі ў апошнія гады дэмакратычных прынцыпы неўмяшальніцтва ў творчую працу.

Адназначна, надалей улада цягне такога свавольства не магла. Яна была зацікаўлена ў стварэнні лаяльнай да яе творчай арганізацыі, бо да гэтага часу яна ўдала падзяліла на сваіх і чужых партыі, плыні, рухі, буйныя грамадскія арганізацыі, што існуюць у межах РБ. А каб раскольніцкая палітыка не заглохла, неабходна шукаць новыя аб'екты. І, тым не менш, найбольш праўдападобнай, застаецца версія аб тым, што ўлады толькі падтрымалі ініцыятыву знізу. Шмат каму, хто пазбаўлены божага дару – таленту, хочацца, карыстаючыся пасведчаннем сябра Саюза, друкаваць напісанае імі паўсюдна ды мець ад таго прыбытак. Адным словам, вярнуцца да схемы савецкіх часоў: напісаў некалькі дзесяткаў вершаў у гонар «вялікага», «скляпаў» кніжачку, выдаў яе ды атрымаў грошы. А далей хоць твора не расці...

Улады былі радыя ініцыятывам стварэння кішэннага СП, якія захацелі служыць ёй, ды падтрымалі іх. А далей схема расколу простая, адпрацаваная не адзін год.

► РЕАКЦЫЯ

ПАРАДОКСЫ І АНТЫНОМІІ МЕТАФІЗІЧНАГА «РАЗБУРАЛЬНІКА ПАРЫЖУ»

Тацяна БАРЫСЮК

Акудовіч Вялянцін. «Разбурыць Парыж». — Мн.: Выдавецтва «Логвінаў».

Перакананы нігіліст Акудовіч паўстаў на папалішчы Акудовіча-гуманіста. Як працяг акудовічаўскага «мяне няма» на грамадзянска-патрыятычным узроўні – «беларусаў трохі ёсць, а Беларусі няма...». Ёсць нацыянальная ўтопія – віртуальная Беларусь. І свядомы беларус апываецца «ва ўнутранай эміграцыі адносна чужароднага яму соцыуму». А ў наяўнай Беларусі, канстатуе сп. Вялянцін, пануе «ідэалогія «каўбасы» і курсу долара, а не нацыянальнай культуры, мовы, незалежнасці...». І па-постмадэрнісцку прапаноўвае «згуляць у Беларускаю Нацыянальную Дзяржаву». Відаць, буду мець рацыю, калі прапаную «мяне няма» сп. Вялянціна разглядаць як заканамерны вынік постмадэрновай канцэпцыі «смерці аўтара». Аўтар памёр, Акудовіча «няма», няхай жывуць чытачы гэтай кнігі і іх інтэрпрэтацыі (у тым ліку мая)!

Радуюць Акудовічавы экзистэнцыйны выбар і адданасць філасофска-літаратурнай працы, якой ён прысвячае свой час (а гэта выглядае сур'ёзнай, чым проста «хобі» ў эпоху тэхнарацыйнай цывілізацыі). З кантэксту творчасці В. Акудовіча вынікае, што перавагу ён аддае не анталогічным, а экзистэнцыйным каштоўнасцям быцця, «дзе вядуць рэй патэмы выбару ў рэалізацыі патэнцыялу індывідуальнага «я»...

Сумніўным падаецца Акудовічава атаясамленне нацыянальнага міфу з казкай, сцвярдженне, што «разрыў паміж дыскурсамі міфа і рэальнасці па азначэнні непераадольны», і вываду, што такое «царства міфаў» здзяціньвае дарослых, таталітарызуе-знерухомлівае іх свядомасць, адрывае яе ад рэальнай дынамічнай рэчаіснасці. Думаецца, што нашыя дарослыя міфалагізатары і міфалагізуючыя ў пераважнай большасці ўсведамляюць міф як ідэю для нацыянальнага адраджэння і цяжасці, якія стварае амаль таталітарнае наяўнае быццё – каб пазбавіць беларусаў іх нацыянальнай адметнасці і не даць міфам адпаведна-аптымістычна

ўрэчаіснасці. Прыкладам, што лепшае жыццё магчыма, калі нацыянальны міф здзейснены і падмацаваны адносна высокаразвітай эканомікай краіны і яе дэмакратычным праўленнем, — жыццё нашых суседзяў: літоўцаў, палякаў... Наконт акудовічаўскага «...якая там «ісціна» ў літаратуры» таксама хацела б паспрачацца, прывёўшы як аргумент словы А.Разанава: «А пакуль па-ранейшаму беларускай філасофіі больш у беларускім мастацтве, у літаратуры, чым у самой філасофіі...».

В. Акудовіч выказаў шмат арыгінальных афарыстычных думак пра прычыну з'яўлення хрысціянства на нашых землях, пра неабходнасць адметнай пэтыкі як ідыястылю... Ён – майстар ідэйна-выяўленча-дакладных літаратурных партрэтаў сучаснікаў і інтэлектуальных эскізаў іх твораў. Так, С. Адамковіча ён вызначае як экстремальнага паэта, Ю. Барысевіча – як аўтара постмадэрновых эсэ, напоўненых «вайной цытатай» і «шызапісьмом» інтэлектуальных гульняў.

В. Акудовіч акрэслівае канцэпт сталіцы як месца для рэалізацыі амбіцый ва ўніверсальным

маштабе, «трансляцыі ідэяў і падзеяў на ўвесь ёй падлеглы абсяг», сродку арганізацыі прасторы як цэлага. Хацелася б паспрачацца з В. Акудовічам у тым плане, што велічы асобы, якая жыве на перыферыі, тэарэтычна можа процістаяць велічы сталіцы. У сувязі з гэтым згадваюцца словы Максіма Танка: «Можна кружыць па свеце і яго не заўважаць, і можна, як Кант, працьць на адным месцы і змусіць увесць свет кружыцца вакол сябе. Усё залежыць ад таленту, ад круга зору, характару чалавека». Сам жа В. Акудовіч прапаноўвае сучаснаму чалавеку-правінцыялу наступны спосаб «віртуальнай» цэнтрацыі: «Цэнтр свету сёння ўсюды, дзе стаіць тэлевізар са спадарожнікавай антэнай і кампутар, падключаны да Інтэрнэту».

Да кожнай часткі эсэістычнага дышціху «Разбурыць Парыж», які даў назву кнізе, прыводзяцца эпиграфы з эга-эсэ «Стомленасць Парыжам» Л. Дранько-Майсюка, з алегарычна-метафарычнай тэзай якога «Парыж хутка будзе разбураны». В. Акудовіч згаджаецца. Верагодна, тама Парыжу, яскрава асэнсаваная Л. Дранько-Майсюком, і падштурхнула В. Акудовіча

да далейшага яе разгляду, ужо з пазіцыі проціпастаўлення канцэптаў «сталіца» і «правінцыя». Варта нагадаць, што раней за В. Акудовіча заангажаваны «савецкасцю» У. Маякоўскі таксама па-свойму заклікаў «разбураць Парыж» у свядомасці яго суайчыннікаў-сучаснікаў: «Сягоння ж уставайце ўсе, / Разбурыўшы Парыж ад шпіляў і да нізу! / Хадзем! / Да нас! / Да нас, у СССР!» (верш «Парыж», пераклаў Максім Танк). Але У. Маякоўскі хвалюваўся за імідж і рэпутацыю савецкай краіны, усе парыжскія вабноты здаваліся яму бруднымі і бутафорскімі, а В. Акудовіч дбае пра знішчэнне «псіхалогіі аўтсайдэрства» ў сучаснай Беларусі-правінцыі ў параўнанні са слаўтай Еўропай – цэнтрам грамадска-культурных падзей...

В. Акудовіч прызнаецца ў сваёй «заангажаванасці постмадэрнам» і абвясчае яго напрамкам ХХІ стагоддзя, першай посткрызіснай ідэалогіяй. Але... калі ў постмадэрнізме ёсць хоць невялікая частка «жаночага» (што заўсёды было стваральным, спачувальным і ахоўным), трэба спадзявацца, для сучаснай літаратуры яшчэ не ўсё страчана.

Тэкст друкуецца ў скароце.

БІБЛІЯТЭКА

22 (14)

▶ ПАМЯЦЬ

З ЛІСТОЎ ЯНКІ БРЫЛЯ
ДА АЛЕСЯ БЕЛАКОЗА

«2. III. [19]93.

Дарагі Аляксей Мікалаевіч! Учора атрымаў Ваша пісьмо. Шчыра дзякую.

Днямі адзін мой менскі знаёмы ездзіў у Беласток. Я папрасіў яго пацікавіцца там Віталем Жалезняковічам, пра якога ў 1975 годзе гаварыў мне варшаўскі знаёмы, адзін з цывільна-каталіцкіх святароў.

Менчанін мой гаварыў з самым епіскапам Савай, потым атрымаў тэлефон святара Серафіма Жалезняковіча і пагутарыў з ім асабіста. Гэта малодшы брат Віталія і Паўла, ужо васьмідзесяцігадовы архімандрыт, настояцель Свята-Мікалаеўскага сабора.

Пра Віталія Арсенавіча айцец Серафім раскажаў тое самае, што пісалі Вы, але сказаў, што Віталь быў вызвалены з лагера ў 1958 годзе, а памёр у 1970-м. У бліжэйшы час у мяне будзе магчымасць удакладніць гэтыя даты, а можа сёе-тое яшчэ, і тады я напішу Вам.

Такім чынам, мы ведаем пра трох братоў Жалезняковічаў, але дзе яшчэ два? Можа сыны Віталія Арсенавіча ведаюць. Пры нагодзе спытайце ў іх, калі ласка, — у мяне гэта не проста так цікава: хочацца ведаць пра гэтую сям'ю як найбольш. Дарэчы, у Паўла Асеневіча два сыны, Уладзімір і Віктар, абодва жывуць у Гародні, старэйшы, Валодзя, зрэдку піша мне, віншуе са святамі. Павел жаніўся позна, хлопцы яго маладыя, хутчэй за ўсё не шмат ведаюць з сямейнай гісторыі...

<...> А Вы не хварэйце, — добрага

Вам здароўя і светлага настрою.

Янка Брыль».

***

<...> Жалезняковіч Віталь Арсенавіч нарадзіўся 1 кастрычніка 1900 года ў в. Тульгавічы Рэчыцкага ўезда Мінскай губерні ў сям'і святара Арсена Язэпавіча Жалезняковіча. <...> У 1922 г. Віталь скончыў Віленскую духоўную семінарыю. Неўзабаве памёр бацька, пакінуўшы пяцёркага сына ў староэйшага — Віталю.

6 жніўня Віталь Арсенавіч быў рукапакладзены ў прэсвітэры Ярэміцкай царквы Гарадзенскай епархіі. У 1937-м за прапаганду беларускай мовы сярод прыхаджанцаў пазбаўлены прыходу.

Святара-патрыяэта маральна і матэрыяльна падтрымалі прыхаджане, грамадзкі Гарадзеншчыны і духавенства ўсёй Заходняй Беларусі. У 1938 г. пратаіярэй Жалезняковіч быў прызначаны настояцелем Гудзевіцкай царквы Гарадзенскай епархіі. Тут айцец Віталь заслужыў вялікую павагу за міласэрнасць, працавітасць, за прыхільнасць да роднага слова, за спачуванне да пакрыўджаных. Вельмі часта выконваў трэбы бясплатна. А за пахаванне амаль ніколі не браў платы... Сына Змітрука паслаў вучыцца ў Віленскую беларускую гімназію...

У час нямецкай акупацыі <...> сын Змітрук у суседняй з Гудзевічамі вёсцы Вострава адчыніў школу, у якой працаваў бясплатна. <...> Партызаны хаваліся ў гумне святара Віталія Жалезняковіча.

У 1947 г. пратаіярэй Жалезняковіч прызначаны настояцелем Нікольскай царквы ў г. Ваўкавыску і благачынным Ваўкавыскай і Поразаўскай акругаў.

У 1951 г. органы МДБ арыштавалі айца Віталія і асудзілі да 25-гадовага зняволення ў сталінскіх лагерах смерці.

На допытах трымаўся мужна. Аднак пасля двухтыднёвых катаванняў без сну зэк Віталь Жалезняковіч сказаў:

— Пішыце, што хочаце. Падпішу.

У зняволенні Жалезняковіч будаваў Мінскі трактарны завод, карчаву лес Марыйскай аўтаномнай вобласці. Дапамагаў слабым у працы. Дзяліўся апошняй пайкай хлеба. Усіх падтрымліваў маральна.

Пасля лагераў у 1954 г. яму было забаронена заставацца на Беларусі.

З 15 снежня 1954-га пратаіярэй Жалезняковіч быў настояцелем Пакроўскага храма ў г. Апочка Пскоўскай вобласці. У Апочцы Віталь быў узнагароджаны ордэнам Святога князя Уладзіміра трэцяй ступені.

Памёр святар Жалезняковіч 5 кастрычніка 1974 года. Пахаваны ў г. Апочка побач з магілай сваёй жонкі Аксені. <...>

Аляксей Белакоз».

***

«Дарагі Аляксей Мікалаевіч!

Дзякуй за пісьмо, цікавыя матэрыялы і прывязнае стаўленне да мяне. Я заходзіў у «Наша слова», гаварыў з Ялугіным пра прысланае Вамі, і ён згадзіўся са мною, што гэта важна — раскажаць, як выхаванцы віленскай беларускай гімназіі не толькі самі выходзілі з яе патрыятамі, але і ўплывалі сваім дапамагалі моладзі родных мясцін у станаўленні нацыянальнай свядомасці. <...>

Напісанае Вамі пра айца Віталія Жалезняковіча збянтэжыла мяне. Я сябраваў з яго малодшым братам Паўлам, пра якога пісаў двойчы — 1956 годзе (нарис «Сэрца камуніста», дарэчы, названы так у рэдакцыі, пакуль я хварэў) і ў нашы дні, што ёсць у «Полымі» № 12 за мінулы год у нарысе «Заказ і просьба». Там я пішу, што ў 1975 годзе ў Варшаве адзін з дзясці каталіцкага аб'яднання «Пакс» гаварыў мне, што ён добра знаёмы з біскупам Віталем Жалезняковічам, які працуе ў Беластоку. Пазней я спытаўся ў пазта Аляся Барскага, якога Вы, думаю, ведаеце, як беластанчана, і ён падтвердзіў гэта, але з папраўкай: не епіскап айцец Віталь, а архімандрыт. Пісаў пра гэтага патрыяэта і мой сябар Уладзімір Калеснік у сваёй кнізе «Лёсам пазнае» (стар.257–259). Апроч нас сям'ю Жалезняковічаў ведаюць іншыя. І ніхто з нас не пачуў, што а. Віталь быў асуджаны, тым больш ажно на 25 гадоў... Па прастай логіцы таго часу, ці ж мог бы яго брат Павел, хоць ён і лічыўся героем рэвалюцыйнага падполля ў былой Заходняй Беларусі, займаць такія пасады — першага сакратара райкома ажно ў трох раёнах, быць членам ЦК КПБ, удзельнічаць ва ўсесаюзных з'ездах, атрымліваць высокія ўзнагароды?... Ці можа было наогул захаваць такое ў таямніцы?... Вы інтрыгавалі мяне «насіпісам маскоўскай епархіі» — ці не магло быць супадзення якога ў прозвішчах розных людзей?..

Добра вядома ў нас на Меншчыне, што ўвосені 1939 года браты Віталь і Павел сустраліся. Ну, а пра яго, айца Віталія, добра ўспамінаюць і сёння. Я з ім не быў знаёмы, нават ніколі не бачыў яго, хоць маё Загора ад Ярэмічаў толькі шэсць кіламетраў. Ён сябраваў з маім сябрам Алесем Міцюлем, ад якога я таксама чуў перад вайной і ў гады акупацыі нямала добрага. Словам, Аляксей Мікалаевіч, я збянтэжаны тым, што Вы пісалі, і вельмі хацеў бы адпаветна яснасці...

Чакаю Вашага адказа наконт таго, што будзем прапагандаваць «Нашаму слову», а таксама трохі больш пра староэйшага Жалезняковіча. Дарэчы, летась я быў у Ярэмічах і каля просценька прыгожай царквы пастаяў каля магілы іхняга бацькі...

Восенню 1965 года з Караткевічам і Барадуліным быў у Шчучыне, выступаў там у школе, дзе беларускую мову і літаратуру вяла — ці не Зоя Аляксандраўна Глаз, сімпатычная жанчына з адной вёскі з Міхасём Васільком? На сорам мой, я забыўся?..

Усяго Вам добрага, паважаны Аляксей Мікалаевіч!

Янка Брыль».

▶ РЭЦЭНЗІЯ

«ТРЫШЧАН» ВЯРНУЎСЯ
НА РАДЗІМУ

Аляксей БРАЗГУНОЎ

Biłoruski Tristan = Беларускі Трышчан: Факсімільнае выданне. — Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im. J. Nowaka-Jeziorańskiego, 2007.

Ва Уроцлаве ў межах IV Фэсту Беларускай Культуры адбылася прэзентацыя факсімільнага выдання выдатнага помніка перакладной беларускай літаратуры XVI ст. — рыцарскага рамана «Трышчан». Адметна, што гэта першае выданне такога кшталту, падрыхтаванае беларускімі навукоўцамі-медывістамі. Акрамя самай каштоўнай часткі — факсімільнага ўзнаўлення помніка — у зборніку змешчана зробленае А. Бразгуновым расчытанне рукапісу (з каментаром) і пераклад рамана на сучасную беларускую мову, а таксама арфаграфічна-арфаэпічная адаптацыя твора Н. Старавойтавай.

Надзвычай цікавая гісторыя помніка. У 1842 г. вядомы расійска-ўкраінскі славіст Восіп Бадзянскі, разбіраючы старажытныя паперы ў Пазнанскай публічнай бібліятэцы, выявіў сярод іх аб'ёмісты рукапіс. У ім былі «Аповесць пра Трышчана», «Аповесць пра Баву» і «Гісторыя пра Атылу, караля Угорскага», а таксама «Летапіс Вялікага княства Літоўскага і Жамойцкага», які сёння ўважаецца за тыповы спіс другога беларуска-літоўскага летапіснага зводу поўнай рэдакцыі і вядомы як летапіс Рачынскага. Напрыканцы летапісу пад 1545–1548 гг. змешчана невялікая «Аповесць пра Жыгімонта і Барбару Радзівіл», адзіны з ацалелых да нашых дзён узораў арыгінальнай беларускай рыцарскай літаратуры. Рэшту зборніка складаюць разнастайныя запісы прыватнага характару сям'і Уніхоўскіх, якая захоўвала рукапіс каля 80 гадоў.

Пачатак філалагічнаму вывучэнню зборніка паклаў у 1886 г. прафесар А. Брукнер, падаўшы ў сваёй знакамітай працы (гл.: Bruckner A. Ein weissrussische Codex miscellaneus der Graflich-Raczynski'schen Bibliothek in Posen.// ASPH. № 9. Berlin, 1886. — Bd. 345–391.) апісанне манускрыпта, яго палеаграфічны адметнасці і падрабязную характарыстыку лінгвістычных асаблівасцяў. Першае ж выданне тэкстаў твораў звязана з постапцю акадэміка Імператарскай акадэміі навук у Пецярбургу А. М. Весаўскага. Яго даследчыка праца, прысвечаная Пазнанскаму зборніку, і да сёння застаецца ў многім непраўдзядзенай. вывучэнне сямейных запісаў Уніхоўскіх дало вучонаму магчымасць сцвярджаць, што зборнік узнік каля 1580 г., а да Уніхоўскіх патрапіў у 1598 г., у выніку аднае з выправаў Рьгора Паўлавіча Уніхоўскага ў Вільню. У сваім лісце да А. Весаўскага расійскі літаратуразнаўца Пта-

Малюнак Арлена Кашкурэвіча

шыцкі піша наступнае: «У тыя гады (1594–1599) вялікакняская канцэлярыя занятая была перапісаннем актавых кніг па распараджэнні канцлера Льва Сапегі... Кнігі перапісаныя тым жа канцэлярыскім почыркам, што і пазнанскі рукапіс... Мяркую, што рукапіс перапісаны якім-небудзь канцэлярыскім пісарам (дзякам)... Ды і сам Рьгор быў на маці (народж. Трызна) у сваяцтве... са знакамітым канцлерам Львом Сапегам, які па абавязках слонімскага старосты нярэдка бываў па суседстве з Уніхоўскім. Пры тагачасных моцных сямейных адносінах стасункі паміж імі маглі быць даволі цеснымі».

Пасля сям'і Уніхоўскіх уладальнікамі манускрыпта, хутчэй за ўсё, былі Радзівілы, на што ўказваюць пазнакі ў рукапісе пра знаходжанне зборніка ў пэўны час у Нясвіжскай бібліятэцы. прафесар А. Мальдзіс у кнізе «І ажываюць спадчыны старонкі: Выбранае» (Мн., 1994, с. 109) апісвае, як гэты зборнік быў выкрадзены з Радзівілаўскай бібліятэкі: «Цяпер ужо ведаю, якім чынам Тытус Дзяльнінскі набыў 96 рэдкіх рукапісаў з радзівілаўскай калекцыі. У 1822 годзе К. Квяткоўскі, нясвіжскі бібліятэкар, украў іх, а затым прадаў за 2000 талераў (12 тысяч злотых) пазнанскаму магнату». Сярод скрадзеных рарытэтаў аказаўся і рукапіс, вядомы цяпер як Пазнанскі зборнік. Там, у Познані, у 1842 г. яго і знайшоў Восіп Бадзянскі, там ён і захоўваецца да нашага часу.

У 1966 г. беларускі «Трышчан» у перакладзе на сербскую мову быў выдадзены ў Белградзе (перавыдадзены ў 1988 г.), сталіцы

цяперашняй Сербіі, праз якую, як лічыцца, і трапіў у Беларусь у XVI ст. італьянскі раман пра Трыстана.

З публікацыяй, як было прынята казаць раней, саюзнага маштабу, можна назваць толькі старабеларускі тэкст «ПоВести о Трыстане и Изольде» (выдав. падрыхт. А. Міхайлава. — М., 1976, с.384–474) побач з іншымі еўрапейскімі варыянтамі і рэдакцыямі твора. Тэкст, падрыхтаваны Т. Суднік, як указвае сама даследчыца, па рукапісе, утрымлівае, аднак, тыя самыя памылкі, што і выданне А. Весаўскага (1888).

Старабеларускі тэкст «Трышчана» з паралельным перакладам на італьянскую мову — «Il Tristano Biancorosso» — выдадзены ў 1983 г. у Фларэнцыі італьянскай славістскай Э. Згамбацы.

У 1988 г. у Нью-Йорку даследчыцай Беларускага Інстытута Навукі і Мастацтва Зорай Кіпель у прэстыжнай серыі «Garland Library of Medieval Literature» «Трышчан» з'явіўся ў перакладзе на англійскую мову.

Новае ж выданне 2007 года, ажыццёўленае ў межах праекту «Беларуская выдавецкая праграма» і прафінансаванае Міністэрствам замежных спраў Рэспублікі Польшча, упершыню дазволіць шырокаму колу навукоўцаў і звычайных чытачоў на ўласныя вочы ўбачыць адну з пярлінаў сярэднявечнай беларускай культуры — твор, сам факт перакладу якога ў «залатым веку» нашай гісторыі сведчыць пра глыбокія еўрапейскія карані і выгокі нашай нацыі і яе культуры.

▶ ЛІТЗАМЕЖЖА

Споўнілася 145 гадоў са дня закладкі Свята-Уладзімірскага сабора ў Кіеве ў гонар 900-годдзя Хрышчэння Русі.

Будаваўся нацыянальны храм 44 гады, распісваўся 10 гадоў пад кіраўніцтвам прафесара мастацтваў Адрьяна Віктаравіча Прахава выбітнымі мастакамі XIX стагоддзя Віктарам і Апалінарыем Васняком-вымі, Міхаілам Врубелем, Міхаілам Несперавым, Паўлам і Аляксандрам Свядомскімі, Вільгельмам Катарбанскам, прадстаўнікамі Кіеўскай мастацкай школы Мікалая Мурашкі: Н. Пімоненка, З. Кастэнка, А. Мамантавым, У. Замірайло.

У сувязі з гэтай знамянальнай датай Інстытут сацыяльнай памяці Акадэміі вайсковых навук правёў у Маскве ў Культурным цэнтры Украіны прэзентацыю толькі што выданага ўнікальнай кнігі расійскага пісьменніка У. Л. Кігна-Дзядлова (1856–1908) «Кіеўскі Уладзімірскі сабор і яго мастацкі творцы». Кожны ўдзельнік прэзентацыі атрымаў кнігу ў падарунак.

З'яўляючыся літаратурным помнікам рускага мастацтва, гэтая кніга апошні раз выдавалася ў Расіі ў 1901 годзе. Аўтар Уладзімір Людвігавіч Кігн (Дзядлоў — літаратурны псеўданім) — практычна невядомы сучаснікам пісьменнік, вучань І. Тургенева, літаратурны крытык, папличнік А. Чэхава, біёграф У. Васнядова, мастацтвазнаўца, падарожнік і дзяржаўны службовец Міністэрства ўнутраных спраў Расіі канца XIX — пачатку XX ст. Твор уваходзіць у пералік рэкамендуемых да чытання прац пры вывучэнні гісторыі мастацтвазнаўства і праваслава. Згадванні гэтай кнігі сустракаецца на сайтах шматлікіх адукацыйных устаноў, прычым не толькі Расіі, Украіны, Беларусі і Казахстана, але і іншых дзяржаў свету, у прыватнасці, Нямеччыны і Італіі.

Трыццаць тысяч украінскіх грыўнаў (каля 6 000 даляраў) атрымае за лепшы твор года лаўрэат новастворанай літаратурнай прэміі Нацыянальнага саюза пісьменнікаў Украіны (НСПУ) і Фонда Эрнэста і Наталлі Гуляк (Аўстралія). Прэмія НСПУ прысуджаецца аўтарам за высокамастацкія творы (проза, паэзія, публіцыстыка, крытыка), апублікаваныя на працягу года і якія сталі яркімі, самабытнымі і рэзананснымі з'явамі ўкраінскай літаратуры. Лаўрэатаў прэміі штогод вызначае Камітэт у складзе 13 чалавек з ліку вядомых і аўтарытэтных пісьменнікаў, крытыкаў, выдаўцоў Украіны. Рашэнне Камітэту зацвярджае Прэзідыя НСПУ. Вызначэнне лаўрэата будзе адбывацца на працягу Шаўчэнкаўскага свята «В сім'і вольній, новій», а ўручэнне прэміі — 22 траўня ў тым месцы Украіны, дзе будзе ўшаноўвацца памяць Кабзара. Новая прэмія бацьшца альтэрнатыўнай Нацыянальнай (дзяржаўнай) прэміі ў галіне літаратуры.

У ліпені 2007 г. Дабрачынны фонд імя Астаф'ева правёў апытанне сярод літаратараў Сібіры: хто лепшы сібірскі пісьменнік? У апытанні прынялі ўдзел не толькі пісьменнікі, але і бібліятэкары, журналісты, філолагі Краснаярска, Краснаярскага краю, а таксама Пермь, Омск, Навасібірск, Томск. Паняцце «сібірскі пісьменнік» удзельнікі апытання тлумачылі максімальна шырока: гэта мог быць сібірак па месцы нараджэння або сібірак па духу. Першае месца ўпэўнена заняў Віктар Пятровіч Астаф'ев, другое — Валяцін Распуцін. Цікава, што ў агульным спісе «сібіракоў» паграпіў А. С. Пушкін, а таксама нобелеўскі лаўрэат Габрыэль Гарсія Маркес.

Вельмі добры «Добры малы» — менавіта так завуць незвычайны часопіс, які выходзіць у Екацярынбурзе, бо яго рэдакцыя ўважлівая і добрая да ўсіх, хто прыносіць сюды свае рукапісы. Няпроста апублікавацца ў часопісах «гаўстунах» аўтарам-пачаткоўцам і літаратарам-аматарам; «Добры малы» стаў стартвай пляцоўкай для выхаду да чытача шматлікім паэтам і празаікам. «Першая пяцігодка выкананая!» — прызнаўся на юбілейнай спрэчцы-чайванні Вілен Фельдман, галоўны рэдактар «Добрага малога», які аддае на яго існаванне сваю творчую ініцыятыву і... пенсію.

Расійскі паэт і перакладнік Сяргей Главюк узнагароджаны медалем Рускай праваслаўнай царквы Святога Вернага князя Данііла Маскоўскага.

Гэтай узнагароды ён удастоены за падрыхтоўку і ўдзел у святкаванні Дзён славянскага пісьменства і культуры ў 2002–2006 гадах.

На радзіме Гаўрылы Дзяржавіна, у горадзе Лаішава (Рэспубліка Татарстан), адзначылі чарговы дзень нараджэння паэта. Цэнтральнай падзеяй свята стала ўручэнне літаратурнай прэміі імя Дзяржавіна. Прэмія ператварылася ў рэспубліканскую, вырас і яе памер — з пяці да трыццаці тысячаў расійскіх рублёў. Лаўрэатамі прэміі сталі казанскі паэт і перакладнік Мікалай Бяляеў (за кнігу новых вершаў і перакладаў з татарскага «Памятаю. Чую. Кахаю») і паэтка Вольга Левадная (за кнігу «З крыку птушак растуць успаміны»).

Ашчадбанк Расіі прыступіў да рэалізацыі памятных срэбных манет, прысвечаных «Прыгодам Шэрлака Холмса і доктара Ватсана». Першая манета серыі прысвечаная галоўнаму герою Шэрлаку Холмсу. На адвароце манеты — Шэрлак Холмс у асобе Васілія Ліванава. Астатнія тры манеты прысвечаныя фільмам «Скарбы Агры», «Сабака Баскервіляў» і «Смяротная сутычка». На ўсіх манетах прысутнічаюць Шэрлак Холмс і доктар Ватсан, а таксама міс Хадсан, сэр Генры Баскервіль, прафесар Джэймс Марыярці.

VI фестываль «Восень у Міхайлаўскім», які адбудзецца 17–20 верасня 2007 года, пройдзе ў рамках «Года чытання на Пскоўшчыне» і будзе міжнародным. Яго мэты: азначэнне стратэгіі далейшай працы па прапагандзе кнігі і рэалізацыі нацыянальнай праграмы падтрымкі і развіцця чытання ў Расіі; удасканаленне механізму і істытуцыянальнай сістэмы чытання, арганізацыйнага забеспячэння гэтай дзейнасці; укараненне найбольш паспяховых федэральных і рэгіянальных праектаў і праграм у культурную практыку рэгіёнаў; перадача досведу Расіі прафесійнай міжнароднай супольнасці і кансалідацыя расійскіх ды замежных адмыслоўцаў і даследнікаў чытання. Мерапрыемствы будуць праходзіць у Пскове і ў Пушкінскіх Гарах.

Віктар Юшчанка: «КУДЫ ПАДЗЕЛАСЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА?»

20 жніўня прэзідэнт Украіны Віктар Юшчанка наладзіў у Кіеве прэсавую канферэнцыю з нагоды маючых адбыцца 30 верасня выбараў у Вярхоўную Раду.

Прэзідэнт надзвычай крытычна выказаўся наконт некаторых папулісцкіх блізарукіх ініцыятыў Партыі рэгіёнаў пад ачолам прэм'ер-міністра Украіны Віктара Януковіча. Віктар Юшчанка выступіў катэгарычна супраць прапановы «рэгіёнаў» надаць расійскай

мове статус другой дзяржаўнай. У якасці адмоўнага прыкладу наступстваў падобнага прэзідэнт Украіны назваў Беларусь.

— Спекуляцыі на тэмы мовы, — адзначыў В. Юшчанка, — гэта таксама праца супраць Украіны. Мне сёння хочацца спытаць: куды падзелася ірландская мова? Куды падзелася беларуская мова? Куды падзеліся дзесяткі моў, дзяржавы якіх пайшлі па той формуле, якую нам сёння сёй-той навязвае? Я перакананы, што гэта не палітыка Украіны, а спекуляцыі, на якіх хтосьці яшчэ можа зарабляць палітычныя дывідэнты. Я выступаю супраць гэтага.

Наш. кар.

▶ ДАТА

«Зноў прыляцеў да сяброў — і таму настрой радасны». Найдзен Вылчав і Ніл Гілевіч у аэрапорце «Мінск-2», 1982 г.

30 жніўня споўнілася 80 гадоў вядомаму балгарскаму пісьменніку, перакладчыку беларускай літаратуры, ганароваму сябру Саюза беларускіх пісьменнікаў Найдзену Вылчаву. «Літаратурная Беларусь» віншуе літаратурнага патрыярха з высокай датай і далучаецца да паслання ягонага сябра і калегі народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча.

НІЛ ГІЛЕВІЧ

Як у храме Дзевы Прасвятой
Прычашчаўся і віном і хлебам.

**ЮБІЛЕЙНАЕ ПАСЛАННЕ
НАЙДЗЕНУ ВЫЛЧАВУ,
БАЛГАРСКАМУ ПАЭТУ
І ПЕРАКЛАДЧЫКУ,
ВЯЛІКАМУ СЯБРУ БЕЛАРУСІ
І БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ**

Лік Балгары з глыбі вачэй
Мне тады явіла баба Неда —
Матухна твая... Каб балочэй
Роднае мяне карала неба.

Балочэй! За тое, што не быў
Бацькаўшчыны абаронцам
годным.

Прысягаў: люблю.
А што зрабіў,
Каб навекі край мой стаў
свабодным?

Дзе ты ёсць цяпер, мой друг
і брат?
Можна, у сваёй Малой
Брастніцы —
Там, дзе восемдзесят год назад
Бог судзіў табе на свет
з'явіцца?

Стаў такім, як твой:
ад нічыёй
«Дабрадзейскай» волі
не залежны,
І з любой людской далечынёй
Мірам і любоўю быў сумежны.

Там, на той сядзібе ўскрай
шашы,
Што разбежыста імкне паўз
вокны,
Дзе з балгарскай верай у душы
Ты ўжываўся ў жорсткі век
грымотны.

І любоўю... О, мой пабрацім!
Як і ты, з любові я не выбыў.
Нават трохі ганаруся тым,
Што спрычыніў твой любоўны
выбар,

Там, дзе ўпершыню і назаўжды
Зразумеў ты ісіну ад Бога:
Чалавек ёсць чалавек тады,
Калі існы дух яго — Свабода.

Што пасобіў далучыць цябе —
Дар твой светлы, позірк
галубіны

Гэта памаглі табе спазнаць
Боцеў, Вазаў, Явараў,
Вапцараў,
Як, заседзеўшыся дапазна,
Цалаваў ты крылы іхніх
мараў...

Да паўсталага ў тузе-журбе
Слова вешчага маёй краіны.
Больш ужо, як паўжыцыя
свайго,
За Дунай, у засень стром
балканскіх,
Ты нясеш нятленны дух яго
Да разнасежжаных сэрц
балгарскіх.

Гэта там, шчаслівы бацька,
там,
Асягнуўшы продкаў моц і сілу,
Напісаў ты Запавет сынам —
Уладзіміру і Самуілу:

Як сваім уласным. Дай жа
Божа
І яшчэ табе шмат-шмат
гадкоў
Думы братнія яднаць
прыгожа!

«Заклінаю вас:
Не будзьце хільмі!
І пад небам роднай стараны
Толькі
Перад брацкімі магіламі
На калені падаіце, сыны!»
Як сваё — твой кліч я зноў і
зноў
Паўтараю: «Дзеці, не пасмейце
На калені падаць перад злом!
Бо адрыве Маці і на смерці!..»

Пані Мінцы — мой паклон,
на ўсім.
Ах, калі б вы з ёй маглі
пабачыць
Здравец* ваш на лецішчы маім!
Як разросся!.. Штось і гэта
значыць.

На сядзібе той, у хаце той
Я гасціў не раз, было й
з начлегам,

* Здравец (балг.) — дзікая герань.

2007, жнівень

▶ MEMORIA

ПАМЕРЛА
ГАЛІНА
ВОЙЦІК

13 жніўня на 81-м годзе жыцця адышла ў іншы свет вядомая беларуская дзяячка, літаратар Галіна Войцік.

Яна нарадзілася 1 ліпеня 1927 г. у сям'і Антона Войціка (беларускага літаратара, рэдактара газет, вязня польскіх турмаў) і легендарнай Зоські Верас. Галіна Войцік вучылася ў Віленскай беларускай гімназіі, Віленскім універсітэце. Закончыла аспірантуру пры Інстытуце замежных моў у Маскве, абараніла кандыдацкую дысертацыю. Выкладала нямецкую мову ў Віленскім педінстытуце, працавала на беларускай кафедры Віленскага педуніверсітэта. Сёлета па рэкамендацыі Віленскага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў Галіна Войцік стала чальцом гэтай старэйшай творчай арганізацыі.

Галіна Войцік стварыла кніжную серыю «Партрэтаў віленчукоў» пра знакамітых беларускіх дзеячоў, у тым ліку і пра свайго мужа Лявона Луцкевіча, якога яна перажыла роўна на 10 гадоў.

▶ КОНКУРС

«АДЗІН ДЗЕНЬ У БНР-2008»

Гісторыя склалася іначай: Беларуская Народная Рэспубліка перамагла ў 1918 годзе. Краіна рыхтуецца да 90-х угодкаў Дня Волі. Дзеянне адбываецца ў першыя тры месяцы 2008 года...

Чакаем вашыя творы жанру свабоднай мары — рамана, аповяданне, гістарычная манаграфія, падарожныя нататкі, хроніка, дзённік, рэпартаж — без абмежаванняў, па-беларуску.

Творы ў электронным фармаце дасылайце на адрас svaboda@rferl.org да 15 снежня 2007 году.

Найлепшыя творы прагучаць у эфіры і будуць апублікаваныя ў выдавецкай серыі «Бібліятэка Свабоды. XXI стагоддзе».

Журы: Уладзімер Арлоў, пісьменнік, Аляксандар Лукашук, дырэктар Беларускай службы Радыё Свабода, сябра Рады БНР, Уладзімер Някляеў, старшыня Беларускага ПЭН-Цэнтру, Алесь Пашкевіч, старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў, Сяргей Шупа, укладальнік двухтомніка «Архівы БНР».

рыжаваць Хрыста, і той дажыў бы да сівых валасоў. Ці што было б, калі б нямецкі генеральны штаб не арганізаваў пераезд Леніна са Швейцарыі ў Фінляндыю. Мы хочам з дапамогай гэтага конкурсу паспрабаваць уявіць, як выглядаў бы свет, калі б справа БНР перамагла.

Мы не заклікаем аўтараў працаваць у жанры ўтопіі, апісваць ідэальнае грамадства ў традыцыі Платона ці Томаса Мора. «Утопія» па-грэцку азначае «месца, якога няма», а БНР мела і ў пэўным сэнсе мае месца быць. У чыста літаратурнаўчым сэнсе хутчэй мы маем на мэце гетэратопію — месца, у якім пераплятаюцца рэальныя і прыдуманія магчымасці. Але рэч не ў тэрміналогіі.

— іншымі словамі, гэта назіральная асоба, якая бачыць свет праз рэальныя дэталі. Таму было цікава чытаць, таму твор меў такі розгалас.

Гэта можа быць рамана, хроніка, дзённік, перапіска — жанр свабоднай мары не прадугледжвае абмежаванняў. Але адно пажаданне ўсё ж варта выказаць — нават у жанры «фэнтэзі» трэба пісаць так, каб можна было паверыць, што гэты дзень аўтар пражыў у БНР. Якія газеты там выходзяць, як называюцца вуліцы, што ідзе ў тэатры, якая валюта, што за прэзідэнт стаіць на чале, які від спорту самы папулярны, ці ёсць атамныя электрастанцыі ці свая ядзерная бомба? Таксама цікава, як спецыялісты ў палітычнай гісторыі XX стагоддзя сканструявалі б рэальную геапалітычную прастору, у якой БНР магла б выжыць — што адбываецца на ўсходзе, што на захадзе, што замест Еўразвязу?..

Ідэальнае, але, спадзяемся, не ўтапічнае спадзяванне: напісаць так, каб можна было паверыць аўтару — БНР жыве.

Жадаем поспеху!

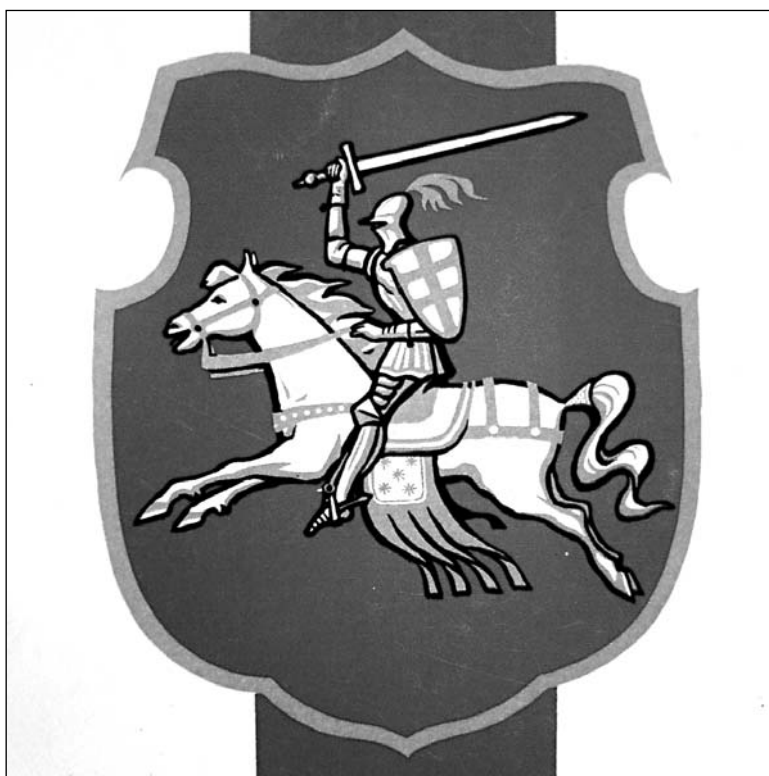
РЭАЛІЗМ
У ЖАНРЫ
СВАБОДНАЙ
МАРЫ

Аляксандар ЛУКАШУК

Юбілей БНР — добрая нагода памарыць на тэму, як магло б быць.

Новы конкурс «Свабоды» прымеркаваны да 90-годдзя Беларускай Народнай Рэспублікі. Гэтае свята ў наступным сакавіку будзе адзначацца беларусамі ўсяго свету: пройдуць канферэнцыі, сходкі, канцэрты, дэманстрацыі, і «Свабода» будзе пра ўсё гэта абавязкова раскаваць. Але таксама — звашай дапамогай — мы паспрабуем раскаваць пра тое, як магло б быць.

Такі падыход папулярны ў свеце — і не толькі ў мастацкай літаратуры. Альтэрнатыў-

ныя варыянты гісторыі — тэма сур'ёзных даследаванняў. І ў Амерыцы, і ў Еўропе папулярнасцю карыстаюцца кнігі выдавецкай серыі «Што, калі б?» — зборнікі артыкулаў аўтарытэтных гісторыкаў, дзе яны спрабуюць уявіць, што было б, калі б, напрыклад, Пілат настойваў на сваім і не даў ук-

Знакаміты твор Томаса Мора мае падзаглавак: «Залатая кніга, наколькі карысная, настолькі ж забаўляльная». Павінна быць цікава. Дарэчы, прозвішча галоўнага героя Мора, які раскавае пра востраў Утопія, у перакладзе з грэцкай азначае «дасведчаны ў дробным, у нязначных рэчах»

ПАВАЖАННЫЯ СЯБРЫ!

Калі вы і надалей хочаце чытаць выпускі «ЛІТАРАТУРНАЙ БЕЛАРУСІ», вам неабходна зрабіць папярэднюю перадаплату на «НОВЫ ЧАС» (бланкі квіткаў друкуюцца ў газеце).

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» у такім фармаце (16 старонак) будзе з'яўляцца штомесяц у апошнюю пятніцу.

Пры жаданні вы можаце аформіць падпіску толькі на асобныя нумары з літаратурным выпускам.

Кошт аднаго нумара газеты — 500 рублёў.

Да сустрэчы!

▶ АКЦЫЯ

«БУДЗЬМА РАЗАМ!»

Грамадскае аб'яднанне «Саюз беларускіх пісьменнікаў» распачынае акцыю «Будзьма разам!» і запрашае да супрацы ўсе зацікаўленыя культурніцкія арганізацыі, аб'яднанні, установы, гурткі. Мэта акцыі — выяўленне ў рэгіёнах краіны маладых талентаў, творчая, інтэлектуальная, маральная ды арганізацыйная дапамога ім.

Мы заклікаем адгукнуцца кіраўнікоў літаратурных аб'яднанняў універсітэтаў, гімназій і школ усіх рэгіёнаў Беларусі, а таксама маладых пачаткоўцаў. Дасылайце свае каардынаты, творы, прапановы, пытанні і просьбы на адрас: 220012, Мінск, завулак Інструментальны, д.6, пак. 214.

Пасля агульнарэспубліканскага маніторынгу вас чакаюць майстаркласы вядомых беларускіх пісьменнікаў, прафесійныя дыспуты, падтрымка, сяброўскія экскурсіі і вандрожкі, публікацыі ў друку.

Будзьма разам!

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў

«Літаратурная Беларусь» — гэта супольны праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў», гэта альтэрнатыва адабранаму ў яго і цяпер падкантрольнаму штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва».

Гэта фармаванне незалежнай творчай думкі нацыянальнай эліты.

Гэта імкненне супрацьстаяць татальнаму замоўчванню вольнага мастацкага слова ў дзяржаўных СМІ.

Гэта свабодная трыбуна паэтаў, празаікаў, драматургаў, крытыкаў і чытачоў Беларусі.

Гэта напамін аб тым, што Беларусь — і дзяржаўная, і літаратурная — створана пісьменнікамі, і яна патрабуе іхняй працы і апантанасці.

«Літаратурная Беларусь» — новы час чытання.